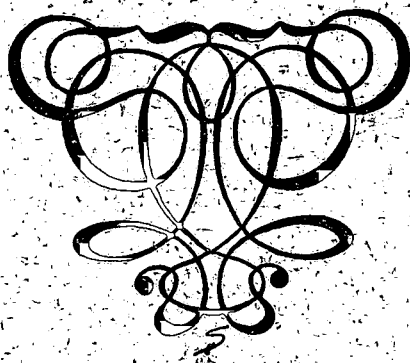

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR
POLITIK · STATISTIK · EKONOMI
NY FÖLJD UTGIVEN AV
FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Fr. Lagerroth, Svensk konungs-ställföreträdare. — O. Kaijser, Reformen av Banque de France år 1936. — Carl-Erik Quensel, Förslaget till Folkbokföringens omorganisation. — Översikter och meddelanden: Konstitutionella och kommunala frågor vid 1939 års lagtima-riksdag. Av *Syné Holm*. — Utrikesutskottet vid 1939 års tingsdag. Av *Adolf Cronenberg*. — Folkbokföring och befolkningsstatistik i Estland. Av *Hannes Hyrenius*. — Tidskriftsöversikt. Av *B. G. Cederström*. — Litteratursgranskningar: T. Gihl, Internationell lagstiftning. Förändringar i internationell rätt och i internationella rättslagen. Anm. av *C. A. Reuterskiöld*. — Tage Lindbom, Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872—1900. Anm. av *Elis Håstad*. — Sveriges riksdag. II:ro. Riksdagssessioner och kammarplena efter 1866, av *C. A. Reuterskiöld*. Sammanjämföring och gemensam votering, av *Einar Jön Thulin*. Anm. av *Ragnar Simonsson*.

ÅRG. 42

1939

HAFT. 3

LUND . . . STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION . . . LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

PRENUMERATIONSANMÄLAN

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under innevarande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LÄGERROTH, R. MALMGREN, E. LINDAHL, S. BOLIN, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (nationalekonomi), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent E. THERMÄNIUS, Göteborg (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i mars 1939.

Fahlbeckska Stiftelsen.

SVENSK KONUNGS STÄLLFÖRETRÄDARE

OM PROVENIENS OCH TOLKNING AV 1809 ÅRS RF
§§ 39—43 OCH 91—95

AV PROFESSOR FREDRIK LAGERROTH, LUND

Riksstyrelsens utövning genom annan än konungen har under långa perioder av Sveriges historia varit ett centralt författnings- och förvaltningsproblem. Under de perioder, då Sverige delade konung med sina nordiska grannländer eller med Polen, tog självstyrelseprincipen framförallt gestalt i kravet på en till vårt eget land lokaliserad kollegialt organiserad regering, skickad att styra riket, då konungen residerade utanför dess gränser. Samma krav, ehuru mindre tillspetsat, återkommer, när under vår stormaktstid en konungs härtåg i främmande land blir en titt och ofta återkommande företeelse. Oberoende av alla nationella och konstitutionella synpunkter gjorde sig behovet av en regering i konungs ställe påmint, när under samma period vid nästan varje tronskifte ett barn uppsteg på Sveriges tron.

Betydelsen av den organisation av statsmakten, som i sådana sammanhang bragtes till stånd, kan näppeligen överskattas. Hela vår centralförvaltning har vuxit fram ur ämbeten, som planerats under unionsstriderna med Danmark och Polen och konstituerats vid olika tidpunkter för Gustav Adolfs avresa till krigsskådeplatsen. Våra regeringsformer ha ursprungligen haft karaktär av stadgar för rikets regering under konungs omyndighet. Och den självstyrelse, man under storhetstiden åtnjöt under minorennitetsperioder, sökte man under frihetstiden bevara även under myndig konung. Denne förvandlades till en skuggkonung.

En så central betydelse har icke frågan om vikariat för konungen för 1809 års män. De ha uppgivit den tanke, som behärskade 1719 års riksfäder, nämligen att förlänga det för självstyrelsen förmån-

liga provisorium, som varje form av »Kongelöse» skapar, och inrikta sig i stället på en maktindelning mellan de ordinarie statsorganen. Intet tyder på att nämnda fråga, som ju dock måste få sin lösning, blivit föremål för någon mer ingående diskussion. De paragrafer i regeringsformen, de ägnat densamma, kunna icke heller räknas till de intressantaste. Men därför äro de ingalunda ointressanta. Den, som särskilt inriktar sig på en genetisk förklaring av vår främsta grundlag, finner snart, vilken utomordentligt rik erfarenhet som i desamma finnes nedlagd. Och den, för vilken dess tolkning blir huvudsaken, skall finna icke få problem att öva sitt skarpsinne på. Först den, som anlägger politiska synpunkter, blir lottlös. De äro icke längre brännbara.

Bestämmelserna om regering i konungs ställe återkomma inom två avdelningar av vår regeringsform. Den första serien återfinnes mot slutet av den långa avdelning, som behandlar den styrande och den dömande maktens organisation och kompetens och omfattar §§ 39—43. Den andra, som omfattar §§ 91—95, utgör avslutningen på den långa avdelning, som behandlar ständernas organisation och vad man må kalla primära kompetens, och föregår omedelbart den avdelning, som sysselsätter sig med ständernas rätt att kontrollera den styrande makten. För § 94 är dock fyllandet av den vakans, som kungaättens utslocknande föranleder, huvudsaken.

* *

*

De fall, som i förstnämnda serie behandlas och kunna eller måste få sitt avgörande utan ständernas ingripande, avse riksstyrelsens utövning i händelse av konungs utrikes resa — § 39 — konungs sjukdom — § 40 — konungs omyndighet, innan ständerna hunnit sammankomma och utse förmyndare — § 41 — tronvakans, innan ständerna hunnit sammankomma och välja nytt konungahus, — § 42 — och slutligen konungs resa till avlägsen inrikes ort eller till sin armé i krig — § 43. I alla de fyra första fallen inträder statsrådet som interimsregering med praktiskt taget samma myndighet som konungen, medan först i det femte fallet en tillförordnad rege-

ring konstitueras att enligt in casu verkställd kompetensreglering dela makten med konungen.

Huru 1809 års män nått fram till denna aldrig förut i Sverige grundlagsstadgade och för vårt land fortfarande egendomliga skillnad mellan två vikariatsregeringar låter sig endast förklaras genom en återblick på de rättskällor, de kunna beräknas ha tagit närmare kännedom om, nämligen föregående regeringsformer alltsedan 1634 och de sista decenniernas praxis.

1634 års RF § 53 lämnar regeringen i händelse av konungens resa till utlandet och sjukdom åt samma fem höga riksämbetsmän, som fått förmynderskapet för minderårig monark sig anförtrott. Att kungen själv utövar en del av regeringen räknar den icke med, men vad interimsgovernmenten bestämmer är i stor utsträckning icke definitivt utan måste av kungen, när han återvänder eller blir frisk eller uppnår mogen ålder, ratificeras för att bli gällande. Vissa inskränkningar i interimsgovernmentens makt kunna dock enligt § 63 hävas genom speciell kunglig kommission (instruktion) eller däri- genom att kungen blir obotligt sjuk.

1720 års RF § 16 låter lika automatiskt rådet inträda som interimsgovernment vid kungens bortresa eller sjukdom men ger det befogenhet att definitivt avgöra allt som kungen brukar avgöra i rådkammaren. Däremot avgör enligt § 21 kungen s. k. kabinetts- ärenden lika väl i fält eller på resor som i sin huvudstad. För att han avgör sådana ärenden utanför riket lägger denna paragraf intet hinder i vägen. Mot sådant har man dock skyddat sig genom bestämmelsen i § 10, att konungen ej må resa utanför sitt rike utan ständernas samtycke. Sannolikt har grundlagsstiftaren tänkt sig, att ständerna för ett sådant samtycke skulle ställa de villkor i fråga om regeringens förande de funne lämpliga utan att konungen mot dem kunde åberopa § 21. Faktiskt ha de, då de 1731 samtyckte till kung Fredriks resa till Hessen, insatt drottningen till regent i konungens ställe. Faktiskt ha de ock 1741 hindrat samme konung att gå i fält inom eller utom rikets gränser.

1772 års RF betecknar även därutinnan en monarkisk restaura- tion, att jämlikt § 37 på förhand utpekade rådsherrar endast i det fall automatiskt träda i funktion som interimsgovernment, att kungen så plötsligt insjuknar, att han ej kan om rikets ärenden stadga,

och då ha sin kompetens ungefär lika begränsad som de fem riks-
ämbetsmännen enligt 1634 års RF. För andra fall av sjukdom samt
i händelse av långväga resa konstituerar konungen enligt samma
paragraf en regering av de rådsherrar han själv önskar, en s. k.
tillförordnad regering. Närmast indicerar § 37 den tolkningen att
en sådan regering styr riket med full kunglig makt och myndighet.
Faktiskt har dock Gustav III i ty fall med upplivande av traditioner,
som närmast gå tillbaka till Karl XII, delat regeringen mellan sig
själv och rådet för att icke tala om med detsamma rivaliserande
kommissioner, och det vare sig han reste till avlägsen inrikes ort
eller till utlandet, dit nu enligt RF § 7 endast ett enhälligt råd kunde
hindra infödd svensk konung att ställa färden. Den tillförordnade
regeringens kompetens reglerades genom särskild instruktion. Efter
samma principer konstituerades också de tillförordnade regeringar-
na efter rådets upplösning 1789. En nyhet under Gustav IV Adolf
var, att denne tog dem i bruk även för att lätta sin arbetsbörd
under sina långa sjukdomsperioder.

Mellan de av föregående statsskick intagna ståndpunkterna lotsa
sig 1809 års grundlagsstiftare fram försiktigt kompromissande.
Varje förbud för konungen att resa utrikes häves, men samtidigt
förbjödes varje försök att utrikesifrån regera Sverige mera kate-
goriskt än fallet varit vare sig i 1634 eller 1720 års RF. Enligt 1809
års RF § 39, som i det närmaste avskrivits efter HF I § 39, före-
drager kungen visserligen i statsrådet frågan om sin utrikes resa
men han beslutar den lika fritt som han fattar beslut i vanliga
regeringsärenden. Blir resultatet att resan anträdes, får han emeller-
tid — rättsregeln tar här imperativets form — ej befatta sig med
rikets styrelse eller överhuvud utöva den konungliga makten — till
denna hörde ju också andel i lagstiftningen och i den dömande
makten — utan före statsrådet under sådan konungens frånvaro
regeringen i hans namn med all den rätt, som regeringsformen
konungen tillägger. En princip är genom nämnda förbud uttalad,
som sedan unionsstriderna under medeltiden och det utgående 1500-
talet var svenskarna kär och senare i vissa andra länders författ-
ningar fått en ännu generellare utförmning men ännu är den
engelska rätten främmande. Till regeringsformerna före 1772
återgår också principen att interimregeringen utan något särskilt

konstitutorial automatiskt träder i funktion. Åt en åskådning, gustaviansk tid hade gemensam med 1600-talet, offrar däremot RF § 39 i den reservation, som omedelbart följer sist citerade bestämmelse: dock må ej statsrådet någonsin adligt stånd eller värdighet förläna eller till grevligt och friherrligt stånd upphöja eller riddarvärdighet utdela, ävensom alla lediga sysslor endast tills vidare kunna förvaltas av dem, som statsrådet därtill förordnar. Reservationen är dock icke så omfattande, som den var 1634 och 1772, då den även avsåg förbunds avslutande. Den inskränker sig till sådana jura majestatis, som den ingående frihetstiden kallade personalia imo personalissima, och gör till och med i fråga om sådana sina distinktioner. Lediga tjänster får statsrådet i alla fall besätta ad interim. Nobiliteringar och ordensutnämningar äro åter alltför sakrosankta för att det skall få lägga någon hand alls vid dem.

Men ej heller någon kunglig maktutövning från sjukbädden vill regeringsformen veta av. I händelse konungen är så sjuk, att överhuvud någon hans regeringsåtgärd måste åsidosättas, lämnar han regeringen hel och hållen. Han behöver icke längre såsom enligt 1772 års RF § 37 gå och vakta på sig själv för att innan sjukdomen blir honom helt övermäktig söka ombestyra det vikariat, som bäst passar honom, med så mycken makt som möjligt förbehållen honom själv. En sådan tidigare given möjlighet är — tvärtemot vad man i vissa kretsar gjorde gällande i Oskar I:s fall 1857¹ — utesluten i och med att den förtiges. RF § 40 gör icke några distinktioner i fråga om sjukdomsgraden. Konungen tänkes fortsätta i det längsta, viss om att i värsta fall samma interimregering automatiskt tar vid som vid hans utrikes resa träder i funktion. Och samma ståndpunkt intar HF I § 40. Blott i fråga om den tidpunkt, då detta bör ske, avvika regeringsformen och dess förarbete en hårsman från varandra. HF I § 40 anger som förutsättning för interimregeringen att konungen blivit så sjuk att han med regeringsärenden — man observere den obestämda formen, som dock ej återfinnes i alla exemplar — sig icke befatta kan. RF § 40 har däremot på motsvarande ställe »bliver konungen så sjuk, att han icke regeringsärenderna vårdar» och skjuter därmed tiden så långt fram att oförmågan bestyrkts

¹ Se härom Lagerroth, Ett grundlagsbrott och dess motivering, denna tidskrift 1922 ss. 185 och 199.

genom underlåten pliktuppfyllelse. Den senare formuleringen utsluter icke att konungen anmäler sin oförmåga i statsrådet och därigenom, så långt möjligt är, förebygger diskontinuitet i riksförvaltningen. Men den möjliggör tillika och detta bättre än HF I § 40, att statsrådet, om vilket det heter »förvalte statsrådet styrelsen på det sätt, som i föregående § bestämmes», tar makten från en sinnessjuk kung som envisas att regera. Det blir statsrådets delikata uppgift att efterse, när vanvård skall anses föreligga. Tydligt är att både af Håkansson och konstitutionsutskottet haft »f. d. konungens» fall i tankarna. Ett rättsmedel var skapat, som 1772 års RF icke kände — § 37 talar blott om »hastigt» iråkad sjukdom — och därför ej heller, såsom en eftervis historiker gjort gällande, kunnat mot Gustav IV Adolf tillgripas. Däremot synes det som en möjlighet ha föresvävat den, som nedskrev 1634 års RF § 63.

Statsrådets rätt att föra riksstyrelsen har Håkanssonska förslaget utsträckt till ytterligare tvenne fall, nämligen — i I § 41 — konungs död, innan tronföljaren uppnått myndig ålder, och — i I § 42 — konungaättens utslocknande. Självskrivnenheten varar dock endast, tills ständerna hunnit utse resp. förmyndare och nytt konungahus. Då tidigare regeringsformer — därest de icke såsom under frihetstiden helt lämna fallet obeaktat — låtit en inre krets av riksrådet antingen utan vidare — så 1634 års RF § 59 — eller i händelse intet kungligt testamente föreligger — så 1772 års RF § 37 — träda in som förmyndarestyrelse för hela minderårighetstiden, är HF I § 41 att betrakta som helt ny. HF I § 42 har däremot full motsvarighet både i 1634 års RF § 65 och i § 16 av de frihetstida regeringsformerna.

HF I §§ 41 och 42 gå igen i 1809 års RF §§ 41 och 42. Dock innebära de senare så till vida en principiell förändring, som de inskränkningar i interimregerings befogenheter, som Håkanssonska förslaget stipulerar även för de korta perioder, nämnda paragrafer avse, strukits i regeringsformen. Denna har för de fall då ingen myndig konung existerar ställt sig på frihetstidens ståndpunkt.

Med nämnda vikariatsbestämmelser har Håkanssonska förslaget låtit sig nöja. I konstitutionsutskottet kom man emellertid att tänka på det fall, som av 1720 års RF § 21 berörts och väl bort ligga nära till hands, nämligen att konungen går i fält vare sig inom eller utom

Sverige.¹ För en sådan kasus ansåg man sig böra vara liberalare mot kungen än när det gällde vanlig utrikes resa och tillstädja den delade regering som föregående monarker utan stöd i 1772 års RF § 37 tänkt sig som den normala i händelse av varje resa, konungen företog längre bort från sin huvudstad. Så tillkom en bestämmelse, som i Järtas koncept till regeringsformen fått följande formulering: är konungen gången i fält, förordne han fyra av statsrådets ledamöter och ibland dem justitiestatsministern att jämte den föredragande statssekreteraren föra regeringen i de mål, konungen föreskriver.² Liksom den tillförordnade regering, Gustav III och Gustav IV Adolf konstituerat, skulle dess efterföljare få sin kompetens bestämd i särskild instruktion. Till sin sammansättning kom den emellertid att närmast svara mot den regering, som enligt 1772 års RF § 37 automatiskt skulle träda in, när konungen så hastigt insjuknat, att han ej hunnit själv utse någon regering i sitt ställe. Kombinationen eller om man så vill kontaminationen är otvivelaktigt ganska egenomlig.

Nämnda lydelse hade § 43 ännu i det förslag till regeringsform som den 1 juni företeddes för hertigen-regenten. Först i elfte timmen har man tänkt på att stipulera regler även för det fall att konungen reste till avlägsnare inrikes orter. Det insköts då i den citerade texten såsom ett andra villkor, under vilket konungen skulle få själv bestämma en vikarierande regerings kompetens och — inom snäva gränser — sammansättning. Därvid kom man också att tänka på att kungen kunde behöva erinras om att den makt han förbehöll sig själv måste utövas under sedvanliga konstitutionella former och tillade: med de mål, konungen då själv avgör, förhålls på det sätt, som § 8 stadgar. Konsekvensen därav blir som bekant, att de statsråd, som icke genom sitt deltagande i tillförordnad regering äga laga förfall, resa till konungen, när konselj behöver hållas. Arrangemanget leder tankarna till de två riksråd, som enligt 1720 års RF § 21 skulle följa konungen »till skiftes» på resor och i fält för att vara till hands, när han ville avgöra kabinettsärenden.

¹ Om i sådant avseende gjorda anmärkningar till HF § 39 se Höjers edition i Hist. Tidskr. 1910 s. 117. Jfr även Poppius' P. M. i Hist. Tidskr. 1896 s. 341.

² Se denna tidskrift 1897 s. 10.

Så finner man, när man rätt söker, även i denna föga uppmärksammade flygel av 1809 års författningsbyggnad, byggnadsstenar, som redan kommit till användning i tidigare svenska statskick.

* *
*
.

I den paragrafserie, som avhandlar ständernas befogenheter med avseende på vikariatsregerings anordnande, svara fyra paragrafer mot var sin paragraf i nyss ventilerade första serie. RF § 39 motsvaras av § 91, § 40 av § 92, § 41 av § 93 och § 42 av § 94. Genomgående ha ständerna till uppgift att efter en bestämd tids förlopp eller så snart de hunnit sammanträda ersätta ett provisorium med ett annat provisorium eller med en mera beständig anordning. Vari denna senare skulle bestå är i §§ 93 och 94 direkt angivet: resp. förordnandet av en eller flera förmyndare och utkorandet av nytt konungahus. Då genom ett kungaval den avlidne kungen erhåller en efterträdare och icke en ställföreträdare, skulle § 94 icke höra med i detta sammanhang, därest densamma icke ålagt ständerna att konstituera en särskild interimregering för den tid, som förflyter mellan konungens val och tronbestigning. Då § 95 avser att skapa garantier för att ständerna i de fall §§ 91, 93 och 94 omförmåla få tillfälle sammankomma även utan statsrådets kallelse, hör också den med i ensemblen. Någon motsvarighet till § 43 utgör den icke. Någon sådan finns icke. Möjligheten av att konungs inrikes resa skulle omfatta någon längre tid har man icke tänkt sig. Och konungs deltagande i fälttåg har man ansett göra en delad regering försvarlig, huru länge det än drog ut på tiden.

Om ursprunget till §§ 93 och 94 är i detta sammanhang föga att säga. Den interimregering, den senare låter ständerna anordna, saknar alla motsvarigheter såväl i äldre grundlagar som i den bestämmelse i Håkanssonska förslaget, II § 36, som avhandlar ständernas rätt att utse nytt konungahus. Så förtänksam har man tidigare icke varit. Så mycket flera stadganden om förmyndarstyrelse finns det i föregående regeringsformer, med undantag av frihetstidens, som helt tiga därom. Att här rekapitulera dem finns det så mycket mindre anledning till som RF § 93 lämnar ständerna fritt att avgöra

den av både 1634 års och 1772 års regeringsformer i detalj besvarade frågan om dess sammansättning. Blott så mycket må sägas som att den i motsats till 1772 års RF § 37 underkänner konungs rätt att ordna en dylik vikariatsregering genom sitt testamente och i motsats till HF II § 35 icke räknar med någon självskriivenhet för kungliga personer samt att den med frångående av en ståndpunkt, som är gemensam för båda sistnämnda regeringsformer och Håkanssonska förslaget — se HF II § 36 in fine — tillerkänner en konungs förmyndare samma grundlagsenliga ställning som myndig konung.

Ett vida större författningshistoriskt intresse knyter sig till §§ 91 och 92. De äro visserligen båda helt nya men rymma icke förty, åtminstone den första, en rik och bitter erfarenhet.

Vill man förstå, huru § 91 kommit till, bör man besinna sig på att § 39 icke genom sitt förbud mot en regering av konung, som befinner sig på resa i främmande land, hävt alla de olägenheter, frihetstidens grundlagsstiftare haft i tankarna, då de med anledning av Karl XII:s långa bortovaro från riket stadgat tidigare citerat förbud mot svensk konungs utrikes resa utan ständers samtycke. En konungs bortovaro från riket är redan i och för sig en stor olägenhet, även om den icke är förenad med en regering utrikes ifrån. En konungs rätta plats är dock hans egen huvudstad, där han genom trogen pliktuppfyllelse har att göra skäl för sig. Den, som är konung till namnet, bör också vara det till gagnet. I och med att den frihetstida spärren togs bort, framträdde åter för svenskarna minnet av alla de år Karl XII tillbragt i Polen och Turkiet. En sådan paradox borde icke få upprepas. Dröjande gav man Karl XII absolution för det polska äventyret genom att för hur lång tid som helst tillstämja att Sverige styrdes från det kungliga fältlägret, var detta än befann sig. Annorlunda ställde det sig med det turkiska. Svensk konungs vistelse som ambassadör vid ett främmande hov har i vår regeringsform icke kunnat erkännas som skäl för att riket styres därifrån. Men icke nog därmed. Efter rimlig tid borde konungen komma hem och själv regera, så visst som en regering av den ordinarie innehavaren alltid har större auktoritet än den som av ställföreträdaren utövas. Trots det avståndet i tiden ökats med 90 år tog minnet av Karl XII för 1809 års män en än mer konkret form än för deras föregångare av 1719. De erinrade sig, huru rik-

sens ständer, av rådet utan konungens vetskap sammankallade till 1713—14 års riksdag, sände sin konung i Demotika bud, att de i nödfall tänkte under rådets direktion söka freden på de villkor, som stode att erhålla, och huru deras sändebud inför konungen antytt möjligheten av att folket, övergivet av sin konung, kunde ad interim utnämna sig en anförare för att sedan gå vidare på revolutionens väg. De erinrade sig ock, huru detta gjort verkan på Karl XII men icke för de monarker, de själva tjänat, betytt mer än att de dröjt borta i främmande land över natt och år.

Så nedskrev af Håkansson i sitt förslag såsom II § 33 följande ord: i den händelse I § 39 omtalar, att konung, utrikes faren, utöver 12 månader borta bliver, sammankallar statsrådet genast genom öppet påbud rikens ständer till allmän riksdag, som efter det konungen blivit däröm underrättad men ändock icke till riket återkommer, taga den författning om rikets styrelse, vilken de nyttigast finna och omständigheterna uti sådan rikets ställning fordra. Häri gjorde konstitutionsutskottet ett tillägg om riksdagskallelsens kungörande uti huvudstadens kyrkor inom femton dagar efter berörda tids förlopp och i övriga delar av riket så fort ske kunde. Och efter ytterligare ett par sakligt oväsentliga retuscheringar stod § 91 färdig i den gestaltning, den hade intill 1862—63 års riksdag. På den vid granskningen av HF I § 39 aktualiserade tanken att statsrådet, redan om konungen mot dess tillstånd reste utrikes, skulle sammankalla ständerna, reflekterade man icke utan förunnade den reslystne monarken under alla förhållanden ett års respit med fullgörandet av hans konungsliga plikter.

Hade man en gång tillerkänt ständerna förfoganderätt över kronan i händelse av kungens bortovaro under ett år, krävde nästan symmetrien, att de fingo samma rätt i händelse av lika lång sjukdom. Det var också vad som skedde genom § 92. I sin otålighet hade HF II § 34 till och med varit beredd prisge kungens rätt, när sjukdomen befunnes vara av sådan art, att om kungens återställande till hälsan icke hopp funnes. På en sådan klausul, som skulle gjort 1857 års ständers förhållande till Oskar I grundlagsenligt, ville konstitutionsutskottet dock icke reflektera. Tvärtom har det genom att utsträcka tillämpligheten av i § 95 omnämnt, närmast för kungaval avsett förfarande till i §§ 91 och 93 men ej i § 92 an-

givna fall gett tillkänna, att det betraktade § 92 mindre viktig än § 91.

Till uppmjukande av det intryck av något nationellt betingat, som §§ 91 och 92 efterlämna, har en forskare, Erik Fahlbeck, visat hän på en bestämmelse i Frankrikes författning av 1791, Titre III chap. II sect. I art 7, som likaledes ger riksförsamlingen förfoganderätt över kronan redan i konungs livstid.¹ Enligt densamma skall konungen, om han lämnar sitt rike och dit icke återvänder, då han därtill uppmanas genom en proklamation av lagstiftande kåren, och det inom den frist på minst två månader, som däri fastställts, anses ha abdikerat. Fristen tager sin början med den dag, då proklamationen anslagits i lagstiftande kårens lokal, och ministerrarna äro vid ansvar förpliktade att fullgöra alla regeringshandlingar; inga sådana få av den frånvarande konungen utövas. Är det icke denna bestämmelse, må man fråga, som vandrat över i svensk författningsrätt och tagit ny gestalt i RF § 91?

Hypotesen kan ju synas bestickande men måste icke förty uppgivas. Olikheterna mellan de båda paragraferna äro nämligen alltför väsentliga. Den franska lagtexten avser ett helt annat fall än den svenska. Den förra räknar med att konungens bortresa redan från början är olovlig och stipulerar ingen som helst frist, inom vilken uppfordran till honom att återvända skall kunna ställas. Den frist, som han får, räknas från och med den dag, han uppfordrats återvända. För den senare blir det avgörande att en från början legitim bortovaro från riket dragits ut över en bestämd tidrymd. Den frist, konungen ytterligare får, är ringa och närmast beräknad med hänsyn till ständerna. De franska ministrarna få plötsligt rycka till sig regeringstömmarna för att förebygga anarki, medan det svenska statsrådet i bästa sämja med den bortresande konungen övertager hans värv. Har den franske kungen försuttit fatalierna, är hans krona ohjälpligen förverkad. Icke ens lagstiftande kåren kan låta nåd gå för rätt. De svenska ständerna ha möjlighet att avsätta kungen, men de kunna stanna vid mildare medel.

¹ Erik Fahlbeck, Riksrättsinstitutet i 1809 års författning s. 171 f. Fahlbeck medger dock, att det franska rättsbudet icke lämnar en uttömmande förklaring till regeringsformens motsvarande stadgande.

Tydligt är också, att de historiska tilldragelser, de franska grundlagsstiftarna haft för ögonen, när de nedskrevo den citerade paragrafen, icke äro analoga med Karl XII:s långa bortovaro. De ha icke tänkt på vare sig Filip II August eller Ludvig den helige och deras korsfärder utan på Henriks av Valois skamliga flykt från sitt polska rike och — framför allt — Jakob II:s flykt från England. Den förstnämnda tilldragelsen hade ju lett till desertörens omedelbara avsättning. Och Jakobs flykt hade ju av det engelska parlamentet förklarats vara liktydig med en abdikation.¹

Också mot den tolkning av §§ 91 och 92, som här förutsatts såsom riktig, nämligen att ständerna efter det konungen varit utrikes eller sjuk under mer än ett år få skrida till avsättningens ultima ratio, ha invändningar framställts. Särskilt har Varenius utvecklat skarpsinne till försvar för en mer restriktiv tolkning.² Den anknytning, § 91 har till § 39, visar enligt honom, att det blott kan vara fråga om rätt för ständerna att anordna ett nytt vikariat av eventuell annan art än det, som hunnit bli årgammalt — man kan t. ex. tänka sig, att en medlem av konungahuset övertar riksstyrelsen — och icke heller detta för längre period än i § 39 anges d. v. s., så länge »konungen utrikes vistas». Nöjda med att en regering utrikes ifrån omöjliggjorts ha 1809 års män avstått från tanken att fastställa någon gräns för svensk konungs rätt att vistas utom rikets gränser. Den förfoganderätt, § 91 tillerkänner ständerna, avser endast riksstyrelsen men lämnar kungavärdigheten alldeles orubbad. Den förra kunna de emellertid bestämma så väl vad angår dess subjekt som vad beträffar kompetenssfären.

En sådan tolkning kan dock icke godtagas, huru tacknämlig den än vore för den, som framhäver klyftan mellan svensk och fransk rätt uti ifrågavarande stycken. 1809 års regeringsform är alldeles främmande för Varenius' distinktion mellan värdighet och styrelse. Konungens rätt till riket sammanfaller med hans rätt att, från och med den stund han uppfyller i RF § 1 och SO § 1 uppställda kompe-

¹ H a t s c h e k, *Englisches Staatsrecht* I s. 591.

² Fylligast har det skett i Några randanmärkningar till 1809 års regeringsform, *Svensk juristtidning* 1922 s. 324 ff. Se även samme förf., *Om riksföreståndarskap enligt Sveriges och Norges grundlagar 1891 och Sveriges författning*, Särtryck ur *Lunds Dagblad* 15 febr. 1930.

tenskrav, erkännas som statsorgan. Att Sverige skall hava en konung, uttryckes å förstnämnda lagställe med orden »Sveriges rike skall styras av en konung». När en prins av huset Bernadotte, för att använda Varenius' egna ord, »finner den i successionsrätten inneslutna latent tronerätten för sin del aktualiserad» får han icke på sig överflyttad en kungavärdighet, med vilken såsom tillbehör eventuellt skulle följa vissa rättigheter och plikter. Att en prins blir kung uttryckes i successionsordningen därmed att han »träder till regeringen» eller att »regeringen tillfaller» honom. Med regeringen eller den styrande makten är så enligt regeringsformen förenad andel i dömande makt och lagstiftning. När konungen icke effektivt styr riket, består hans kungavärdighet däri, att han får låtsas göra det, d. v. s. låna sitt namn åt interimregeringens handlingar och i kraft även av ett sådant skenkungadöme njuta immunitetsbestämmelserna i RF § 3 till godo. I övrigt är han likaväl som tronföljaren att betrakta som en expektant.

Däremot har regeringsformen en annan, av Varenius förbisedd distinktion, som för föreliggande fråga är av stor betydelse. Den skiljer mellan å ena sidan rikets styrelse och å den andra styrelsens förande (§§ 41, 94), styrelsens förvaltning (§ 40), regeringens förvaltning (§ 42), regeringens förande (§§ 39 och 43), regeringens utövning (§ 93). Rätten att styra riket tillkommer enligt § 4 konungen allena. För rätten att föra styrelsen kan även statsrådet vara subjekt. Meningen är tydligen att den förra kan vara en latent funktion, som genom den senare får aktualitet. Distinktionen har den betydelsen, att konungen alltid kan sägas styra riket, således även om han är ett barn eller har rest till främmande land eller är sjuk. Genom att i paragraf efter paragraf inskräpa, att interimregeringen måste föra regeringen i konungens namn, undgår regeringsformen att komma i konflikt med den i § 4 uttalade principen. Konungen blir på så sätt alltid närvarande i rådkammaren. Även när tronen är vakant för statsrådet styrelsen »med konungslig makt och myndighet». Endast den tillförordnade regeringen saknar rätt att tala i konungens namn. I stället tillgodoses principen i § 4 därigenom, att den för regeringen enligt konungens föreskrift.¹

¹ Varenius' resonemang erinrar om den av överhuset 1688 till försvar för Jakob II:s kungadöme i anslutning till Grotius lanserade distinktionen mellan

Kan nu verkligan grundlagsstiftarens mening vara att ständernas befogenhet enligt §§ 91 och 92 skulle inskränka sig till att anordna ny interimisregering. Omöjligen. I så fall hade han valt samma uttryck som användes i fråga om den interimisregering, ständerna ha rätt att anordna enligt § 94, — »förordna huru styrelsen föras må» — eller ett därmed synonymt. I stället använder han uttrycket »tage den författning om rikets styrelse, vilken de nyttigast finna». Även om »taga författning om» och »förordna» skola anses likvärdiga, så kan så omöjligen anses vara förhållandet med »rikets styrelse» och styrelsens utövning. Det förra uttrycket leder tankarna tillbaka icke till § 39 utan till §§ 1 och 4. Det är vid själva den monarkiska riksstyrelsen ständerna inbjudas att lägga hand. Att rubba dess kompetens förbjuder dock RF § 81. Men ett nytt subjekt för densamma kunna de insätta. Fiktionalismen måste ha sina gränser. När diskrepansen mellan det nominella och det reella blivit så stor, som i §§ 91 och 92 förutsattes, kunna ständerna låta en annan man än den hittills regerande konungen, med större vilja och förmåga att effektivt fullgöra den styrande funktionen och de funktioner, som regeringsformen därmed sammanbundit, inträda som rikets konung. Rimligtvis äro de dock även befogade att tills vidare låta udda vara jämnt och förlänga provisoriet i samma eller annan gestalt.

Något sårande för rättskänslan kan den här försvarade av många statsrättslärd¹ omfattade tolkningen icke anses innehålla. En konung, som irrar världen runt och aldrig vill komma hem till sitt rike, är ingen uppbyggelig syn. Snarare kunde man tycka, att den frist, man lämnat en sjuk konung, är något kort. Efter ett år borde ju hoppet om ett tillfrisknande icke uppgivas. Men ständerna ha ju möjlighet att låta med nytt konungaval anstå. Det beroende av deras goda vilja, vari konungen därigenom kommer, kan ju för

en kungamakt »quoad jus» och en kungamakt »quoad exercitium». Den enda följdⁿ av kungens flykt vore, att den senare suspenderats. Å andra sidan rimmar sig underhusets invändning — whosoever takes from the king the exercise of government takes from the king his kingship — icke fullt med Sveriges regeringsform, vilken, som vi sett, skiljer mellan »styrelsen» och »regeringens utövning». Den senare kan kungen ha lämnat från sig och dock fortsätta att allena styra riket. Se Hatschek a. a. s. 592.

¹ Se framför allt Malmgren, Sveriges författning I s. 70 ff.

honom icke vara mer chockerande än den diskretionära makt, § 40 tillerkänt statsrådet.

Slutligen må anmärkas, att paralleller till §§ 91 och 92, bättre än ovan diskuterade bestämmelse i 1791 års franska författning, icke saknas. Kongeloven bestämde i § 23, att om den, som var närmast i arvsrätt efter avliden konung, vore utom riket, när arvet tillfölle honom, skulle han oförtövat med åsidosättande av alla andra ärenden begiva sig till sitt rike Danmark och anträda regeringen. Därest han icke inställde sig inom tre månaders förlopp, räknade från den dag den förre konungens död blev honom tillkännagiven, så skulle, så vitt han icke genom sjukdom eller annat laga förfall vore hindrad, den näste i linjen vara konung i hans ställe. Norges grundlov stadgade ursprungligen och stadgar nu återigen i § 11 — säkerligen efter svenskt och icke franskt mönster — att konungen skall vara inom riket bosatt och icke må utan stortingets samtycke uppehålla sig utom riket längre tid än sex månader i en följd vid äventyr att han eljest för sin person förlorar rätten till kronan. Och Bayerns författning av 1818 bestämde i § 21 att om riksföreståndarskap tillkommit på grund av kroppslig eller andlig svaghet hos konungen och efter tio år ingen utsikt funnes, att han skulle bliva regeringsduglig, ägde regenten förklara regentskapet avslutat och tronen ledig. Lantdagen skulle ofördröjligen inkallas och de skäl, av vilka den varaktiga oförmågan att regera framginge, föreläggas densamma till gillande.

REFORMEN AV BANQUE DE FRANCE ÅR 1936

AV FIL. KAND. OLOF KAIJSER, UPPSALA

Har en centralbank någon möjlighet att spela en självständig politisk roll, och bör den i så fall använda sig av denna möjlighet? Har Banque de France gjort försök att bedriva självständig politik? Vilka medel ha i så fall använts, och i vilken utsträckning ha de givit resultat?

Dessa frågor äro ägnade att ge en uppfattning om de problem, som bilda bakgrunden till 1936 års reform av Banque de France.

Enligt en äldre åskådning var området för en centralbanks verksamhet ganska inskränkt. Bankens uppgift var att underlätta den ekonomiska samfärdseln genom att utge sedlar. I gengäld för detta privilegium, som i viss mån kan jämföras med ett räntefritt lån, fordrade staten en orubblig säkerhet. Denna säkerhet erhöles genom att banken var skyldig att hålla en stor guldskassa för att skydda sin likviditet, och genom att mycket stränga villkor uppställdes för växeldiskontering, så att bankens solvens aldrig skulle kunna komma i fara.

Nästa steg i teoriens utveckling innebar, att centralbanken även borde reglera den i omlopp varande penningmängden och därmed även penningvärdet. För denna uppgift hade banken två medel, dels att höja eller sänka diskontoräntan, dels att skärpa eller lindra villkoren för diskontering. Fortfarande betydde emellertid kravet på bankens säkerhet detsamma, nämligen ett oeftergivligt krav på sedlarnas inlösning med guld.

Under den allra senaste tiden har emellertid en ytterligare utveckling i uppfattningen ägt rum beträffande såväl mål som medel för en centralbanks penningpolitik. Såsom medel ha »open-market operations», operationer i öppna marknaden, fått en betydelse, som kan jämföras med diskontopolitikens. Målet, valutans stabilitet, har fått en djupare mening. Guldmyntfoten innebär att priset på

en enda vara, guld, hålles konstant; genom införandet av manipulerad eller fri valuta åsyftas att hålla den allmänna prisnivån konstant. Det är dock först under 1930-talet, sedan några länder 1931 frångått guldmynntfoten, som de moderna principerna mera allmänt accepterats. För Frankrikes del har guldmynntfotens avskaffande, hösten 1936, fått särskild betydelse såsom ett bevis på att den moderna penningteorien även där blivit definitivt erkänd. De längre fram i uppsatsen omnämnda händelserna ha således tilldragit sig under en tid, som kan betecknas som en brytningstid för teorien angående en centralbanks verksamhet.

Den längst gående teoriutvecklingen, som ännu knappast blivit tillämpad någonstans, har uttalats av Federal Reserve Board i U. S. A. Däri heter det, att banken skall söka åstadkomma »en allmän ekonomisk stabilitet innebärande ett utjämnande av konjunkturerna, en stegring av nationens produktion och välstånd, ett upprätthållande av full sysselsättning för arbetet och för landets produktionsförmåga och ett maximum av varaktigt utnyttjande av nationens resurser».¹ I förhållande till den nuvarande uppgiften, att hålla penningvärdet konstant, är denna uppgift så vidsträckt, men samtidigt så vag, att den kan innefatta allt eller intet. Detta program kan ge bankledningen anledning att företaga åtgärder, som i regel blott tillkomma politiskt ansvariga regeringar, men det kan också ge bankledningen anledning till att slaviskt och viljelöst följa alla direktiv från regeringen. Det uppstår en ny version av problemet allmänpolitiker contra experter. Skall centralbanken göras till ett lydigt regeringsredskap, eller skall den speciella sakkunskapen inom bankledningen beredas tillfälle till självständig politik; tillfälle att eventuellt motarbeta en ekonomisk politik, som enligt bankens mening är skadlig?

Reformen av Banque de France måste ses mot denna bakgrund. Speciella förhållanden gjorde att Frankrike blev det första land, som kunde taga hänsyn till dessa nya och allmänpolitiska uppgifter vid genomförandet av en centralbanksreform. Men ha inte dessa speciella förhållanden även förmått Frankrike att glömma den stora frågan för att rätta de mindre missförhållandena? Har inte kampanjen mot »regenterna» och »de två hundra familjerna» fördunk-

¹ Cassel: Svenska Dagbladet 2. 10. 1937.

lat det stora problemet: hur skall Banque de France erhålla en verkligt kompetent ledning?

I samband med den stora revolutionen avskaffades och förbjödos alla slag av bankföretag. Knappt hade emellertid direktorialförfattningen trätt i kraft, förrän behovet av bankinstitut ånyo gjorde sig gällande. Den mest lukrativa bankverksamheten inträdde i samband med erövringsfälttågen, då befälhavarna hade order att göra konfiskationer för statskassans räkning. På så sätt kom även general Bonaparte i förbindelse med vissa bankirer, vilka sedermera vid Brumairekuppen lära ha givit honom ett verksamt understöd. Två månader senare grundades Banque de France och på aktieteckningslistan stod Bonapartes namn överst.¹

Under de följande sex åren förde banken en hård kamp för att nå en ställning som Frankrikes största bank. Detta lyckades först sedan Napoléon beviljat banken sedelutgivningsmonopol för Paris. Som villkor sattes emellertid, att guvernören och hans två ställföreträdare skulle utnämnas av kejsaren. Napoléons yttrande i samband därmed har blivit berömt: »Banken tillhör ej endast aktieägarna, den tillhör även staten, emedan denna givit sedelprivilegiet. ... Jag vill att banken skall vara tillräckligt (assez) i regeringens hand, men ej för mycket.»² En eftergift för aktieägarintresset gjordes emellertid genom föreskriften, att guvernören måste inneha minst 100 aktier och viceguvernörerna minst 50.

Genom denna lagstiftning år 1806 fick Banque de France s. a. s. sin regeringsform fastställd, och under de följande 130 åren fram till 1936 skedde endast obetydliga förändringar. Banken var ett aktiebolag, där dock endast de 200 aktieägare, som hade största antalet aktier, hade rösträtt på bolagsstämman. Därav uppkom slagordet: »de två hundra familjerna» som beteckning på storkapitalismen och kapitalistklassen. Styrelsen bestod av de tre guvernörerna, som voro utnämnda av regeringen, dessutom av 15 s. k. regenter, varav 12 voro valda av bolagsstämman och 3 måste vara ämbetsmän i finansverket, samt slutligen av 3 censorer.

¹ Ramon: Histoire de la Banque de France, s. 19.

² Ramon: a. a., s. 77.

Efter restaurationen inträdde, åtminstone enligt vissa författare,¹ en förskjutning i maktförhållandet inom styrelsen, så att guvernörens ställning försvagades. Varpå har detta berott? Han hade dock både förslagsrätt och oinskränkt veto och borde därigenom med regeringens stöd ha kunnat hävda sin självständighet gentemot de övriga styrelseledamöterna. Lät han som stor aktieägare sina egna intressen gå före statens? Därom ha meningarna varit synnerligen delade. Lyckades kanske regenterna genom mer eller mindre öppen korrupktion genomdriva sin vilja? Eller berodde det i stället därpå, att dessa regenter, som i regel tillhörde de s. k. finansdynastierna och därför uppfostrats med tanke på att de en gång skulle intaga en ledande ställning i något stort bankföretag, helt enkelt varit överlägsna och mera kompetenta i handhavandet av penningaffärer? Alla dessa faktorer ha förmodligen vid olika tillfällen inverkat, även om man ej kan bestämma någon av dem såsom den avgörande.

Helt naturligt har Banque de France, som intar en centralställning för det ekonomiska livet i Frankrike, kommit att framstå som en högborg för kapitalismen, för de besuttna klasserna. Därför har den skarpaste kritiken alltid kommit från vänsterpartierna, och det är genom en valseger för dessa partier, som en reform möjliggjorts.

Efter folkfrontssegern på våren 1936 dröjde det ej länge, förrän den nye konseljpresidenten Léon Blum och finansministern Vincent Auriol satte igång med att infria de löften rörande en reformering av banken, som givits under valstriden. För detta ändamål tillsattes en expertkommission, som på kort tid utarbetade ett förslag till ny lag för Banque de France. Efter några småändringar antogs detta av kammaren den 16 juli med 444 röster mot 77, och i ytterligare något förändrad form bifölls det av senaten den 23, varvid röstsiffrorna voro 190 mot 74. Följande dag slutbehandlades lagen, som alltså är daterad den 24 juli 1936.

Man ansåg, att en genomgripande reform av lagarna rörande bankens tre huvudorgan, generalförsamlingen (*assemblée générale*), styrelsen (*conseil général*) och guvernören (*gouverneur*), skulle

¹ t. ex. Peel: The economic policy of France, s. 37—46.

vara det lämpligaste sättet att nå den åsyftade förändringen i bankens penningpolitik.

Generalförsamlingen eller bolagsstämman, vilken tidigare endast bestod av de 200 största aktieägarna, hade blott två uppgifter att fylla; dels att årligen åhöra styrelseberättelsen uppläsas och dels att välja regenter och censorer till styrelsen. Den senare funktionen hade i praxis inneburit, att generalförsamlingen godkänt styrelsens uppgjorda förslag utan diskussion.

Genom den nya lagtexten ha följande bestämmelser fastställts för församlingen: 1) Generalförsamlingen består av samtliga aktieägare. Varje medlem har en röst oberoende av antalet innehavda aktier. 2) Församlingen väljer de tre censorerna och två styrelseledamöter, och den skall dessutom årligen få del av bankens samtliga operationer, vilka dock ej få diskuteras.

Lagens slutliga utformning är en underlig kompromiss. C. G. T. (Confédération Générale du Travail),¹ som utformade det första radikala reformförslaget, önskade en fullständig nationalisering av banken, så att aktierna skulle utbytas mot statsobligationer. Denna enkla och logiska lösning fick även expertkommissionens tillstyrkan.² Däremot förklarade Caillaux, vilken som radikalernas finansexpert och president i senatens finansutskott intog en synnerligen betydelsefull ställning, att han ej kunde gå med på en fullkomlig socialisering av banken. Regeringen, som befarade ett voteringsnederlag i senaten, ändrade då lagförslaget, så att reformen i stället kom att innebära en »demokratisering», genom att samtliga aktieägare skulle få rösträtt och t. o. m. lika rösträtt i generalförsamlingen.

Kritiken anmärker emellertid, att det endast finns två principer för en centralbanks ställning: antingen ren statsbank, som i Tyskland, eller ren privatbank, som i England. Skall den vara privatbank, höra emellertid aktieägarna liksom i andra aktiebolag ha rösträtt i förhållande till aktieinnehavet och dessutom en möjlighet till verkligt inflytande.³ Kompromissen innebär, att de omkring 40000 aktieägarna, av vilka omkring 18000 äro ägare av endast en

¹ Motsvarigheten till svenska Landsorganisationen.

² Dauphin-Meunier: La Banque de France, s. 197—200.

³ de Tinguy: Déb. parl. Chambre, 16. 7. —36, s. 1949.

aktie, blott utse två av de 23 medlemmarna av styrelsen. De tre censorerna ha nämligen en rent övervakande uppgift och äro utan inflytande på bankens ledning. Prof. E. Allix har med någon överdrift men dock mycket träffande sagt, att »den rätt att ingenting utträta, som tidigare tillhörde de 200 största aktieägarna numera har utsträckts till samtliga 40000».¹

Bankreformens kärnpunkt ligger i det fullkomliga omskapandet av styrelsen (conseil général). Den bestod före reformen av guvernören och hans två ställföreträdare, 15 regenter (régents) och 3 censorer (censeurs), varvid statens intressen tillvaratogs, dels genom att guvernörerna utnämndes av regeringen, dels genom att tre regenter måste vara ämbetsmän i finansverket (payeurs généraux).

Kritiken mot den gamla styrelsen koncentrerade sig framför allt på tillvägagångssättet vid tillsättningen. Då generalförsamlingen aldrig gjorde några invändningar mot de kandidater, som föreslagits av styrelsen, skedde förnyelsen i realiteten genom kooptation. Följden därav blev den beryktade »ärftligheten» inom regentfamiljerna; bankirfamiljen Mallet hade t. ex. varit representerad ända sedan bankens första år. Dessutom voro olika sidor av näringslivet synnerligen ojämnt representerade; av de tolv valda regenterna var nämligen halva antalet bankirer, chefer för gamla kända bankhus med synnerligen aristokratisk prägel. Från yttersta vänstern gjordes även gällande, att åtminstone två av dessa bankhus stodo under starkt inflytande från utländska banker och kapitalister, med vilka de voro nära lierade.² Slutligen påpekades även, att regenterna genom sina betydande förbindelser med ett stort antal storindustrier hindrades från att vara fullt opartiska. De 12 valda regenterna innehade ej mindre än 150 styrelseledamotskap i 95 olika företag.³ Det blev storkapitalismen, som gynnades på bekostnad av de små och medelstora företagen. Man måste dock erkänna, att styrelsen fick ett värdefullt kompetenstillskott genom dessa regenters stora praktiska erfarenhet.

¹ Sans Fil, 22. 7. —36.

² Berlioz: Déb. parl. Chambre, 16. 7. —36, s. 1963, 1964.

³ Delaisi: VU, 26. 6. —35.

Genom reformen ha de 15 regenterna blivit ersatta av 20 bankråd (conseillers). Av dessa skola två vara aktieägare, valda av generalförsamlingen bland hantverkare, fabrikkörer eller köpmän, som ej ha någon befattning i bankföretag. Nio representera enskilda ekonomiska och sociala intressen: en utses av nationens ekonomiråd bland dess vicepresidenter, en väljes genom sluten omröstning av personalen i banken, sex väljas av finansministern, en från varje förslag på tre namn, som uppgjorts av: kooperativa konsumtionsföreningarnas riksförbund, riksförbundet för franskt hantverk, Frankrikes handelskamrars presidentförsamling, C. G. T., hushållningssällskapens presidentförsamling och ekonomirådets handelsyrkessektioner. Tre representera: finansministern, ministern för näringslivet och kolonialministern. Sex äro medlemmar ex officio: presidenten i finansavdelningen av Conseil d'Etat, direktören för Mouvement général des Fonds, generaldirektören för Caisse des Dépôts et Consignations, guvernören för Crédit Foncier, generaldirektören för Crédit National och generaldirektören för Caisse Nationale du Crédit agricole. Bankråden få ej tillhöra parlamentet. De valda bankråden få ej sitta mer än 3 år, och få ej omväljas förrän tre år förflutit. En tredjedel av dessa platser nybesättas varje år. Styrelsen kan helt eller delvis delegera sin befogenhet till en permanent kommitté bestående av guvernörerna och 4 bankråd, av vilka en utses av finansministern och de övriga av styrelsen.

Reformeringen av styrelsen har grundat sig på tre principer: direktionen för landets centralbank bör vara mera representativ och rekryteras från en bredare bas, än det gamla regentsystemet tillät; de olika ekonomiska intressena inom näringslivet böra få en representation så nära som möjligt motsvarande deras betydelse; inom styrelsen bör en viss jämvikt upprätthållas mellan det direkta regeringsinflytandet och representanterna för det fria näringslivet.

Genast kan man fastslå, att det vore nästan otänkbart att ändra tillsättningsförfarandet, så att styrelsen skulle bliva mindre representativ för nationen. Enligt det gamla systemet valde generalförsamlingen nya regenter endast, när vakanser uppkommit av någon anledning, t. ex. dödsfall eller sjukdom, däremot aldrig på grund av att generalförsamlingen förlorat förtroendet för någon styrelse-

ledamot. För att en kandidat skulle bliva uppsatt på styrelsens förslag fordrades 9 röster, d. v. s. de »ärftliga» regenterna hade absolut avgörande, eftersom förslaget aldrig frångicks av generalförsamlingen.

Den minst omfattande förändringen föreslogs av dem, som önskade bibehålla bankens egenskap av privatbank. Deras talan fördes såväl i deputeradekammaren som i dennas finansutskott av de Tinguay.¹ Han ansåg, att styrelsen i sin helhet borde utses av generalförsamlingen, där aktieägarna borde ha rösträtt i förhållande till aktieinnehavet. Ett möjligt medgivande vore att åt aktieägare med ett flertal aktier giva tilläggsröster exempelvis för varje nytt tiotal aktier. I varje fall borde aktieägarna ha möjlighet till verkligt inflytande.

En motion av Pezet, Schuman m. fl.² föreslog en styrelse av 15 ledamöter förutom guvernörerna, varav en senator och en deputerad valda av respektive finansutskott, 5 medlemmar av ekonomirådet utsedda av särskilda sektioner däri, 5 aktieägare och 3 ledamöter ex officio. Detta förslag, som dels beaktar aktieägareintresset och dels via ekonomirådet skulle bliva representativt för näringslivet, blev emellertid föga uppmärksammat i utskotten och ännu mindre i den följande kammardiskussionen.

Det förslag, som givetvis kom att betyda mest, var regeringspropositionen,³ vilken också efter vissa, ganska betydelsefulla förändringar blev antagen. Detta skiljer sig avsevärt från de föregående. Ursprungligen skulle aktieägarna ej få någon representant i styrelsen. Först under senatsbehandlingen fingo de två bankrådsplatser som kompensation för den konfiskering, som reformen i själva verket innebar. I övrigt fäster man sig vid det stora antalet platser, som ex officio besatts av ämbetsmän, 7 i det ursprungliga förslaget och 6 i den slutgiltiga utformningen. Beträffande de platser, som ställts till det fria näringslivets förfogande, märker man en tydlig strävan att bereda olika intressen representation, ehuru det, som nedan kommer att påvisas, ej alltid blivit i proportion till de olika intressenas betydelse. En betydelsefull detalj, som också

¹ Déb. parl. Chambre, 16. 7. —36, s. 1948, 1949.

² Doc. parl. Chambre, 1936. Annexe 664, s. 1304.

³ Doc. parl. Chambre, 1936. Annexe 664, s. 1302.

torde få skrivas på den eftersträfvade demokratiseringens konto, är föreskriften om de valda bankrådets korta mandattid, blott tre år.

Principen att ge de olika ekonomiska intressena proportionell representation är givetvis oerhört svår att genomföra. I en del avseenden är emellertid slutresultatet mindre lyckat. Sålunda ha de fria näringarna, varifrån C. G. T. och konsumentkooperationsrörelsen måste bortskiljas, endast tre à fyra röster av styrelsens 23. Jordbrukarbefolkningen, som utgör 50 % av landets folkmängd, har endast en egen representant. Mest uppseendeväckande är emellertid utestängningen av alla bankmän från styrelsen. Enligt det ursprungliga regeringsförslaget skulle fem bankråd utses bland »personer, kvalificerade genom erfarenhet och teknisk kompetens i kreditfrågor». Av dessa skulle två utses av personalen i banken, två av olika bankföreningar och en vara representant för ekonomirådet. I kammaren uteslöts den ene personalrepresentanten, men där behölls de två representanterna för privatbankerna. Senatens finansutskott¹ föreslog emellertid att även utesluta de två representanterna för de privata bankerna, vilket också antogs. Caillaux, utskottets president, och att döma av det särskilda tack, som riktades till honom, även den mest inflytelserika medlemmen, motiverade denna drastiska åtgärd²; dels med en jämförelse med Bank of England, där privata bankmän i princip ej få tillhöra styrelsen, dels med en mycket sökt hänvisning till Napoléons finansielle rådgivare comte Mollien samt dels med den naturliga förklaringen,³ att det måste anses olämpligt och t. o. m. utgöra en fara för den önskade opartiskheten, om man tillät en privat bankman ha tillfälle att kontrollera andra bankinstituts affärer och t. o. m. en viss möjlighet att dirigera krediten. Alldeles särskilt skulle detta få betydelse genom »open-market»-operationernas ökade användning.

Uteslutningen blev emellertid på många håll starkt kritiserad. Sålunda skrev den ekonomiske experten i *le Temps*, F. Jenny: »En av huvuduppgifterna för Banque de France, särskilt med tanke på den bankpolitik, som rekommenderats i den nya lagen, är att för-

¹ Doc. parl. Sénat, 1936. Annexe 573.

² Déb. parl. Sénat, 23. 7. —36, s. 813—815.

³ äv. Gardey; fin. utsk. rapp. Déb. parl. Sénat, 23. 7. —36, s. 805—807.

dela krediten, att bedriva bankverksamhet. Varför då skilja ifrån sig alla representanter för den rörelse, inom vars område dess verksamhet framför allt komnier att höra, varför beröva sig medverkan av de på detta område mest kompetenta personerna.»¹

Den sista, men konstitutionellt viktigaste, principen har varit en önskan att åstadkomma en jämvikt inom styrelsen mellan det direkta regeringsinflytandet och det fria näringslivets intressen. Där har reformen otvivelaktigt tagit intryck av de båda närmast ansvariga ministrarna, Blum och Auriol, båda socialister. Trots senatens modifikationer skall nämligen styrelsen, förutom av de tre av regeringen utnämnda guvernörerna, bestå av tre direkta ministerrepresentanter, sex ämbetsmän och sex ledamöter, som även om de äro representanter för ekonomiska intressen, måste bliva något beroende av finansministern genom tillsättningsförfarandet. Endast 5 bankråd äro helt oberoende av regeringen; 5 röster av 23.

Jämviktsproblemet har givetvis varit föremål för stort intresse och för en våldsamt kritik av hela högeroppositionen. I deputeradekammaren yttrade Marin²: »Ni socialister önska en förställd bank förvaltd av ämbetsmän, som äro instrument i regeringens händer (bifall från yttersta vänstern) den dag, då den önskar genomföra en inflation (våldsamma protester från samma bänkar)». Även Gardey, rapportör för senatens finansutskott, berörde frågan.³ »Regeringen bör under alla omständigheter och för det allmännas bästa kunna räkna på medverkan från banken; det är emellertid nödvändigt, att banken ej visar sig vara ett rent instrument i statsmakternas händer. Vi önska att den må bliva nationens bank (banque de la France); men den bör ej enligt vår uppfattning vara regeringens bank.»

Om faran av ett för stort regeringsinflytande skriver även Gaston Jèze⁴: »Valutans öde är i regeringens händer. Historien visar, att regeringen, vilken den vara må, är ur stånd att försvara penningvärdet. Det är t. o. m. regeringen, som i kristider utgör den största faran för valutan; budgetunderskotten täckas genom till-

¹ Le Temps, 27. 7. —36.

² Déb. parl. Chambre, 16. 7. —36, s. 1961.

³ Déb. parl. Sénat, 23. 7. —36, s. 805—807.

⁴ Dépeche de Toulouse cit. L'Ordre, 23. 7. —36.

verkning av pappersmynt (inflation). Efter den stora krisen 1925—1926 proklamerade man principen: separation mellan Banque de France och regeringen. Det var en bristfällig formel: ingen regering kan vara ointresserad av bankens operationer. Men man ville säga — vilket är riktigt — att banken bör vara oberoende av regeringen; den bör ha möjlighet att göra motstånd mot de yrkanden, som göras av en finansminister, som är satt i förlägenhet genom statens finansiella ställning och utsatt för påtryckning från författare av demagogiska program.»

Är kritiken befogad? Har Banque de France blivit en »regeringens bank»? Socialisterna, som helst skulle se ett sådant förhållande, uttalade sig ej om denna sida av reformens verkningar. Högern ansåg, att Banque de France helt skulle förlora sin självständighet. Från centern hördes röster både för och emot. Kan någon slutsats göras? Det är tydligt, att frågan huvudsakligen sammanhänger med det delikata spörsmålet om de höga statsämbetsmännens självständighet. Med sina sex röster inneha dessa nämligen på sätt och vis en nyckelställning i styrelsen. Någon utförligare diskussion av just denna fråga förekom av naturliga skäl ej. Man får nöja sig med de ord, som fälldes av senatsutskottets rapportör¹: »De personligheter, som utöva dessa höga befattningar, erbjuda i våra ögon de nödvändiga garantierna för en verklig självständighet.»

När det direkta regeringsinflytandet i styrelsen blev beskuret under behandlingen inom senatens finansutskott, blev den permanenta kommitténs sammansättning tydligen bortglömd. Enligt regeringsförslaget skulle denna bestå av, förutom de tre guvernörerna, två medlemmar utsedda av finansministern och två utsedda av styrelsen; en regeringsövertikt av 5 mot 2. Bestämmelsen antogs först av senaten, men innan klubban föll hade ordet begärts av en senator, Chaumié, utan att det uppmärksammades av presidenten. Mot praxis återupptogs diskussionen, varvid Chaumié påpekade den fara, som låg i detta övertäligande regeringsinflytande inom en kommitté, som eventuellt skulle komma att utöva styrelsens samtliga befogenheter.² Denna kritik föranledde senaten att avslå den ifrågasvarande paragrafen, men då intet motförslag uppstälts blev resul-

¹ Déb. parl. Sénat, 23. 7. —36, s. 805—807.

² Déb. parl. Sénat, s. 820.

tatet en ganska allvarlig lucka. Presidenten i finansutskottet, Caillaux, begärde emellertid att få paragrafen återremitterad till utskottet, som skulle konsulteras »au banc». Sedan började ett köpsläende mellan Caillaux och finansminister Auriol, som inte saknade sina poänger.¹ Under ömsesidiga artighetsbetygelser nåddes dock ganska fort en kompromiss, som innebar, att ministern blott skulle utse en kommittémedlem, och att de övriga tre skulle väljas av styrelsen.

Efter ändringarna i senaten, vilka finansministern förklarade sig godtaga, överlämnades lagförslaget ånyo till kammaren, som utan vidare diskussion godkände de företagna ändringarna.

När Napoléon år 1806 inrättade guvernörsposten för att skaffa sig inflytande över bankens ledning, gjorde han en eftergift för aktieägareintressena, därigenom att han föreskrev, att guvernören skulle inneha minst 100 aktier och viceguvernörerna minst 50. Då aktiernas marknadsvärde vid vissa tillfällen nått ända upp till 25,000 frcs motsvarade de erforderliga 100 aktierna ett kapital på 2,5 milj. frcs, en förmögenhet, som endast ett fåtal äro i besittning av, och som torde vara omöjlig att förvärva under en aldrig så lysande ämbetsmannakarriär. I flera fall kunde det nödvändiga aktieförvärvet ske endast genom att regenterna försträckte det erforderliga kapitalet. Följden därav blev emellertid, att det blev ännu svårare för guvernören att hävda sin ställning gentemot regenterna. Därtill kom, att ett mera väsentligt kursfall måste innebära en förlust, som under dessa omständigheter kunde bliva mycket kännbar, och av denna anledning fanns det därför risk, att guvernörens handlingssätt influerades av egoistiska motiv. »Man har mycket beklagat guvernör Moret, som avlägsnades av Flandin, innan han haft tid att friköpa sina aktier», skrev Delaisie i sin stridsskrift »La Banque de France aux mains des deux cents familles».

Man har velat tolka det faktum, att de avgående guvernörerna vanligen beretts platser som styrelseledamöter el. dyl. i regenterna närstående företag, såsom ett bevis på det ovannämnda regentberoendet, och från vänsterhåll har det t. o. m. antytts att regenterna hållit guvernörerna skadeslösa, när de på grund av meningsskiljaktigheter med regeringen blivit avlägsnade från sin post.

¹ Déb. parl. Sénat, s. 821.

Efter reformens genomförande behöver guvernören ej vara aktieägare. Dessutom stadgas förbud för guvernören att medverka i eller mottaga inkomst från privata företag, vare sig för arbete eller rådgivning. Efter avgången behåller han sin lön under tre år under förutsättning, att han ej under samma tid innehar någon statstjänst. Förbudet att delta i privatföretag varar också under samma tidrymd.

Regeringsförslaget utsträckte tidrymden för guvernörens nödvungna överksamhet till hela hans återstående livstid, men senaten ansåg treårsperioden vara ett tillräckligt hinder för en befarad korruption.

Varpå stödde sig kritiken mot den gamla regimen? Hade banken missbrukat sin ställning som kreditgivare? I vilka fall kunde man med fog göra gällande att Banque de France avgörande ingripit i det politiska livet?

En av de allvarligaste finansskandalerna under 1920-talet var affären Oustric. I undersökningskommissionens rapport kan man läsa¹: »Banque de France har beviljat Banque Oustric fullkomligt enastående diskonteringsvillkor, vilka givits med åsidosättande av de föreskrifter, som reglera diskonteringsoperationerna. I 99 % hade de papper, som diskonterats, bestått av växlar dragna mellan olika företag, som alla tillrörde Oustricgruppen». Man har då frågat sig, om något liknande ej skulle kunna upprepas. »Antag», skrev Delaisie,² »att Schneider du Creusot, i vars styrelse comte R. de Voguë sitter, drar en växel för en lokomotivleverans till järnvägs-a.b. P. L. M., i vars styrelse markis de Voguë är ledamot, och diskonterar denna i Crédit Lyonnais, där comte M. de Voguë är styrelseledamot. Om denna växel presenteras för rediskontering i Banque de France en dag, då markis de Voguë är jourhavande regent, kan man tänka sig, att han mottager den med fullkomligt faderlig välvilja.»

Detta konstruerade fall är emellertid ej alldeles utan motsvarighet i verkligheten. Då regeringen år 1935 begärde en garanti av

¹ cit. i Doc. parl. Chambre Annexe 664, s. 1301.

² cit. i Doc. parl. Chambre Annexe 664, s. 1300.

banken, att statens nytgivna obligationer skulle diskonteras, och banken genom regenten och senatören de Wendel fordrade som villkor, att regeringen skulle slå in på en sparsamhetspolitik, påstods i en debatt i deputeradekammaren,¹ att just de Wendel missbrukat sin ställning som regent och låtit Banque de France diskontera växlar på nära 100 milj. frcs dragna mellan olika företag, vari han var styrelseledamot. Han skulle t. o. m. ha utfärdat ett garantibrev innehållande, att man kunde vara säker på värdet av dessa växlar, då de när som helst kunde diskonteras i Banque de France.

Huruvida dessa anklagelser voro grundade, är svårt att säga, åtminstone utan närmare upplysningar beträffande de olika fallen. Däremot kan en anmärkning göras mot det sätt, varpå Banque de France skötte kreditgivningen i sin helhet. Genom de högt uppställda säkerhetskraven kunde endast företag med gott anseende komma i åtnjutande av diskonterings fördelar, under det att småföretagen, som i regel ej kunde uppställa de erforderliga säkerheterna, fingo klara sig utan centralbankens hjälp. Detta förhållande ligger emellertid nästan i sakens natur, och de försök att bevisa motsatsen, på grund av att 75 % av de diskonterade växlarna voro på belopp under 1,000 frcs, torde vara missvisande. Denna anmärkning mot centralbankens kreditpolitik besvarades emellertid av prof. Allix²: »Det finns god och dålig kredit, dålig är framför allt kredit till dåliga gäldenärer, som använts för att artificiellt stimulera näringslivet. De engagements, som ej komma att hållas, förbereda kriserna.»

Den önskade förändringen i kreditgivningen hoppades man skulle genomföras utan särskilda föreskrifter i lag; blott genom styrelsens ändrade sammansättning. Den enda paragraf, som kan hänföras till detta område, tjänar därför endast till att underlätta administrativa reformer.

»Det är helt naturligt att regenterna i Banque de France äro konservativa; man har svårare att fatta, att de ibland låta sig behärskas av sin politiska övertygelse vid utövandet av sina ämbeten.» Med dessa ord, som otvivelaktigt bära spår av vänsterpartiernas kampanj mot »de 200 familjerna», börjar deputeradekammarens

¹ Déb. parl. Chambre, 7. 6. —35. (Déat) cit. Dauphin-Meunier a. a. s. 194.

² Sans Fil, 22. 7. —36.

rapport det kapitel, som behandlar den politiska aktiviteten. Däremot beröres ej med ett ord det märkliga förhållande, att den av regeringen tillsatte guvernören i regel gjort gemensam sak med de övriga styrelseledamöterna. Detta förklaras däremot av Delaisie's ovannämnda bok »La Banque de France aux mains des deux cents familles», vilken för övrigt är den enda skrift, som hedrats med att citeras i rapporten och detta t. o. m. så många gånger, att man kan antaga, att Delaisie varit den sakkunskap, som huvudsakligen tagits i anspråk för rapporten. »Kan man förvåna sig, om guvernören», på grund av den ovan antydda ställningen av ekonomiskt beroende, »blott efter några veckor gjort sig till regenternas trogna språkrör?»

Ett exempel på en politisk aktion från äldre tid gavs under revolutionsåret 1848.¹ De nyinrättade nationalverkstäderna ställde stora anspråk på statskassan, som därigenom hastigt tömdes. Finansministern, Garnier-Pagès, begärde då ett lån från banken på 150 milj. frcs mot fullt betryggande säkerhet i järnvägar m. m. Banken uppsköt emellertid avgörandet upprepade gånger, varigenom regeringen inom kort måste stänga verkstäderna på grund av penningbrist. Detta gav upphov till ytterst svåra oroligheter i Paris och medförde regeringens fall.

Även vid den svåra regeringskris, som uppstod i samband med valutans stabilisering i juli 1926, spelade Banque de France en mycket aktiv roll. En expertkommitté hade på våren tillsatts för att föreslå erforderliga åtgärder för avhjälpande av den dåliga finansiella situationen och för att hejda franc-fallet. Finansministern, Caillaux, förklarade sig vilja följa experternas utlåtande, och den 17 juli begärde han i kammaren en fullmaktslag för att verkställa kommittérapportens förslag. Ministären fälldes emellertid genom ingripande av själve kammarpresidenten, Herriot, en händelse utan motsvarighet i kammarens historia. Först efter betydande svårigheter bildades den 20 den nya ministären under Herriot, varvid de Monzie blev finansminister. Den finansiella ställningen var då urusel, de kontanta tillgångarna uppgingo den 19. 7. till 370 milj. frcs och hade redan den 21 sjunkit till 60 milj. Samtidigt sjönk franc-värdet med ständigt ökad hastighet. De nya

¹ Dauphin-Meunier: a. a., s. 77, och Peel: a. a., s. 37-o. 43.

ministrarna grepos av panik, när de väl kommit till klarhet om ställningen. Redan samma dag, som regeringen bildats, begärde konseljpresidenten sitt avsked hos presidenten. Detta beviljades emellertid ej av president Doumergue, som önskade tvinga Herriot att inför kammaren erkänna sin oförmåga att behärska den uppkomna situationen. Den 21 sände guvernören för Banque de France, Moreau, ett brev till finansministern,¹ där han bl. a. sade, att »skattkammarens lagligen disponibla medel hos banken äro denna morgon reducerade till 60 milj. frcs, och man kan frukta, att denna summa blir fullständigt absorberad under dagens lopp, vilket kommer att tvinga banken att inställa alla utbetalningar för statskassans räkning. Såsom enda utväg föreslår banken, att redan denna dag kamrarnas godkännande utverkas till en överlåtelse till banken av de där deponerade deviserna på 31 milj. dollars från bankfirman Morgan (som staten upplånat två år tidigare till skydd för valutan).» En avskrift av brevet lämnades till regeringschefen. Samma kväll blev först överlåtelsen beviljad och därefter regeringen fälld på misstroendevotum. Dagen därpå fick Poincaré erbjudandet att bilda regering, och den 23 trädde den nya regeringen i funktion. Valutakrisens kulmen hade då redan nåtts, den utbrytande paniken hejdades, förtroendet för francvalutan återvände, och så småningom blev en förbättring i det finansiella läget märkbar. I sina dagboksanteckningar från dessa dagar har guvernör Moreau gjort följande reflexion²: »Banque de France's fasta hållning, som tvingat regeringen att offentligen avslöja skattkammarens dåliga ställning, och som även hindrat den att tillgripa olagliga åtgärder för att råda bot därför, har i hög grad bidragit till det goda resultatet». I detta fall finner man alltså en verklig och erkänd politisk aktion.

Vid bankreformens genomförande var det emellertid vissa förhållanden från en ännu senare period, som man framför allt tänkte på. Vid årsskiftet 1934—1935 hade det franska näringslivet, utmattat efter den svåra depressionen och utan den stimulans, som devalveringen medfört i andra länder, råkat i ett synnerligen pressat läge. Trots att avsevärda budgetdeficiter förekommit under ett fler-

¹ Moreau: *Le Relèvement financier et monétaire de la France*, i *Revue des Deux Mondes*, 1, 15 mars, 1, 15 april 1937, s. 58, 59.

² Moreau: a. a., s. 61.

tal år, uppgjorde regeringen Flandin en budget, som beräknades ge ett underskott på omkring 14 miljarder frcs, vilket skulle täckas med lånemedel. Då dessa lån av naturliga skäl voro svåra att placera, begärde regeringen, att Banque de France för att stimulera teckningen skulle lämna en garanti att i händelse av panik diskontera dessa obligationer. Banken vägrade emellertid och tillrådde en sparsamhetspolitik. I fyra månader klarade sig regeringen genom lån av tillfällig natur, men i maj började förtroendet för valutan vika. På en vecka (den 17—24) förlorade banken 3 miljarder frcs av guldreserven, vilket dock ej föranledde banken att höja diskontoräntan från $2\frac{1}{2}\%$. Regeringens finansiella ställning försämrades stadigt, och oron på börsen gjorde läget kritiskt. Den 23 maj begärde regeringen en fullmaktslag för att genomföra besparingar. Samma dag började Banque de France vidtaga åtgärder för att förhindra kapitalflykten. Den sittande regeringen Flandin fälldes emellertid i kammaren och samma öde undergick på kort tid de tre följande regeringarna, som försökte lösa problemet. Slutligen gav emellertid kammaren vika och beviljade den önskade fullmaktslagen åt Laval. »Genast, som genom ett trollslag var baissespekulationen krossad, paniken hejdad och francen räddad», skrev Delaisi och fortsatte, »På sex veckor hade Frankrike förlorat 6 miljarder frcs guld, men regenterna hade lyckats påtvinga landet sin politik.»¹

Att Banque de France vid detta tillfälle gjorde en insats för att förhindra en inflationspolitik, är tydligt. Kritiken i deputeradekammarens rapport riktade sig emellertid framför allt mot bankens långsamhet att företaga åtgärder mot kapitalflykten, långsamhet med att höja diskontoräntan. Det bör emellertid påpekas att diskontoskruvens effektivitet anses ganska tvivelaktig, när den ej användes i kombination med andra åtgärder av mer eller mindre direkt penningpolitisk natur. Eftersom förändringar i diskontoräntan medföra rubbningar för näringslivet, vilka kunna vara mycket skadliga, är det givet, att man måste använda detta medel med stor försiktighet. Man måste med andra ord vara säker på att det är fråga om en kapitalexport av betydande mått, innan det finns anledning att företaga en diskontohöjning. Dessutom hade Banque de France råd att förlora betydande mängder guld. Bankens guldsam-

¹ Cit. i Dauphin-Meunier: a. a. s. 192, 193.

lingspolitik hade särskilt från utlandet blivit föremål för en skarp kritik, och det svar, som bankledningen gav, att guldanhopningen ej kunde förhindras, låter en antaga, att banken kanske rent av hälsade de första tecknen på guldminskning med glädje, i tro att de kunde innebära förebudet till en ekonomisk återhämtning. I kammaren gjorde också Denais den svårbesvarade frågan: »Hur kan kravet på 'kreditens demokratisering' och 'billiga pengar' stå samman med förebråelsen att ej omedelbart höja diskontot vid första tecken på gulflykt?»

För att förhindra eller åtminstone försvåra liknande händelser innehåller den nya lagen en bestämmelse, att alla växlar av den flytande skulden, som utställts av skattkammaren och förfalla inom tre månader, skola mottagas för rediskontering i Banque de France, dock ej till förmån för skattkammaren själv.

I kritiken av Banque de France har det alltid satts likhetstecken mellan bankens och regenternas politik. Där är därför av stort intresse att genom guvernör Moreaus tyvärr alltför knapphändiga dagboksanteckningar från åren 1926—1928 försöka få en bild av förhållandet mellan regenterna och den av regeringen tillsatte guvernören.

Av de 15 regenterna äro framförallt tre nämnda såsom särskilt inflytelserika, nämligen industrimagnaten de Wendel och bankirerna de Rothschild och de Neuflyze, av vilka den sistnämnde framför allt tycks ha varit bankteknisk expert. I samband med den ovannämnda krisen 1926 finns endast ett par gånger någonting nämnt om regenter och styrelse. Den 19 juli »uttalade styrelsen vid en lunch sitt starka klander av deputeradekammaren, som fällt Caillaux-planen».² Samma dag står om dollaröverlåtelsen: »Efter ett starkt motstånd och många invändningar slöt sig till sist baron de Rothschild till min mening.» Om det betydelsefulla brevet, som först efter avsändandet blev uppläst för styrelsen, heter det, »... uppläsningen mottogs med applåder. De flesta av regenterna, bland vilka även de Rothschild och de Wendel, lyckönskade mig».

Vid en synnerligen viktig överenskommelse med Bank of Eng-

¹ Déb. parl. Chambre, 16. 7. —36, s. 1958.

² Moreau: a. a. s. 55.

land år 1927 framlades visserligen planerna för styrelsen, men först så sent som dagen före delegaternas avresa.¹

Av händelserna under franc-stabiliseringens slutakt får man en god uppfattning om förhållandet inom styrelsen vid en »politisk aktion» från bankens sida. I slutet av maj 1928; sedan valutan under 1 1/2 år hållits stabil, hade förtroendet för francen helt och hållet återvänt; haussespekulationen var i full gång. Men även stegringar i francens värde skulle förorsaka ekonomiska rubbningar, skadliga för näringslivet. Det fanns emellertid många, som ansågo det ohederligt av staten att med hjälp av valutadeprecieringen befria sig från största delen av den tidigare statsskulden, och till dem hörde även flera av regeringsmedlemmarna, bl. a. konseljpresident Poincaré själv. Då en revalvering av valutan, i varje fall vid detta tillfälle, ansågs skadlig måste banken motarbeta spekulatjonen genom mycket stora inköp av utländska papper. Då spekulatjonen tilltog, blev det allt svårare att fortsätta denna inköpspolitik, och det blev tydligt, att en lagfästning av francens nya värde skulle vara det verksammaste medlet för att bryta spekulatjonen. Den 31 maj framlade Moreau hela problemet för konseljpresidenten och meddelade såsom påtryckning sin avsikt att avgå, om beslut i enlighet med hans förslag ej fattats före parlamentets sommaruppehåll. Visserligen samma dag, men först efter samtalet med Poincaré förelade han sina redan företagna och planerade åtgärder för styrelsen, varom han skrev²: »De Rothschild är ej av min mening och lämnar sammanträdet. Oaktat detta vidhåller jag inför styrelsen faran av den politik, som för närvarande föres. Jag erhåller slutligen regenternas bifall till den energiska hållning, som jag kommer att intaga gentemot regeringen.»

Under den följande veckan gingo stridens vågor höga i tidningspressen, men stabiliseringsanhängarna föreföllo ha avgjord majoritet. Den 7 juni sammanträdde styrelsen på nytt, varvid Moreau föredrog ett brev, som skulle sändas till konseljpresidenten för att påskynda avgörandet. »De Rothschild och de Wendel hade ej kommit till sammanträdet. Alla de övriga ha gillat brevet.»³

¹ Moreau: a. a. s. 312.

² Moreau: a. a. s. 828.

³ Moreau: a. a. s. 832.

Den 13 juni uppläste Poincaré brevet i ministerkonseljen och tillade: »Ledningen för Banque de France accepterar ingen annan politik än stabilisering. Guvernörens avgång skulle göra ett ogynnsamt intryck i utlandet, där banken åtnjuter stort anseende.»¹ Varken den 14 eller den 23 voro de Rothschild eller de Wendel närvarande vid styrelsesammanträdena. Den 21 höll Poincaré ett utomordentligt tal i kammaren och återerövrade en vacklande majoritet. »Poincaré är en beundransvärd advokat, som på ett mästerligt sätt kan framlägga ett ärende (plaider son dossier). Vi igenkänna största delen av de tips vi lämnat.»²

Vid styrelsesammanträdet den 23 gav guvernören en stor exposé över den nya myntlagen och besvarade de frågor, som gjordes. Efteråt betygade styrelsen honom sitt förtroende och tackade honom för det goda sätt, varpå han lett bankens öden under de två gångna åren.³ Den 28 juni återkommo regenterna de Rothschild och de Wendel till styrelsesammanträdet, där de ej visat sig under den tid stabiliseringslagen behandlats.

Kan man med ledning av Moreaus dagboksanteckningar uttala sig om den speciella politiska makt, som tillskrivits regenterna i Banque de France? Ännu en gång måste man beklaga bristen på tillförlitligt källmaterial och betona, att guvernörernas inflytande kan ha växlat avsevärt allt efter kompetens och auktoritet. Moreau vill själv göra gällande, att han haft en fullkomligt oberoende ställning. Även om man måste taga hans dagboksanteckningar med stor reservation, är det uppenbart, att när han genom hot att avgå lyckades genomdriva sin uppfattning i stabiliseringsfrågan, skedde det i strid med de två mest inflytelserika regenternas åsikt.

Bankens hållning under Flandin-krisen 1935 kan snarare betraktas som ett utslag av banksakkunskap än såsom klasspolitik eller rättare överklasspolitik från regenternas sida. Säkerhetskravet kan ej anses tillgodosett, om den största gäldenären ständigt laborerar med jätteförluster. Däremot är det uppfyllt i och med att denne gäldenärs affärer blivit sanerade; i och med Laval's bespa-

¹ Moreau: a. a. s. 835.

² Moreau: a. a. s. 840.

³ Moreau: a. a. s. 842.

ringsprogram, deflationsprogrammet, försvann risken av att diskontera statsobligationerna.

I detta sammanhang kan också nämnas, att den »demokratiserade» generalförsamlingen med livligt bifall mottog den deklARATION,¹ där en av aktieägarna förklarade, att de gamla regenterna hade aktieägarnas fulla förtroende, vilket de skulle vilja visa genom att välja dem till aktieägarrepresentanter i den nya styrelsen. Då detta emellertid stred mot den nya lagen måste saken förfalla.

Det kan hända, att man efter studium av guvernör Moreaus dagbok får ett så gynnsamt intryck av bankens ledning, att man gör sig frågan: Var centralbanksreformen verkligen nödvändig? Det konsternerande svaret blir, att en reform var absolut nödvändig, även om den i flera hänseenden fick en olycklig utformning, så att bankens självständighet nästan helt förlorades. Den moderna centralbanksverksamheten är nämligen av sådan beskaffenhet, att bankledningen ej ens får misstänkas för partiskhet. Den bör därför vara så oberoende som möjligt, men ej endast i förhållande till privata intressen utan även gentemot regeringen. En guvernör, som hela tiden kan avsättas av regeringen, måste förlora sin självständighet, åtminstone till en del. Dessutom förminskas erfarenheten och auktoriteten vid alltför täta ombyten på chefs-posten. Guvernör Labeyrie, som utsågs av folkfrontsregeringen Blum, blev ersatt med guvernör Fournier av folkfrontsregeringen Chautemps. Guvernören för Bank of England, Montague Norman, har under sin ämbets tid haft att göra med 7 guvernörer för Banque de France.

Meningarna må vara delade om den gamla styrelsens roll; den nya styrelsen torde säkerligen bli ganska betydelselös och endast få en rent rådgivande funktion. Detta är så mycket troligare, då bankråden äro oavlönade och endast ha rätt till viss ersättning för varje sammanträde. När man alltså har anledning att betvivla, att styrelsemedlemmarna utanför den permanenta kommittén få något verkligt inflytande, kan man med skäl fråga sig, varför ej privatbankernas representanter ha rätt att bli rådfrågade. I skärpt formulering kan man säga, att officiella rådgivare vore att föredraga,

¹ La Vie financière, 16. 10. —36.

då överläggningar med affärsbanksrepresentanter i varje fall torde bliva nödvändiga.

Under kampanjen mot Banque de France har det framhållits, att den beryktade kapitalflykten från Frankrike skulle kunna tyglas, så snart centralbanksledningen kom under effektiv kontroll. Det visade sig emellertid, att den nya regimen stod lika maktlös inför dessa företeelser som den gamla. Däremot har den av alla kritiker påpekade faran av inflation och devalvering visat sig vara både verklig och betydelsefull. Redan några månader efter bankreformen tvingades Frankrike att frångå guldmyntfoten och företa en kraftig devalvering. Efter ytterligare ett halvårs inflationistisk socialpolitik under regeringen Blum—Auriol var tiden mogen för ytterligare devalvering. På mindre än ett år förlorade Poincaré-francen, 4-sous-francen, hälften av sitt värde; blev en 2-sous-franc.

Genom dessa händelser har bankreformens stora brister blivit klart ådagalagda; och samtidigt etsar sig ett replikskifte från senatsdebatten in i ens minne¹:

M. de Wendel, regent i Banque de France: »Jag önskar, att de nya bankråden skola försvara penningvärdet lika bra som de nuvarande regenterna».

M. Auriol, finansminister: »Det hoppas jag också».

M. Hervey: »Det hoppas vi alla».

GVERNÖRER OCH VICEGVERNÖRER FÖR BANQUE DE FRANCE 1920—1938.

Guvernörer.

		Förutvarande befattning.
25 aug. 1920.	Robineau	Inspecteur général, Directeur général de l'Escompte à la Banque de France.
26 juni 1926.	Moreau	Inspecteur général des Finances honoraire, Directeur général de la Banque de l'Algérie.
25 sept. 1930.	Moret	Premier Sous-gouverneur.
2 jan. 1935.	Tannery	Directeur Général de la Caisse des Dépôts et Consignations.

¹ Déb. parl. Sénat, 23. 7.—36, s. 810.

6 juni 1936.	Labeyrie	Procureur Général près la Cour des Comptes.
20 juli 1937.	Fournier	Premier Sous-Gouverneur.

1. *Vice-guvernörer.*

		Förutvarande befattning.
5 nov. 1920.	Morel	Second Sous-Gouverneur.
1 dec. 1922.	Ernest-Picard	» » »
26 juni 1926.	Leclerc	» » »
20 nov. 1928.	Rist	» » »
6 febr. 1929.	Moret	» » »
27 sept. 1930.	Fournier	» » »
20 juli 1937.	Guiraud	» » »
28 okt. 1937.	Bréart de Boisanger	» » »

2. *Vice-guvernörer.*

		Förutvarande befattning.
5 nov. 1920.	Ernest-Picard	Secrétaire-Général de la Banque de France.
1 dec. 1922.	Leclerc	Directeur du Contrôle, des Administrations financières et de l'Ordonnancement.
26 juni 1926.	Rist	Professeur à la Faculté de droit à Paris.
20 nov. 1928.	Moret	Directeur du mouvement général des Fonds.
6 febr. 1929.	Fournier	Directeur du Budget et du Contrôle financier.
27 sept. 1930.	Farnier	Directeur du mouvement général des Fonds.
6 jan. 1934.	Guiraud	Receveur Central des Finances de la Seine.
20 juli 1937.	Bréart de Boisanger	Directeur Général des Contributions Indirectes.
28 okt. 1937.	Bizot	Directeur Général des Contributions Directes.

FÖRSLAGET TILL FOLKBOKFÖRINGENS OMORGANISATION

REFERAT OCH KRITIK

AV DOCENT CARL-ERIK QUENSEL, LUND

Den år 1936 tillsatta kommittén för utarbetande av förslag till omorganisation av uppborrdsväsendet och av folkbokföringen har under år 1938 avslutat sin verksamhet och i tre betänkanden framlagt förslag till nya förordningar rörande den framtida organisationen av uppborrdsväsendet och folkbokföringen.¹

Kommitténs förslag om kyrkobokföringens organisation (eller som kommittén benämner densamma folkbokföringen) innebär avsevärda förändringar och utvidgningar. Ehuru flertalet av de föreslagna förändringarna hava till syfte att underlätta administrationen och framförallt ett fiskaliskt intresse, i det de avse att möjliggöra bättre kontroll av skatteindrivningen, är förslagets genomförande av betydelse även för den med folkbokföringen starkt sammanhängande befolkningsstatistiken. Om kommitténs förslag helt eller delvis går igenom, blir införskaffandet av vissa demografiska uppgifter i framtiden underlättat, vilka uppgifter nu endast med svårighet kunna erhållas genom utfrågningar av befolkningen och icke ur på en gång tillgängligt material.

Det ställer sig givetvis ogörligt att i detalj redogöra för innebörden av de framlagda förslagen till folkbokföringsorganisationen. Endast huvuddragen må i korthet angivas.

De sakkunnigas förslag innebära dels förändringar i den lokala bokföringen (pastorsexpeditionerna) dels även en påbyggnad av

¹ »Betänkande med förslag till omorganisation av uppborrdsväsendet och folkbokföringen m. m.» Del I. Uppborrdsväsendet (Stat. Off. Utr. 1938: 46). Del II. Folkbokföringen (1938: 41). Del III. Organisation och kostnader (1938: 48).

organisationen så, att över de lokala myndigheterna, som i princip bibehållas, centrala expeditioner för kontroll och komplettering av folkbokföringen inrättas, nämligen dels en avdelning vid varje länsstyrelse dels en riksmyndighet, knuten till Statistiska Centralbyrån.

DEN LOKALA ORGANISATIONEN.

Enligt kommitténs förslag bibehålles den nuvarande indelningen i församlingar såsom grundläggande för folkbokföringen, och prästerskapet kvarstår fortfarande såsom folkbokförare men i denna sin ämbetsutövning underställas de icke längre domkapitlena utan länsstyrelserna. Den föreslagna organisationen i de skilda distrikten innebär icke större förändringar i den mån det gäller registreringen av de löpande förändringarna, även om vissa kontrollbestämmelser införs framförallt vid födelseanmälningar och flyttningar. Omändringarna gälla framförallt registreringen av den kyrkobokförda (folkbokförda) befolkningen.

Den nuvarande församlingsboken föreslås ersatt med ett kortregister eller rättare sagt flera. Systemet med församlingsbok, i vilken samtliga inom distriktet bokförda personer skola vara antecknade efter bostad (eller i undantagsfall efter annan grund) medför vissa olägenheter från såväl administrativa synpunkter som även rent befolkningsstatistiska. Församlingsboken omskrives med vissa års mellanrum och risker för felskrivningar förefinnas. Felskrivningarna torde dock endast i undantagsfall hava någon större betydelse och korrigeras väl så småningom. En annan nackdel av omskrivningen är den, att därvid vissa anteckningar icke kunna medtagas och att den nyskrivna församlingsboken blir detaljfattigare än den gamla. Såsom exempel på sådana detaljer kan anföras, att den vid de senaste folkräkningarna efterfrågade aktuella uppgiften om barnantalet i bestående äktenskap icke fullständigt kan besvaras med församlingsbokens uppgifter, då vid omskrivningarna icke medtagas barn, som äro döda eller icke längre hemmavarande. Yrkesförändringar, i den mån sådana kunna avläsas genom församlingsbokens yrkesuppgifter komma icke till synes i församlings-

bokens yrkesuppgifter efter verkställd omskrivning. Uppgift om flyttningar och föregående hemorter med undantag av den senaste kunna ej heller erhållas direkt ur församlingsboken.

Samma olägenheter följa med det nuvarande systemet, när en person flyttar från ett distrikt till ett annat.

En olägenhet, som visserligen icke direkt gäller församlingsboken som system, är möjligheten till dubbelbokföringar av en och samma person, vilka uppstå därigenom att en person efter verkställd flyttning till annat distrikt icke strukits i vederbörlig ordning. Även om sådana fall äro relativt fåtaliga och bero ytterst på folkbokförarens fel, giver dock systemet möjlighet därtill och medför sålunda ett visst osäkerhetsmoment.

De sakkunnigas förslag till folkbokföringens uppläggning beträffande folkbokförda personer inom varje distrikt går ut på, att församlingsboken i sitt nuvarande skick avvecklas och ersättes med ett kortregister. För varje i Sverige bosatt person skall det finnas ett s. k. huvudkort i det distrikts folkbokföringsexpedition, där han är bosatt. Kortet skall under personens livstid följa honom från distrikt till distrikt, dock icke så att personen själv äger att taga befattning med kortet, utan förflyttningen av kortet sker postledes genom folkbokföringsmyndigheternas försorg, och korten med deras innehåll äro icke tillgängliga för allmänheten. På detta kort skola anteckningar om olika tilldragelser och förändringar beträffande personen ske genom de skilda folkbokförarna. Om anteckningarnas omfattning eller innehörd är det knappast anledning att här taga till orda. I stort sett giver huvudkortet, när systemet väl blivit utbyggt, en retrospektiv bild av personens liv och förflyttningar inom eller utom landet samt uppgifter om hans härkomst, äktenskap och barn. Dock blir fördelen av huvudkortssystemet först fullständig i en rätt avlägsen framtid, när samtliga nu levande personer avlidit, då vid kortens utskrivning för de nu levande personerna komplettering utöver de i församlingsboken befintliga anteckningarna knappast kan ske annat än undantagsvis eller så småningom.

Då endast i undantagsfall och därvid efter särskild kontroll korten omskrivas eller duplettkort utfärdas, medför ett sådant kortsystem att möjligheten till avskrivningsfel bortfaller. Dubbelbok-

föring av en individ på två håll till följd av icke i rätt ordning verkställd strykning bortfaller likaledes.

För varje församling (folkbokföringsdistrikt) skola huvudkorten anordnas efter distriktets fastighetsindelning, så att inom samma fastighet bosatta personer återfinnas sammanförda under gemensamt »ledkort». Å själva huvudkortet finnes icke plats för anteckning av adress eller fastighet utan adressen skall framgå av det ledkort, under vilket huvudkortet återfinnes. Verkställd ändring av adress inom distriktet medför kortets förflyttning till motsvarande nya plats i kortregistret.

Kortregistret av huvudkort är dock icke det enda föreslagna kortregistret. Det skall också förefinnas ett hjälpregister, bestående av något annorlunda kort. För varje person (huvudkort) skall förefinnas ett »alfabetskort», upptagande personens namn, födelseår och vissa andra uppgifter samt dessutom personens adress och fastighetsbeteckning. Hjälpregistret skall vara ordnat alfabetiskt och tjäna till ledning att från namnet uppsöka huvudkortet. Det föreslås dock uppdelat på två ävdelningar, personer över tjuogoett år och personer högst tjuogoett år gamla (ungdomsregistret). Ungdomsregistret föreslås vara ordnat efter födelseår och inom varje årsgrupp alfabetiskt. Att ungdomsregistret utbrytes från det övriga registret beror därpå, att för kontroll av skolgång och värnplikt m. m. vissa av de yngre åldersgrupperna böra vara lätt åtkomliga.

Den löpande folkbokföringen hos lokalorganen försiggår så, att efter erhållen kännedom om skedd förflyttning inom distriktet huvudkorten omgrupperas efter de nya adresserna, medan alfabetkorten förses med nya hänvisningar och adresser. Vid förflyttning från ett distrikt till ett annat sändes huvudkortet på sätt, varöver senare redogörelse lämnas, till det nya distriktet och dubbelbokföring är sålunda omöjliggjord. Vid dödsfall kvarstannar huvudkortet icke i distriktsexpeditionen utan sändes till riksmyndigheten. Efter utflyttning eller dödsfall kvarbliver däremot alfabetkortet och ingår i ett tredje register, avgångsregistret. Avgångsregistret innehåller deras alfabetkort, vilka utflyttat till annan kommun eller avlidit, med uppgift därom. Det alfabetiskt förda avgångsregistret lämnar upplysning om, huruvida en i distriktet tidigare hemmahörande person avlidit eller vart han utflyttat.

De övriga kyrkoböckerna, födelse- och dopboken, lysnings- och vigselboken, död- och begravningsboken, samt utflyttningsboken bibehållas i tämligen oförändrade drag, även om reglerna för deras förande föreslås till omändring. De viktigaste nyheterna äro att födelser, dödsfall och vigslar icke skola registreras annat än i det distrikt, vilket är rätt inskrivningsort. Samtidigt skola försenade anmälningar över dödsfall, födelser och vigslar föras under rätt kalenderår och icke under det år, händelsen anmälts. Några mera revolutionerande nyheter förefinnas icke och det synes icke vara anledning att här i detalj ingå på dessa böcker och föreskrifterna för deras förande. De sakkunniga hava dock föreslagit att den nuvarande inflyttningsboken slopas.

LÄNSSTYRELSEN.

En betydelsefull nyhet i det framlagda förslaget är den, att centrala organisationer för folkbokföringen inrättas, anknutna till länsstyrelserna. Länsstyrelserna bliva också kontrollmyndighet över den lokala bokföringen och enligt förslaget bli prästerna såsom folkbokförare underställda länsstyrelsen som civila tjänstemän.

I varje länsstyrelse skall finnas register över länets invånare samt register över inflyttade till länet, utflyttade från länet och dödsregister. Registren utgöras av kort, centralkort, vilka dock äro av enklare beskaffenhet än huvudkorten. De innehålla de viktigaste identifieringsdata samt uppgift om församling, fastighet samt postadress.

I adressregistret skall tillämpas alfabetisk ordning.

Det föreslagna adressregistret blir av synnerligen stort värde, om det införes och om skötseln av det blir effektivt. På centralt ställe skall man sålunda erhålla uppgift om en persons adress. Då förslaget om denna utvidgning sammanhänger med uppbördsväsendets omorganisering, är det självklart, att detta system ur fiskalisk synpunkt kan bliva av värde, men även för andra myndigheter och för enskilda personer innebära dessa centralregister arbetsbesparing.

De i länsstyrelsen förda utflyttnings- och dödsregistren kom-

plettera adressregistret. De utgöras av centralkorten för de personer, vilka utflyttat ur länet eller avlidit. Självklart förefinnés på korten anteckning om vart personen flyttat eller dödsdatum. Registren skola vara ordnade först efter utflyttningsår eller dödsår och inom varje årsgrupp alfabetiskt. Utflyttnings- och dödsregistren i länsstyrelsen motsvara därför avgångsregistren i den lokala bokföringen.

RIKSMYNDIGHETEN.

Hos riksmyndigheten, d. v. s. Statistiska Centralbyrån, skall enligt förslaget föras bland annat riksbokföringsregister, riksregister över avlidna, utvandringsregister över utvandrade och riksregister över obefintliga. Samtliga dessa register äro kortregister. Dessutom föres bok över inflyttade till riket. Enligt sakkunnigas förslag skola huvudkortet för de till riket inflyttade utskrivas av riksmyndigheten och från denna tillställas de olika församlingarna.

En nyhet i förslaget om folkbokföringen är, att personer, som enligt de allmänna bestämmelserna om en persons bokföringsdistrikt icke skola vara folkbokförda i någon kommun, skola bliva riksbokförda. Om antalet riksbokförda blir av någon större omfattning framgår icke. De riksbokförda personernas bokföring i riksmyndigheten skall vara organiserad på i huvudsak samma sätt som i de lokala organisationerna.

Riksregistret över avlidna samt utvandringsregistret utgöras av huvudkortet för de avlidna samt de ur riket utflyttade, vilka från de lokala organisationerna skola översändas till riksmyndigheten.

De insända huvudkortet över de avlidna och de utvandrade kunna därigenom också utgöra grunden till statistiken över avlidna och utvandrade.

Riksregistret över obefintliga utgöres icke av huvudkortet för de obefintlighetsförklarade, vilka huvudkort efter obefintlighetsförandet kvarstanna någon tid hos de lokala myndigheterna, utan av hänvisningskort med de viktigaste identifieringsdata över de obefintliga samt hänvisning till den kommun, där huvudkortet är förvarat. Genom detta riksregister uppfylles ett önskemål om ett

centralt register över samtliga personer, som undandragit sig folkbokföringsmyndigheternas kontroll.

REGISTRERINGEN AV FÖRÄNDRINGAR I BEFOLKNINGEN.

Att närmare ingå på detaljer rörande anmälningsskyldigheten om födelser och dödsfall och därav följande förändringar i kortregistret hos de lokala myndigheterna, länsregistret och riksmyndigheten vill jag icke här, då dessa förändringar icke torde vara så betydelsefulla för kortregistrets förande som de förändringar, vilka inträffa genom befolkningens allt större rörlighet. Förslagen syfta på en större kontroll över anmälningsskyldigheten vid födelser och dödsfall, och länsstyrelsen inträder här såsom kontrollerande organ över de lokala bokföringsmyndigheterna, dit kontrollanmälningar över födelser skola sändas. Huvudkorten över de födda skola utskrivas tillsammans med lokalorganisationens alfabetkort av länsmyndigheten och därifrån tillställas de lokala myndigheterna.

KORTREGISTRETS FÖRÄNDRINGAR BETRÄFFANDE FLYTTNINGAR.

Jag bortser härvid från flyttningar inom ett och samma folkbokföringsdistrikt och uppehåller mig vid förslaget detaljer om flyttningsanmälan och flyttningens registrering i de lokala organisationerna och länsstyrelsen vid en persons flyttning från ett folkbokföringsdistrikt till ett annat. Nuvarande bestämmelser äro att vid flyttning en person skall uttaga flyttningsbevis i utflyttningsförsamlingen och inlämna det i inflyttningsförsamlingen. Den flyttande skall sålunda besöka tvenne expeditioner eller också skriftligen, när flyttningen de facto är verkställd, anhålla om flyttningsbevis. Att föreskrifterna beträffande flyttningsanmälningar och flyttningsbetygs uttagande och inlämnande inom vederbörlig tidsfrist icke efterlevs alltför noggrant torde icke närmare behöva påpekas. De sakkunniga vilja underlätta allmänhetens besvär med flyttningsanmälan för att därigenom eventuellt få anmälningsskyldigheten bättre fullgjord. Flyttningsbetyg skola icke enligt förslaget uttagas eller inlämnas utan flyttningen skall endast anmälas till

folkbokföringsmyndigheterna på *ett* ställe. I sin strävan att underlätta detta har kommittén föreslagit, att anmälan om flyttning icke behöver ske genom personlig inställelse utan genom insänd skriftlig anmälan enligt formulär medelst postverken. Den skriftliga anmälan behöver icke vara ställd till folkbokföraren i inflyttnings- eller utflyttningskommunen utan till vilken folkbokförare som helst. Den folkbokförare, som mottagit sådan anmälan är skyldig att vidarebefordra den till folkbokföraren i inflyttningsorten.

När folkbokföraren i inflyttningsorten emottagit inflyttningsanmälan sker följande åtgärder enligt förslaget.

Efter skedd anteckning översändes flyttningsanmälan till länsstyrelsen i det län, inom vilket inflyttningsorten är belägen.

Länsstyrelsen vidtager erforderliga anteckningar och ändringar i sina register samt vidtager tillika följande åtgärder.

a) om in- och utflyttningsdistrikten äro belägna i samma län, utskrivs nytt alfabetkort för personen, vilket översändes till inflyttningsorten samt utskrivs en rekvisition på huvudkortet till utflyttningskommunen.

b) om inflyttnings- och utflyttningsdistrikten äro belägna inom olika län utskrivs i länsstyrelsen nytt centralkort och alfabetkort till inflyttningskommunen varjämte rekvisition på huvudkortet översändes till folkbokföraren i utflyttningskommunen.

När folkbokföraren emottagit rekvisitionen åligger det honom att översända huvudkortet till inflyttningsexpeditionen samt återvända rekvisitionskortet till sin länsstyrelse, varefter denna i sin tur underrättar länsstyrelsen i det län, där inflyttningsdistriktet är beläget.

Förslaget innefattar vidare mera detaljerade bestämmelser för folkbokföringen, vilka dock icke äro förbundna med förslaget om bokföringens skötsel enligt kortsystemet utan avse att samordna mantalsskrivning och folkbokföring ävensom att exaktare bestämma var en person skall bokföras. Betänkandet innehåller även förslag om anmäningsskyldighet från arbetsgivare och från hyresvärdar om resp. nyanställda arbetare och nyinflyttade personer. Sådana bestämmelser för kontroll av arbetsanställning och inflyttning kunna dock förbindas med vilket bokföringssystem som helst.

Kommitterade framlägga även förslag till ett enkelt identitets-

bevis, det s. k. medborgarkortet, vilket skulle delvis ersätta nuvarande åldersbetyg.

För varje person (med vissa undantag), som uppnått tjuogoett års ålder, utfärdas ett medborgarkort. Kortet innehåller de viktigaste identitetsdata samt fotografi, om sådant tillhandahålles. Hemorten vid kortets utfärdande skall finnas angivet. Däremot finnas ingalunda bestämmelser om att anteckning skall ske vid förändrad folkbokföringsort, och medborgarkortet torde därför icke helt kunna ersätta bevis om vederbörandes hemort. Av kommitterades medlemmar har också en, förste kanslissekreteraren F. Baehrendtz, reserverat sig för en utvidgning, så att hemorten alltid skall framgå av medborgarkortet. Samtidigt föreslår Baehrendtz att kortet skall användas vid avgivandet av flyttningsanmälan och därvid uppvisas på inflyttningsorten.

Kostnaderna för förslagets genomförande och de årliga kostnaderna för utökningen av folkbokföringen hava av de sakkunniga beräknats uppgå till i materialkostnader en engångsutgift på närmare två och en halv miljon kronor samt i årliga kostnader till ungefär en miljon.

De nämnda siffrorna gälla endast kostnaden för folkbokföringen, och de föreslagna ändringarna i uppbördsväsendet innebära ytterligare ökade utgifter. Huruvida genom den bättre kontrollen av uppbörden samt genom möjlighet till besparingar på annat håll denna utgiftsökning kan vara motiverad, hålla de sakkunniga för troligt.

KRITIK AV KOMMITTÉNS FÖRSLAG.

Förslaget om uppbördsväsendets och folkbokföringens omorganisation har, sedan det i tryck varit tillgängligt, granskats av såväl myndigheter som enskilda personer och sammanslutningar. Erinringar hava därvid gjorts i stor utsträckning och kritiken har gällt såväl omorganisationen av uppbördsväsendet som folkbokföringen. Jag vill här endast beröra den kritik, som berört den föreslagna omorganisationen av kyrkobokföringen:

Kritiken har gällt såväl omorganisationen av den löpande bokföringen inom de lokala organen, som även inrättandet av de cen-

trala myndigheterna varjämte även påpekats den ökade arbetsbörda och skriftväxling, som bli en följd av förslagets genomförande.

Kritiken har bland annat gällt den av de sakkunniga föreslagna benämningen folkbokföring i stället för kyrkobokföring o. s. v. Ehuru de sakkunniga ha bibehållit prästerskapet såsom lokala folkbokförare är förslaget så skrivet att ingen ändring i föreskrifter och beteckningar skulle behöva företagas, om folkbokföringen överfördes till civila myndigheter. Samtidigt har kritik, särskilt från prästerligt håll, riktats mot att prästerskapet såsom folkbokförare skulle lyda under länsstyrelserna i stället för under domkapitlena. De sakkunnigas förslag härom får säkerligen ses mot bakgrunden av att länsstyrelserna bliva centrala myndigheter för folkbokföringen, och att det därför är nödvändigt att de lokala folkbokförarna underställas länsstyrelsen. Å andra sidan kan det vara vissa nackdelar att prästerskapet i sina båda olika ämbetsåligganden lyda under tvenne myndigheter. För själva folkbokföringen och dess skötsel äro dessa de sakkunnigas ändringsförslag tämligen likgiltiga.

Då förslaget om kortregister i stället för församlingsbok innebär en fullständig brytning med ett gammalt system, har därför kraftig kritik riktats mot förslaget i denna punkt, även om man icke ställer sig fullständigt avvisande mot förslaget om huvudkortens införande. Det är visserligen så att systemet med församlingsbok är svårskött och har sina nackdelar, men ett kortregister erbjuder vissa risker. Ett väl skött kortsystem erbjuder säkerligen vissa fördelar framför det nuvarande systemet, men kan å andra sidan bliva så misskött, att fördelarna försvinna. Ett huvudkort kan försvinna, och innan kortet eventuellt kommit tillrätta eller utskrivits i nytt exemplar kunna givetvis svåra olägenheter uppstå. Dock torde endast i undantagsfall huvudkort försvinna.

Som en ytterst påtaglig olägenhet har följande förhållande påpekats. Huvudkortet skola vara ordnade efter fastighet i olika grupper efter särskilda fastighetsledkort, men ingenstädes på huvudkortet förefinnes plats för anteckning av fastighetens beteckning. Har i ett större register ett kort uttagits och sedan av misstag placerats under felaktig fastighetsavdelning, framgår felplaceringen icke direkt från kortet. I större församlingar med livlig omflyttning torde en sådan eventualitet icke vänta på sig alltför länge. Om

någon uppgift önskas från ett sådant på villovägar kommet huvudkort, kan sådan icke erhållas förrän huvudkortet är återfunnet, vilket kan vara förenat med svårighet och tidsförlust. Alfabetiskortet har till uppgift att från personens namn upplysa om adressen, och kan i ett sådant fall icke vara till någon hjälp. En sådan olägenhet skulle naturligtvis enkelt kunna motverkas därigenom att på huvudkortet på lätt synlig plats antecknades fastigheten, då det vid en överblick av kortregistret tämligen lätt skulle kunna observeras om ett huvudkort kommit i fel fastighetsavdelning. Å andra sidan måste i sådant fall vid flyttning inom församlingen fastighetsbeteckningen ändras.

Som mera allmän kritik mot förslaget har anförts att genom kortregistren prästerna mista den för församlingsarbetet nödvändiga insikten och inblicken om sina församlingsbor och övergå till att bli kontorsmänniskor i högre grad än förut.

Då förslaget innebär en fullständig brytning med det gamla och desslikes en kraftig utökning av folkbokföringen, torde man befara att övergången icke blir smärtfri och frågan är om icke en inskränkning av förslaget, som samtidigt icke fullständigt bryter med det gamla, skulle kunna tänkas.

Av de tre föreslagna kortregistren torde avgångsregistret för mindre församlingar saklöst kunna strykas, åtminstone om den centrala länsavdelningen inrättas. Utflyttningsbok och dödbok skola enligt förslaget föras i tämligen oförändrad form och uppgifter skulle kunna erhållas därur utan större tidsutdräkt om dödsår eller utflyttningsår är approximativt känt. I annat fall kan från centralorganisationens kortregister erhållas uppgift om personens adress för det fall han ännu finnes kvar i länet eller till vilken församling utanför länet han utflyttat, d. v. s. eventuellt utförligare uppgifter än församlingens avgångsregister lämnar besked om. Avgångsregistrets slopande i smärre församlingar skulle därför knappast innebära någon förlust. För de större församlingarna skulle det kanske vara av värde att äga tillgång till detta, och frågan ligger något annorlunda till i större församlingar, då särskild personal där förefinnes för bokföringsarbetet till skillnad från de mindre landsbygdsförsamlingarna.

Däremot kan ingen skillnad naturligtvis förefinnas i fråga om

huvudkortregistren. Om huvudkort införes måste de införas samtidigt i samtliga församlingar i Sverige och vid flyttning sändas från församling till församling. Därvid är det dock icke sagt att i övrigt bokföringen tvunget skall vara ordnad på samma sätt i varje församling med alfabetkort och huvudkortsregister. En övergångsform mellan det gamla och det föreslagna systemet skulle säkerligen kunna vara av värde, så att församlingsboken bibehölles i något förenklad form, ordnad i fästighetsordning och skött beträffande omflyttningar som förut. Endast de enklaste uppgifterna behövdé i så fall antecknas i församlingsboken. Om vid sidan av denna bok huvudkortet infördes ordnade i alfabetisk ordning med angiven bostadsadress skulle en betydligt enklare övergångsform till kortregister kunna tänkas. De sakkunnigas alfabetkortregister försvinner visserligen och därigenom också möjligheten för uppställandet av ett avgångsregister, men detta behöver som tidigare sagt icke vara av större olägenhet.

Om erfarenheterna med ett sådant förenklat kortregister bliva goda, skulle sedan eventuellt steget kunna tagas fullt ut.

Den föreslagna proceduren beträffande flyttningarnas anmälan och deras registrering kan också tänkas modifierad åtminstone till dess erfarenheter vunnits. Den skriftliga flyttningsanmälan torde visserligen för den flyttande kunna vara av värde, men den kan medföra komplikationer, om flyttningsblanketten icke blir noggrant ifylld. Däremot torde en förenkling av nu rådande procedur vid flyttningsanmälan kunna ske så att flyttningsanmälan endast behöver ske på inflyttningssorten genom personligt besök därstädes utan att flyttningsbetyg uttagits, och detta oberoende av själva sättet för folkbokföringens organisation. Efter verkställd anmälan rekvirerar så folkbokföraren direkt från utflyttningssorten motsvarande huvudkort, varvid då i utflyttningssorten anteckning om utflyttning verkställs. Huvudkortet kan från utflyttningssorten antingen sändas direkt till inflyttningssorten per post eller passera vederbörande länsstyrelser för registrering av flyttningarna därstädes, för det fall att de föreslagna länsavdelningarna för folkbokföring införas. Utan att minska på effektiviteten skulle skrivarbetet och skriftväxlingen avsevärt nedbringas.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Konstitutionella och kommunala frågor vid 1939 års lagtima riksdag. Innevarande års lagtima riksdag har icke såsom vilande antagit något förslag till grundlagsändring. Riksdagen har emellertid ändå i ett eller annat sammanhang fått taga ställning till flera konstitutionella frågor av betydelse.

Den omedelbara förstärkning av rikets försvarsberedskap, som blir erforderlig vid krig eller krigsfara, förutsätter utgifter av betydande storleksordning. En efter nuvarande försvarspolitiska förhållanden anpassad reglering av Kungl. Maj:ts finansiella befogenheter i ett sådant läge har emellertid hittills saknats. Endast i begränsad omfattning hava de å riksstatens fjärde huvudtitel uppförda anslagen eller anslaget till oförutsedda utgifter enligt hittills gällande grunder kunnat anlitas för försvarsberedskapens omedelbara stärkande i en krissituation. För finansiering av mera omfattande utgifter till nämnda ändamål har man i ett sådant läge varit hänvisad till de *kreditiv*, som riksdagen anvisat *jämlikt § 63 regeringsformen*. Det har emellertid länge varit tydligt, att det s. k. stora kreditivet ej skulle hava nämnvärd betydelse i händelse av infallande krig. Dess hittillsvarande belopp — 15 miljoner kronor — har endast utgjort en bråkdel av medelsbehovet i en sådan situation. Och det har ej på allvar ifrågasatts att få det utskrivet på ett tillräckligt högt belopp. Det har därför närmast varit det s. k. mindre kreditivet, som på senare tid givit nämnda grundlagsparagraf en viss betydelse. Detta mindre kreditiv passar emellertid icke in i det nuvarande budgetsystemet, och svårigheterna härvidlag skulle icke övervinnas genom en ökning av kreditivbeloppet. Det får nämligen numera anses vara nära nog omöjligt att maximera ett anslag av här ifrågavarande slag. Men § 63 regeringsformen är byggd på förutsättningen, att vardera kreditivet skall lyda på en i förväg bestämd summa. Vid årets riksdag har därför beslutats en omfattande förändring i fråga om anvisandet av medel, som vid krig eller krigsfara skola ställas till Kungl. Maj:ts förfogande. Riksdagen har nämligen godkänt den finansfullmakt, som ett av Kungl. Maj:t framlagt förslag till *beredskapsstat för försvarsväsendet* m. m. för budgetåret 1939/40 innebär. Å denna beredskapsstat har under driftsbudgeten anvisats anslag å tillhoppa 220 miljoner kronor och under kapitalbudgeten å 10 miljoner kronor. Kungl. Maj:t har av

riksdagen bemyndigats, att vid krig eller krigsfara fastställa denna stat eller viss del därav att lända till efterrättelse såsom förskottsstat. Riksdagen har vidare förklarat, att därest nämnda bemyndigande tagits i anspråk för försvarsdepartementets del i avseende å ett sammanlagt belopp av 100 miljoner kronor, ytterligare medel av de å beredskapsstaten för samma departement upptagna anslagsbeloppen icke få disponeras under annan förutsättning än att Kungl. Maj:t låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall inom tjugo dagar sammanträda. Under samma förutsättning få de i beredskapsstaten angivna särskilda anslagsbeloppen överskridas. Ehuru någon allmän begränsning av tiden för beredskapsstatens giltighet icke beslutats; har i riksdagsskrivelsen i ämnet dock uttalats, att under den tid, då avgörandet av hithörande frågor kan ankomma på riksdagen, den finansfullmakt, som genom beredskapsstaten lämnats Kungl. Maj:t, bör upphöra att gälla — vilket i varje fall ansetts kunna ske, då riksdagen varit samlad tio dagar. Vid antagandet av beredskapsstaten har vidare förutsatts, att § 63 regeringsformen skall göras till föremål för revision. I avvaktan härpå hava de där avhandlade kreditiven måst anvisas, ehuru avsikten varit, att de icke skola komma att anlitas för försvarsberedskapens stärkande.

De strävanden, som under världskriget gjorde sig gällande inom riksdagen för att få till stånd en närmare samverkan mellan regering och riksdag på utrikespolitikens område, ledde år 1921 till betydelsefulla grundlagsändringar. Bl. a. infördes då i § 56 *riksdagsordningen* regler om formerna för muntliga redogörelsers lämnande från regering till riksdag i utrikespolitiska frågor och andra ärenden av större allmänt intresse. Hittills hava emellertid endast vid fem tillfällen meddelanden lämnats med stöd av denna bestämmelse. Frågan om ändring av detta stadgande och därmed nära sammanhängande föreskrifter har därför också vid flera tillfällen och senast i år varit föremål för riksdagens prövning. Med hänsyn till vikten av ett vidgat samarbete mellan regering och riksdag på utrikespolitikens område framförallt i en tid, då de utrikespolitiska frågorna fått en allt mera ökad vikt och då riksdagen allt oftare torde komma att få fatta betydelsefulla beslut i sådana ärenden, har riksdagen nu i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om utredning och förslag angående sådana ändringar i förevarande grundlagsstadgande och därmed nära sammanhängande föreskrifter, som kunna vara ägnade att befrämja samråd mellan regering och riksdag i utrikespolitiska frågor. Några närmare riktlinjer för denna utredning hava icke uppdragits i riksdagsskrivelsen i ämnet. I de båda till grund för riksdagens beslut liggande motionerna framfördes emellertid bl. a. tanken på att meddelandena borde lämnas vid gemensamma sammanträden med båda kamrarna, ett förfaringssätt som redan tidigare dryftats. I anslutning till uttalanden av motionärerna underströk vidare konstitutionsutskottet betydelsen av protokollsföring av ifrågasvarande slag av förhandlingar inom lyckta dörrar. Vid dem föras

nämligen för närvarande icke protokoll enligt regler i kamrarnas ordningsstadgor, utformade i anslutning till äldre praxis — ett förfarings sätt, som inom doktrinen antagits vara grundlagsenligt.

Riksdagen har vidare i anledning av väckta motioner hemställt om en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en *omläggning av riksdagens budgetarbete* i syfte att häri ernå större ändamålsenlighet, planmässighet och enhetlighet. Den efter reformeringen av riksdagens arbetsformer åren 1932—1933 — då bl. a. bestämmelser infördes i grundlag och i reglementariska föreskrifter om samverkan mellan de budgetbehandlande utskotten såväl under budgetarbetets successiva fortgång som i fråga om själva slutakten i budgetbehandlingen — vunna erfarenheten har nämligen ansetts utvisa, att utrymme i viss omfattning fortfarande finnes för den kritik, som vid upprepade tidigare tillfällen riktats mot ordningen för budgetfrågornas behandling inom riksdagen. Sålunda hava de budgetbehandlande utskottens samarbete ännu icke nått önskvärd fasthet och omfattning samt framstår statsregleringens fastställande fortfarande faktiskt som en expeditiönsåtgärd. Den rådande ordningen i fråga om budgetfrågornas behandling inom riksdagen har framförallt i svåra budgetlägen ansetts kunna medföra olägenheter av framträdande art. Särskilt för sådana tillfällen hava garantier nu ansetts behövliga för en mera tillfredsställande prövning av budgetärendena.

I 11 § i *sekretesslagen* regleras sekretesskyddet för det allmänna straffregistret och vissa detta närstående handlingar. En ändring har beslutats i förevarande paragraf i syfte att bereda sekretesskydd åt uppgifter och anteckningar hörande till ett hos kontrollstyrelsen fört straffregister rörande fylleriförseelser, vilket avsetts skola genom beslut i administrativ ordning utvidgas att omfatta iterationsgrundande brott mot rusdryckslagstiftningen.

Terminologien med avseende å allmänna författningar har tidigare i praxis varit vacklande och ganska motsägelsefull. Enligt en sedan mitten av 1880-talet medvetet iakttagen praxis hava emellertid endast de genom samfällt beslut av konung och riksdag tillkomna allmänna författningarna i sina rubriker betecknats såsom lagar — men också i regel alla sådana författningar oberoende av om de varit att hänföra till allmän lag enligt § 87 regeringsformen. Från Kungl. Maj:ts sida föreligger nu avsikt att åstadkomma en ändring härutinnan — ett förhållande som egentligen först blivit känt vid årets riksdag. I en proposition till riksdagen uttalades nämligen, att en viss författning, tuberkulosförordningen, borde erhålla benämningen förordning och ej lag »i enlighet med numera vedertagen terminologi». På en i anledning härav framställd fråga redogjorde chefen för justitiedepartementet i första kammaren närmare för denna förskjutning i terminologien och anförde därvid bl. a. följande: »Sedan slutet av år 1937 har Kungl. Maj:t tillämpat den regeln, att författning icke gives titel av lag i annat fall än då den förutsätter lagrådsgranskning eller eljest grundlagsenligt skall ha nämnda titel.

Författning, som utan att tillhöra nu angivna grupp förelägges riksdagen för antagande eller godkännande, betecknas i regel såsom förordning, och annan författning i regel såsom kungörelse, stadga, reglemente eller instruktion. I särskilda fall har man emellertid av praktiska skäl tagit hänsyn till att författning på visst område enligt vedertaget bruk haft benämning, som ej står i överensstämmelse med nyssnämnda regler, samt därför frångått dessa». Det kan vara skäl understryka att riksdagen ännu icke kan anses hava godkänt denna nya terminologi. Man kan för övrigt fråga sig, om icke Kungl. Maj:t själv något modifierat sin ståndpunkt i förevarande fråga. I en under riksdagens senare skede avlämnad proposition, nr 276, föreslog Kungl. Maj:t nämligen riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till »lag» om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter. Denna författning hör nämligen varken till lagrådets granskning eller till »kommunallagarna» i egentlig mening.

Frågan om den rättsliga möjligheten för Kungl. Maj:t att ensidigt återkalla en till riksdagen avlåten och till utskott remitterad proposition har fått förnyad aktualitet, sedan Kungl. Maj:t i skriyelse till årets riksdag förordnat om återkallande av tre propositioner, bland vilka främst märkes propositionen i Ålandsfrågan.¹ Skrivelserna remitterades till vederbörande utskott — utrikesutskottet — som sedan inkom med memorial till kamrarna, vari utskottet anmälde, att i följd av Kungl. Maj:ts berörda beslut påkallades icke något utskottets yttrande över de förevarande propositionerna eller de med anledning därav väckta motionerna. Kamrarna lade sedan vid föredragningen av utskottsmemorialen dessa till handlingarna. Härvid höjdes endast en röst emot grundlagsenligheten av förfaringsättet, vilket väl mera får tillskrivas Ålandsfrågans storpolitiska bakgrund än en mera allmän övertygelse inom riksdagen om tillvägagångssättets riktighet. Det kan eljest synas ligga nära till hands att till stöd för förfaringsättet i nu förevarande fall åberopa omständigheterna i samband med behandlingen i riksdagen år 1934 av frågan om kreditavtal med Sovjetunionen. Skillnaden är dock betydande: Då tillkännagavs i skrivelse till riksdagen, att frågan om avtalets godkännande »förfallit». Sovjetunionen hade nämligen meddelat sin avsikt att icke ratificera detsamma. Härigenom hade själva grunden för propositionen och därmed för riksdagens ställningstagande undanryckts.

Konstitutionsutskottets *dechargebetänkande* till årets riksdag innehöll inga anmärkningar mot statsrådsledamöter utan endast tre omförmälanden, d. v. s. anmälningar utan anmärkning, av mindre intresse. Däremot äro några reservationsvis påtalade förhållanden av beskaffenhet att här böra omnämnas. — Av en reservation (sid. 13 konstitutionsutskottets i memorial nr 12) framgår, att *riktlinjer* för de svenska ombudens verksamhet vid en internationell

¹ Spörsmålet behandlas även i följande artikel. *Red.*

konferens lämnats i statsrådsberedning. — Av en annan reservation inhämtas, att det meddelande som skall lämnas riksdagen jämlikt § 56 riksdagsordningen icke finnes upptecknat i något statsrådsprotokoll. Då protokoll icke heller föras i kamrarna vid sammanträden inom lyckta dörrar, varom här är fråga, finnes meddelandet sålunda över huvud taget icke upptaget i någon officiell handling. Alldeles frånsatt att detta ur praktisk-politisk synpunkt är föga tillfredsställande, kan man med fog fråga sig, om icke meddelandet redan i följd av lydelsen av § 56 riksdagsordningen bör finnas upptaget i ett statsrådsprotokoll. Statsrådsledamot, som Konungen därtill förordnar, har nämligen enligt stadgandets formulering endast till uppgift att »framföra meddelandet» d. v. s. icke det meddelande, han själv finner för gott, utan det meddelande, Konungen bestämt skola framföras. Om detta meddelandes innehåll bör statsrådsprotokollet lämna uppgift. — Reservationsvis framfördes vidare en anmärkning mot vederbörande statsråd i anledning av *abolitionsbeslutet* den 21 oktober 1938 beträffande frivilliga svenska deltagare i spanska inbördeskriget. I syfte att förhindra frivilligas deltagande i spanska inbördeskriget antogs nämligen vid 1937 års riksdag såsom ett led i non-interventionspolitiken en lag angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m., vars giltighetstid sedan i februari 1938 förlängdes på ytterligare ett år eller till den tidigare dag Konungen förordnade om dess upphävande. I lagen stadgades bl. a. att, om svensk medborgare toge värvning till krigstjänst i Spanien, skulle han straffas med fängelse i högst sex månader eller dagsböter, samt vidare, att å överträdelse, som begåtts under lagens giltighetstid, jämväl efter utgången av nämnda tid skulle tillämpas de i lagen meddelade bestämmelserna. I anslutning till planer för hemsändande av utländska frivilliga i det spanska inbördeskriget förordnade Kungl. Maj:t sedan den 21 oktober 1938, »att den, som efter att före denna dag hava tagit värvning till krigstjänst i Spanien återvänder till Sverige, skall vara fri från åtal för brott varom ovan nämnts». Beslutet är av intresse särskilt som meningarna inom doktrinen äro delade i fråga om abolitionsinstitutets förenlighet med svensk rätt över huvud taget. En kritisk granskning av beslutet är emellertid i denna avdelning i tidskriften icke möjlig.

*

Av de kommunala frågor, som varit föremål för riksdagens prövning, har endast en lett till ändring i kommunallagarna.

Enligt kommunallagarna skall kommuns *beslut om upptagande av lån eller ingående av borgen* för att vinna bindande kraft i allmänhet underställas Konungens prövning och fastställelse. Ett nytt undantag från denna regel har nu beslutats av innebörd, att kommun jämväl utan underställning i enlighet med därutinnan gällande be-

stämmelsen gentemot staten skall äga åtaga sig ansvarighet för lån, som av statsmedel beviljas allmännyttiga bostadsföretag eller enskilda personer för beredande av bostäder åt mindre bemedlade, barnrika familjer. Den av staten enligt två kungörelser av åren 1935 och 1938 i sådant hänseende bedrivna låne- och understödsverksamheten bygger nämligen på förutsättningen av kommunens ekonomiska medverkan, varför man kunde antaga, att Kungl. Maj:t som regel ändå icke skulle komma att vägra en kommun att åtaga sig betalningsansvar, varom här är fråga. För att Kungl. Maj:t oaktat de nya bestämmelserna skall äga en tillfredsställande kännedom om kommunernas skuldsättning vid prövningen av kommunala låneärenden, har det vid lagens antagande förutsatts, att statens byggnadslånebyrå instruktionsledes skall åläggas att till finansdepartementet lämna uppgifter om kommunernas ansvarighet jämlikt de båda berörda kungörelserna.

Ehuru genom 1862 års kommunallagstiftning ett fullständigt utskiftande skedde mellan de kyrkliga och de borgerliga intressena, gjordes den borgerliga kommunen då likvisst icke till en i förhållande till den förutvarande, äldre indelningen självständig områdesenhet. Detta samband löstes först genom 1919 års lag om ordning och villkor för ändring i *kommunal* och ecklesiastisk *indelning*. Men enligt grunderna för denna lagstiftning skall även härefter den kyrkligt och den borgerligt kommunala indelningen i allmänhet inbördes överensstämma. Detta är förklaringen till att ett betydande antal borgerliga kommuner i vårt land hava ett mycket ringa invånareantal. Allt eftersom de kommunala uppgifterna vuxit i omfattning och fått en allt större ekonomisk räckvidd, har det emellertid blivit allt svårare för de ifrågavarande kommunerna att på ett tillfredsställande sätt tillgodose dem. Dessa synnerliga svårigheter för en rationellt bedriven kommunalverksamhet, som äro förhånden i alltför små kommunala enheter, har man i viss utsträckning sökt undanröja genom lagstiftningsåtgärder. Men dessa hava i tillämpningen visat sig icke vara tillräckliga; i vissa fall hava de icke ens medfört enbart goda resultat. Frågan om en lagstiftning, som syftar till en mera rationell kommunal indelning än den nuvarande, har därför befunnits vara av den aktualitet och betydelse, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om att den göres till föremål för allsidig utredning. I samband härmed har riksdagen även uttalat sig för en omprövning av frågan om *municipallagstiftningen*, vilken är av påtaglig betydelse för lösning av spörsmålet om en rationell kommunal indelning; municipalsamhällsbildningen är nämligen ett led i den kommunala nybildningsprocessen.

I förarbetena till luftskyddslagstiftningen har uttryckligen betonats, att *luftskyddet* i främsta rummet är en statens angelägenhet. Ganska långt gående undantag hava emellertid måst göras från denna princip. Sålunda hava *kommunerna* i dessa författningar uttryckligen ålagts vissa uppgifter beträffande luftskyddet. En viss osäkerhet har emellertid understundom kommit till uttryck i fråga

om deras behörighet att även i andra fall vidtaga åtgärder på området. I anledning härav väcktes vid årets riksdag en motion om att i 3 § i vederbörande kommunallagar måtte införas en bestämmelse om att anstalter för lokalt luftskydd skulle vara hänförliga till kommunernas gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter. Motionen kunde givetvis icke bifallas. Det skulle nämligen icke stå i god överensstämmelse med grunderna för kommunalagstiftningen att i kommunallagarna angiva någon viss verksamhet, om vars natur tvekan råder, såsom hänförlig till kommunernas gemensamma angelägenheter. Är en bestämmelse härom erforderlig, bör den införas i vederbörande specialförfattning — i förevarande fall uti den speciella luftskyddslagstiftningen. Konstitutionsutskottet framhöll emellertid, att man torde kunna antaga att kommunerna även i andra fall än, där de i denna lagstiftning ålagts vissa skyldigheter, i praxis skulle komma att anses äga behörighet vidtaga åtgärder på förevarande område. I en proposition till årets riksdag med förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen har föredragande departementschefen också fällt ett uttalande, varav framgår, att man vid propositionens utarbetande förutsatt, att kommunerna frivilligt kunna åtaga sig ansvaret för vissa kostnader med avseende på luftskyddet.¹

Sune Holm.

Utrikesutskottet vid 1939 års riksdag. Under de tre år, då utrikesutskottet tillsatts av riksdagen, åren 1937—1939, har, därest icke särskilda omständigheter föranlett ett snabbare behandlingssätt, framläggandet av utskottets betänkanden uppskjutits till riksdagssessionens slutskede. Åren 1937 och 1938 avlämnade utskottet sålunda redan i februari sina utlåtanden rörande lagstiftningen med anledning av Sveriges anslutning till överenskommelsen angående non-intervention i Spanien. Dess utlåtanden i den vid dessa års riksdagar därjämte viktigaste till utskottet hänskjutna frågan, nämligen frågan om Sveriges ställning till Nationernas förbund, avlätos däremot först i maj, vilket dock även berodde på önskvärdheten av att före frågans behandling i kamrarna äga kännedom om resultatet av förhandlingarna vid Nationernas förbunds råds ordinarie

¹ Kungl. Maj:ts proposition nr 274/1939 sid. 17: »Närmare redogörelse för luftskyddsinspektionens förslag till ändringar av 10, 11 och 14 §§ luftskyddslagen, däröver avgivna yttranden samt departementsförslaget i ämnet lämnas i det följande. Redan i förevarande sammanhang anser jag mig emellertid böra framhålla, att de uppgifter, som i berörda paragrafer åläggas kommuner och enskilda, böra bekostas av dem utan bidrag av statsverket. För andra uppgifter än de sålunda angivna torde, i den mån Konungen anser dem böra fullgöras, samt kommuner eller enskilda icke frivilligt åtaga sig ekonomiskt ansvar därför, staten böra intill dess annorlunda bestämmas gälda kostnaderna. — — —»

majmöte. Särskilt var detta fallet år 1938, då rådet vid sitt möte i maj behandlade schweiziska regeringens framställning angående Schweiz' neutralitet inom ramen för Nationernas förbund.

Vid 1939 års riksdag hänskötos till utskottet fem propositioner — nr 23, 165, 260, 282 och 283 — tre skrivelser från Kungl. Maj:t — nr 315, 316 och 317 — samt elva motioner, av vilka sju anslöto sig till de i propositionerna behandlade frågorna och fyra rörde andra ämnen. Av motionerna, av vilka två voro likalydande, hade sex väckts i första kammaren av herr Lindhagen.

Den viktigaste av de vid 1939 års riksdag behandlade utrikespolitiska frågorna och över huvud taget en av de betydelsefullaste utrikespolitiska frågor, som riksdagen under senare år haft att handlägga, framlades genom propositionen (nr 282) angående överenskommelse om skyddet av Ålandsöarnas neutralitet. I detta sammanhang skall ej lämnas någon utförlig redogörelse för denna propositions innehåll eller för denna vittutseende fråga i övrigt. Såsom i propositionen framhölls, har frågan om effektiviteten av de internationella garantierna för Ålands neutralitet blivit aktualiserad under de senaste åren, särskilt på grund av den försvagning av Nationernas förbunds kollektiva säkerhetssystem, som genom händelsernas utveckling inträtt. I april 1938 gjordes från finsk sida en sondering under hand angående vissa förutsättningar för frågans officiella upptagande mellan svenska och finska regeringarna, och den 12 i samma månad hemställde finske ministern i Stockholm i skrivelse till ministern för utrikes ärendena, att svenska regeringen ville med Finlands regering skrida till en gemensam och diskretionär undersökning av förutsättningar och utvägar att öka tryggheten för Åland som neutraliserat område. Den 6 maj 1938 avläts en svarsskrivelse av innehåll, att svenska regeringen vore beredd att med finska regeringen skrida till en dylik undersökning. De förhandlingar, som därefter följde, ledde vid ett möte i Stockholm 5—7 januari 1939 till en preliminär överenskommelse, innefattande fyra olika partier. För det första enades man om att genomföra en definitiv ändring av den i Genève den 20 oktober 1921 undertecknade konventionen angående Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering. Sålunda skola konventionens bestämmelser om demilitarisering för framtiden ej utgöra hinder för militära försvarsåtgärder av varje slag, som Finland må vilja vidtaga söder om en ny demarkationslinje, dragen i östlig-västlig riktning genom fasta Ålands sydspets. För det andra avser den preliminära överenskommelsen ett bemyndigande för Finland att för en tid av tio år inom den återstående delen av den neutraliserade zonen vidtaga vissa bestämda åtgärder av militär art inom en maximiram, som särskilt överenskommits mellan Sverige och Finland. Bemyndigandet avser i stort sett endast förläggandet av rörlig kustartilleri- och luftvärnsmateriel och ett förråd av minor på huvudön, möjlighet till övningar med svenska och finska sjöstridskrafter samt utbildning av landskapets vapenföra befolkning

till hembygdens försvar. För det tredje avgivas två deklARATIONER angående tolkningen av 1921 års konvention. Den ena innebär, att en spontan intervention från krigförande makts sida till Ålandsöarnas skydd ej kan betraktas som en tillämpning av konventionens garantisystem. Enligt den andra deklARATIONEN förbehåller sig Sverige såsom närmaste garantmakt och med hänsyn till egna vitala intressen att på begäran av Finland medverka vid tillämpningen av försvarsåtgärder till tryggnad av Ålandsöarnas neutralitet. Den giver vidare uttryck åt den gemensamma svensk-finska ståndpunkten, att ett erbjudande om ingripande från krigförande makts sida i detta syfte kommer att avböjas. Nämnda svensk-finska samverkan har till förutsättning, att såväl Sverige som Finland äro neutrala och att de båda ländernas regeringar enas om att vidtaga särskilda åtgärder. För tillämpningen av den nya ordningen för tryggnad av Ålandsöarnas neutralitet avses från svensk och finsk sida skola tillsättas särskilda fasta delegationer, bestående av de båda ländernas utrikesministrar, deras sändebud i Helsingfors, resp. Stockholm samt en representant för respektive lands försvarsmakt. För det fjärde bekräftas på olika sätt landskapet Ålands särställning i språkligt, rättsligt och administrativt hänseende. Bland annat har finska regeringen förbundit sig att till svenska regeringen avgiva en förklaring om att de överenskomna åtgärderna icke skola inkräkta på den särskilda internationella ställning, som landskapet Åland åtnjuter i vad angår självstyrelse, språk och egenart. Om denna förklaring skall landskapets landsting officiellt underrättas.

Regeringarna i de stater (utom Sverige och Finland), som under tecknat 1921 års konvention, nämligen Danmark, Estland, Frankrike, Italien, Lettland, Polen, Storbritannien och Tyskland, ävensom sovjetryska och turkiska regeringarna underrättades i slutet av januari 1939 om denna överenskommelse, och till signatärmakterna riktades en hemställan, att de ville meddela, huruvida de i egenskap av signatärmakter godtog de överenskomna åtgärderna. Hos sovjetryska regeringen anhölls, att den såsom medlem av Nationernas förbunds råd ville medverka till godkännandet av åtgärderna. Fler-talet signatärmakter förklarade redan i januari och februari, att de i princip godtoge den föreslagna nya ordningen. Tysklands och Italiens svar av samma innebörd avlämnades däremot först i början av maj, varefter propositionen omedelbart framlades för riksdagen.

Under tiden 22—27 maj behandlades på gemensam begäran av svenska och finska regeringarna den dem emellan träffade överenskommelsen av Nationernas förbunds råd vid dess då hållna ordinarie möte i Genève. Det visade sig därvid, att sovjetryska regeringen, vars ombud vid mötet tjänstgjorde såsom rådets president, önskade frågans ajournering. Den av rådet för frågans behandling tillsatte rapportören, framlade en rapport, vari konstaterades, att signatärmakterna nått enighet i frågan om konventionens revision. På grund av det sovjetryska ombudets motstånd blev denna rapport

ej föremål för någon omröstning, varför den icke framträder såsom rådets beslut i ärendet.

Härefter förordnade Kungl. Maj:t den 2 juni om återkallande av propositionen nr 282, och skrivelse därom (nr 316) avläts samma dag till riksdagen. Ministern för utrikes ärendena framhöll vid ärendets föredragning, att olika omständigheter vållat en opåräknad förskjutning i ärendets förberedande handläggning, varför detta icke torde hinna slutbehandlas inom den för lagtima riksdag sedvanliga tiden. Ministern framhöll emellertid möjligheten att med kort kallelsetid samla riksdagen till urtima sammanträde och förklarade sig hava för avsikt att senare ånyo för Kungl. Maj:t anmäla frågan om skyddet av Ålandsöarnas neutralitet.

Återkallande av en till riksdagen avlåten proposition är en jämförelsevis ovanlig åtgärd. Enligt äldre riksdagspraxis synes en dylik åtgärd icke hava varit erkänd. Under de senaste årtiondena har emellertid proposition återkallats vid åtminstone sex olika tillfällen, nämligen 1913 (nr 295), 1916 (nr 247), 1919 (nr 63), 1920 (nr 418), 1923 (nr 231) och 1926 (nr 221). Därjämte må anmärkas, att i en till riksdagen år 1934 avlåten skrivelse (nr 269) tillkännagavs, att en genom proposition för riksdagen framlagd fråga förfallit. I samtliga de fall, då proposition återkallats, hava vederbörande utskott inskränkt sig till att därom göra anmälan till riksdagen.

Utrikesutskottets memorial (nr 7) i anledning av skrivelsen avläts den 8 juni 1939. Däri framhölls endast, att på grund av Kungl. Maj:ts i skrivelsen meddelade beslut något utskottets yttrande över propositionen eller de med anledning därav väckta motionerna — en i första kammaren av herr Lindhagen och två i andra kammaren av herr Flyg m. fl., resp. herr Tengström — icke påkallades, vilket utskottet anmälde för riksdagen. Genom denna formulering torde utskottet hava velat antyda, att en slutlig saksprövning av propositionen ej skett. Därigenom lämnades även den frågan öppen, huruvida utskottet hade varit befogat att, trots återkallandet, slutligt pröva propositionen. Vad motionerna beträffar, torde motionärerna, i den mån motionerna innehöllo yrkande, som icke förfallit genom propositionens återkallande, hava ägt rätt att, om de så önskade, framföra sådant yrkande i kamrarna. Utskottets memorial lades den 10 juni av kamrarna till handlingarna.

I anslutning till Ålandspropositionen föreslog Kungl. Maj:t riksdagen i särskild proposition (nr 283) en ändring i 1936 års värnpliktslag. Enligt § 28, mom. 2, av denna lag må beväringen vid hären användas utom rikets gränser endast till rikets försvar. Därest en överenskommelse med Finland av avsedd innebörd kommer till stånd, borde — framhölls i propositionen — Sverige vara berett att i vissa situationer översända truppstyrkor till Åland för medverkan vid skyddandet av öarnas neutralitet. Bestämmelsen föreslogs därför ändrad därhän, att användande av härens beväring utom rikets gränser må ske jämväl till fullföljande av överenskommelse, vartill riksdagen lämnat samtycke, om skydd av Ålands-

öarnas neutralitet. Denna proposition återkallades samtidigt med propositionen nr 282; skrivelsen därom (nr 317) föranledde lika-ledes endast en anmälan av utrikesutskottet.

Frågan om Sveriges ställning till Nationernas förbund fördes inför riksdagen dels genom en proposition (nr 23) angående ratifikation av ett den 30 september 1938 dagtecknat protokoll rörande ändringar i förbundsakten och dels genom en motion (nr 273) i andra kammaren av herr Flyg m. fl. angående uppsägande av Sveriges medlemskap i förbundet. Protokollet är ett resultat av de utredningar, som under de senaste åren verkställets i samband med behandlingen av problemet om en reform av Nationernas förbund. Den särskilda kommitté, den s. k. tjugooåttamannakommittén, som tillsattes år 1936 i samband med avvecklingen av sanktionerna mot Italien med uppgift att utreda »tillämpningen av förbundsaktens grundsatser och därmed sammanhängande frågor», utsåg på sin tid en juristkommitté för att framlägga förslag till ändringar i förbundsakten, avseende att avlägsna däri förekommande hänvisningar till fredstraktaterna. Juristkommitténs förslag antogs av Nationernas förbunds församling vid dess ordinarie möte år 1938, och ändringarna, berörande förbundsaktens inledning, 1, 4 och 5 artiklar samt bilaga, infördes i ett den 30 september 1938 dagtecknat protokoll. I propositionen föreslogs riksdagen att samtycka till att protokollet ratificerades för Sveriges del.

Utrikesutskottet tillstyrkte i sitt utlåtande (nr 1) propositionen, men begagnade därjämte tillfället till att i motiveringen göra ett uttalande rörande Nationernas förbund. Det framhöll, att problemet om tillämpningen av förbundsaktens grundsatser kvarstode olöst. Visserligen hade en vidsträckt anslutning till uppfattningen, att sanktionsföreskrifterna i förbundsakten upphört att vara bindande för medlemmarna, kommit till uttryck, men några positiva insatser för att nå en lösning av problemet om Nationernas förbunds framtida utveckling och uppgifter hade icke gjorts inom förbundet. Frågan om en allmän revision av förbundet torde, framhöll utskottet vidare, aktualiseras på allvar, först om och när det internationella läget klarnar och möjligheter därmed äro för handen att upptaga en fruktbar diskussion såväl inom förbundet som med stater, som för närvarande stå utanför detta. Utskottet förutsatte, att regeringen med uppmärksamhet följde utvecklingen av det internationella läget under beaktande av hur betydelsefullt det vore — ej minst för sådana stater som de nordiska — att riktlinjerna för Nationernas förbunds framtid upptagas till förnyat och förutsättningslöst övervägande, så snart möjlighet därför yppas.

Beträffande denna motivering reserverade sig högerpartiets ledamöter i utskottet. Enligt deras mening hade utskottet bort uttala, att en politisk verksamhet från Nationernas förbunds sida med dettas nuvarande sammansättning, då ett flertal stater stode utanför förbundet, kunde medföra allvarliga komplikationer för ett land, vilket som Sverige deklarerat en klar neutralitetspolitik. Även om

sanktionsbestämmelserna i praktiken icke betraktas som bindande, hade den formella bekräftelsen därpå ej kunnat erhållas. Ett sådant sakernas tillstånd kunde i längden icke vara tillfredsställande. Den begynnelse till en reformering av förbundet, som det föreliggande ändringsförslaget innebure, borde därför i syfte att rädda de grenar av förbundets verksamhet, som kunde betraktas som livsdugliga — den ekonomiska, sociala och humanitära verksamheten — följas av en avveckling av förbundets politiska uppgifter. Sverige borde taga initiativet till en bestämd aktion i detta syfte på ett sätt, som klart gäve vid handen, att de intresserade staternas kvarvaro i ett förbund med nuvarande sammansättning och verksamhetsformer icke är möjlig. Riksdagen godkände emellertid utskottsmajoritetens motivering. Protokollet har sedermera ratificerats för Sveriges del, och ratifikationshandlingarna hava den 7 juli deponerats i förbundssekretariatet i Genève. — Herr Flygs m. fl. motion avstyrktes av utskottet under hänvisning dels till dess utlåtande i samma ämne år 1938 och dels till det nyss omnämnda utlåtandet angående ändringar i förbundsakten. Riksdagen avlog motionen.

Efter långvariga förhandlingar undertecknades i London den 21 december 1938 mellan Danmark, Finland, Norge, Storbritannien och Sverige ett avtal angående begränsning av flottrustningar och utväxling av upplysningar om byggnad av krigsfartyg, och avtalet förelades därefter i proposition (nr 165) 1939 års riksdag. Förhandlingarna upptogs på initiativ av brittiska regeringen, som omedelbart efter avslutandet av 1936 års flotttraktat mellan Amerikas Förenta Stater, Frankrike och Storbritannien hänvände sig till ett antal andra regeringar i syfte att på grundval av London-traktaten åstadkomma två- eller flersidiga avtal rörande flottrustningarna. Sådana förhandlingar upptogs även med Polen, Sovjetunionen och Tyskland, och under åren 1937 och 1938 undertecknades mellan dessa stater och Storbritannien flottavtal av London-traktatens typ. I slutet av år 1938 anslöt sig vidare Italien till 1936 års London-traktat. Denna innebär som bekant kvalitativa begränsningar — avseende tonnage och kanonkaliber — beträffande de viktigaste krigsfartygstyperna samt bestämmelser om utbyte av upplysningar rörande flottbyggnader och utväxling av nybyggnadsprogram. Det brittisk-nordiska avtalet innehåller därjämte en särskild undantagsbestämmelse, möjliggörande byggande och anskaffande av sådana kustförsvarsfartyg med grövre kanoner, som ansetts böra ingå i de nordiska staternas flottor. Med anledning av de förändringar, som sedermera inträffade i fråga om det sålunda tillkomna avtalssystemet genom att de brittisk-tyska flottavtalen av åren 1935 och 1937 helt eller delvis uppsades från tysk sida, beslöt Kungl. Maj:t den 2 juni 1939 att återkalla propositionen angående det brittisk-nordiska avtalet. Skrivelsen därom (nr 315) föranledde, i likhet med vad som skett beträffande skrivelserna i Ålandsfrågan, endast en anmälan från utrikesutskottets sida. De två — likalydande —

motioner, som väckts med anledning av propositionen, ansågos ej heller påkalla något utskottets yttrande.

Den sista av de till utskottet hänvisade propositionerna (nr 260) avsåg en ändring i 1928 års svensk-franska förliknings- och skiljedomstraktat. Ändringen hade begärts av franska regeringen och avsåg införandet av ett förbehåll, enligt vilket traktaten icke skulle tillämpas å tvister angående händelser under ett krig, i vilket endera av parterna är invecklad. Liknande förbehåll hava av brittiska och franska regeringarna fogats till deras anslutning till 1928 års generalakt angående fredligt avgörande av internationella tvister och hava motiverats med en hänvisning till de förändringar, som inträffat i fråga om Nationernas förbund och dess medlemmars läge i avseende å deras förpliktelser enligt förbundsakten. Franska regeringen har uttryckligen hänvisat till åtskilliga förbundsmedlemmars tolkning av dessa förpliktelser. Därmed åsyftas givetvis de förklaringar rörande sanktionsbestämmelsernas icke-förpliktande karaktär, som avgivits från bland annat svensk sida. Såsom i propositionen antydes, innebär införandet av ifrågakvarande förbehåll en ändring av brittiska och franska regeringarnas uppfattning av förhållandet mellan neutralas och krigförandes rättigheter. Utrikesutskottet inskränkte sig i sitt utlåtande (nr 3) med anledning av propositionen till att förklara sig ej hava funnit någon anledning till erinran och tillstyrkte bifall. Sedan riksdagen samtyckt till ändringen, har denna ratificerats för Sveriges del. Ratifikationshandlingarna utväxlades i Stockholm den 14 augusti 1939.

Slutligen må anmärkas, att fem av herr Lindhagen väckta motioner, två om Ålandsfrågan och de övriga om alla nationers självbestämmanderätt, om ett världsspråk, resp. om vissa europeiska minoriteters rätt, avstyrktes av utskottet och avslögs av riksdagen.

Adolf Croneborg.

Folkbokföring och befolkningsstatistik i Estland. Bland den mängd problem, som

de efter världskriget från Ryssland frigjorda staterna ställdes inför, var även kravet på en ordnad befolkningsstatistik. I första hand framträdde behovet av folkräkningar, då man blott i viss mån från den ryska statistiken kunnat konstruera fram uppgifter för de nu självständiga områdena. Därjämte gällde det att ordna folkbokföringen i enlighet med de nya förhållandena. Den i de baltiska länderna sedan ryska tiden bestående folkbokföringen saknade ingalunda förtjänster, men den behöfve av flera skäl omorganiseras.

I Estland har saken lösts på ett sätt, som kan vara värt att uppmärksammas, då det i vissa avseenden innebär en del förbättringar i förhållande till de tidigare i Estland liksom de ännu i

Sverige brukade kyrkoböckerna. Den nya lagen om folkregistringen i Estland trädde i kraft år 1926, och därigenom inrättades vid sidan av de religiösa samfundens befolkningsregister även ett kommunalt register.

Det finnes i Estland ingen statskyrka och därför heller intet tvång att tillhöra något religiöst samfund. För individer, som tillhöra en församling, sker registreringen av giftermål, födelser och dödsfall hos församlingsföreståndaren. För dem, som ej tillhöra något religiöst samfund, sker registreringen i det kommunala befolkningsregistret.

I de olika församlingarna föras för det egentliga församlingsarbetet böcker över såväl folkmängden som dess förändringar, vilka böcker i huvudsak äro en motsvarighet till de i Sverige förda. För dessa kyrkoböcker finnas särskilda formulär fastställda, men de följas ej alltid. Så sker t. ex. kyrkobokföringen i den svenska församlingen i Tallinn med svenska böcker.

Den officiella statistiken över folkmängdens förändringar baseras emellertid ej på dessa frivilligt förda församlingsböcker, utan på särskilda register över de till resp. civilregistreringsmyndigheter gjorda anmälningarna om födelser, vigslar och dödsfall, vilka föras på lika formulär av kyrkliga och kommunala myndigheter. För innehållet i dessa formulär lämnas nedan en redogörelse. Fullständiga kopior av dessa olika blanketter sändas till Inrikesministeriets arkiv i Tallinn. På en annan, mindre blankett sändas inom 3 dagar efter registreringen samma uppgifter jämväl till Statistiska Centralbyrån i Tallinn. Därjämte äro de religiösa samfunden skyldiga att tillställa också det kommunala registret på orten en kopia av akten.

Ett befolkningsregisters (personallängds) uppställning är givetvis beroende av de ändamål, vartill det är avsett. Är huvudsyftet övervägande befolkningsstatistiskt, bör dess utseende delvis bli ett annat, än om registret i främsta hand är till för administrativa ändamål, för debiteringen av skatter, uppgörandet av röstlängder etc. Ett huvudsakligen administrativt befolkningsregister bör t. ex. innehålla utförliga uppgifter om yrke och anställningsförhållanden, arbetslöshet, understöd m. m. Familjens storlek, särskilt antalet minderåriga barn, blir givetvis också av betydelse. Ett gott befolkningsstatistiskt register bör ge möjlighet att studera de demografiska förhållandena ur såväl individualstatistisk som familjestatistisk synpunkt. Spörsmålet, huruvida registret skall föras på fasta eller lösa blad, kan i detta sammanhang vara av betydelse. Inte minst ur administrativ synpunkt måste det anses som en fördel, om man kan utgallra registerbladen för alla döda och utvandrade eller försvunna personer och på lämpligt ställe insätta blad över nytillkomna. Därigenom kan man t. ex. med hjälp av skiljeblad av annan färg på ett praktiskt sätt uppdelat registerbladen på byar och gårdar.

När man ur dessa synpunkter granskar det estniska befolkningsregistret, så framstår det som en blandning av befolkningsstatistiskt och administrativt register, vilket har vissa förtjänster men ej i alla

avseenden är lyckat. Med tanke på att registrets främsta uppgift är att tjäna kommunala ändamål, synes dess uppställning vara otillfredsställande på en del punkter, medan det ur befolkningsstatistisk synpunkt har vissa fördelar. Registret har ännu ej använts i befolkningsstatistiskt syfte för familje- eller folkräkningar, men då man i framtiden hunnit skaffa mera erfarenhet av det och eventuellt gjort vissa förbättringar, torde det kunna bli till gagn vid demografiska undersökningar. Tills vidare har man blott verkställt folkräkningar enligt den i utlandet vanliga enquête-metoden (senast 1 mars 1934).

För varje kommun finnes ett personregister, fört i bokform, d. v. s. med fasta blad, där varje person erhåller en sida från födelsen eller inflyttningsdagen. Därjämte finnes ett i bokstavsordning upplagt kortregister över samtliga invånare i kommunen. Å korten finnes angivet personens namn samt nummer å band och sida i personalboken. Användandet av detta kortsystem skulle avsevärt underlättas, om korten även innehölle uppgift om bostad och ev. födelseår, då ju ofta även i små kommuner flera personer med samma namn kunna förekomma.

De på varje sida i huvudregistret angivna uppgifterna äro följande:

Uppgifter om individen	{ Förnamn och familjenamn Födelsedatum och -ort Dödsdatum och -ort, begravningsort
Uppgifter om äktenskapet	{ Vigseldatum och -ort Hustruns (Mannens) namn som ogift » » födelsedatum och -ort » » dödsdatum och -ort Ev. datum för äktenskapskillnad
Uppgifter om barnen	{ Barnets kön och namn » födelsedatum och -ort » dödsdatum (om dött som barn) eller civilregisternummer

Allmänna anmärkningar

Genom att en dylik sida upplägges för varje individ kommer ett och samma äktenskap att återfinnas på tvenne ställen, på mannens och på hustruns uppslag. Om i en familj hustrun dör, införes dödsdatum såväl å hennes eget uppslag som ock å mannens och vice versa. Skulle sedan mannen gifta om sig, införes, fortfarande å hans gamla uppslag, den andra hustruns namn och födelsedatum jämte vigseldatum, varjämte givetvis mannens namn och födelsedatum samt vigseldatum införes på hustruns uppslag.

Barnen registreras på den för dem avsedda nedre halvan av sidan å såväl faderns som moderns uppslag. Detta sker naturligtvis i kronologisk ordning men utan att det särskilt angives, vilket i ordningen av faderns resp. moderns äktenskap, de tillhöra.

Om man bortser från att familjerna ej alltid finnas inregistrerade var för sig utan — vid omgiften — två eller flera på samma uppslag, och att därjämte samma familj återfinnes på tvenne ställen, så finner man att ett på föreliggande sätt upplagt personalregister i viss utsträckning kan fylla de uppgifter, man tillägger ett familjeregister. Vid en statistisk bearbetning kan man utan svårighet borteliminera de nämnda olägenheterna, och man får möjlighet att betrakta varje familj som en statistisk enhet. Man får visserligen ej möjlighet att studera de rent samhällseliga orsakssammanhången, d. v. s. inverkan på de demografiska förhållandena av sociala och ekonomiska faktorer, men man kan dock genom detta register få en grundligare bild av fruktsamhet och dödlighet än tidigare. Fruktsamheten som funktion av makarnas resp. vigselåldrar och äktenskapets varaktighet ävensom av yrke blir i alla tänkbara kombinationer lätt att bestämma. Med föreskrifter om angivande på föräldrarnas resp. sidor av barnens dödsdatum i de fall, då de dött exempelvis före 5-årsdagen, kan man från registret erhålla värdefulla bidrag till kännedomen om barnadödligheten.

Den största bristen hos registret ligger i bestämmelserna eller rättare i avsaknandet av tillräckliga bestämmelser om registrering av vandringsarna. Något särskilt in- och utvandringsregister finnes icke. Då en person utvandrar från en estnisk kommun till en annan, införes datum härför i kortregistret, och den motsvarande sidan i personalboken slutas, dock utan att uppgift om utflyttningsdatum anges å densamma. Uppgifterna om den flyttande införes i inflyttningskommunens kommunalregister, varvid dock intet inflyttningsdatum anges. Möjlighet att ange datum för in- och utflyttning i personalbokens anmärkningskolumn förefinnes, men några föreskrifter härom finnas icke. Något obefintlighetsregister i likhet med vad vi ha i Sverige finnes ej.

Då personalregistret ej föres på lösa blad, hade det legat nära till hands att låta det tillhörande kortregistret fylla vissa funktioner. Korten för döda och utvandrade kunde lämpligen överföras till ett avgångsregister, och korten över obefintliga kunde sammanföras till ett obefintlighetsregister. Genom angivande på korten förutom av namn och uppslagsnummer jämväl av födelsedatum, yrke, bostad och döds- resp. utvandringsdatum, skulle mycket vara vunnet. På särskilda blanketter eller listor kunde därvid önskvärda data över in- och utflyttade anges i och för uppgörande av vandringsstatistik.

Genom undantagande av alla kort över döda, utvandrade etc. skulle registret bli mera lämpat också för kommunala ändamål. Genom att kommunerna ofta äro tämligen små har kommunalsekreterarens personkännedom uppvägt flera brister, men svårigheter torde framkomma, om såsom föreslaget kommunerna skola sam-

manföras till större enheter. Detta gäller även ett annat förhållande, som må påpekas. För uppgift om bostad inom kommunen har över huvud taget ej reserverats någon plats på registerbladet. Ej heller finnas föreskrifter om att yrke skall angivas i familjeregistret.

Registren över befolkningens förändringar äro av tre slag, ett för vigslar, ett för födelser och ett för dödsfall. Något ytterligare finnes som nämnt icke.

En vigsel förrättas av prästman eller anmäles utan vidare ceremoniel hos kommunalsekreteraren. Ibland förekomma båda delarna, t. ex. på öar utan präst, då äktenskapet realiter ingås genom inregistrering i kommunalregistret men blir bekräftat genom kyrklig vigsel först senare. Vigsselformuläret innehåller uppgift över registreringsdagen samt kontrahenternas namn, födelsedatum, civilstånd, yrke och bostad. Därjämte anges, hos vilken myndighet vederbörande är skriven (om i församling eller i kommunalregistret). Blanketten för dödsfall innehåller följande data: namn, dödsdatum, dödsålder, dödsorsak, civilstånd, yrke och bostad. Födelseregisterblanketten slutligen anger datum och klockslag för födelsen, barnets namn och kön, föräldrarnas namn, födelsedata, yrke och bostad samt barnets ordningsnummer med avseende på modern. Därjämte anges, hos vilken myndighet föräldrarna (för u. ä. födda modern) äro registrerade.

De uppgifter, som insändas till Statistiska Centralbyrån om befolkningsrörelsen, äro i vissa avseenden utförligare. Betr. dödsaviserna noterar man, att ej dödsålder utan födelsedatum anges, så att dödsriskerna i olika åldrar kunna exakt beräknas. Om dödsorsaken anges: »Dödsorsak (om möjligt med läkarintyg)» samt »Av vad har dödsorsaken märkts?». Yrkesuppgifterna äro mycket utförliga och ange både arbetsgivare, arbetets art och ställningen inom företaget. Vidare finnas uppgifter om ekonomiskt understöd, nationalitet och medborgarskap samt betr. barn under 5 år huruvida det är fött i eller utom äktenskap.

Vigsselformulären ange ej födelsedatum utan blott ålder i hela år. Därjämte anges förutom ovan nämnda uppgifter även nationalitet och äktenskaps ordningsnummer för vardera parten. För skilsmässor sker redovisningen till centralbyrån genom en blankett, som upptager bl. a. vigseldatum, civilstånd före vigseln, antalet barn i äktenskapet och upplösningsorsak.

För de födda skiljes vid redovisningen mellan levande födda och dödfödda. För båda slagen anges födelseort, föräldrarnas (moderns) registreringsort, födelsedatum, kön och namn, huruvida barnet är fött i äktenskap eller utom äktenskap, om det är enfött, tvilling eller trilling etc. samt ordningsnummer med avseende på modern. Om föräldrarna uppgives namn, ålder (i hela år), vigseldatum, nationalitet, medborgarskapsförhållanden, yrke, bostad. För dödfödda lämnas härutöver uppgift om förlossningshjälp, havandeskapets varaktighet och anledningen till dödsfödseln (om möjligt med läkarintyg) samt uppgifter om eventuella tidigare dödsfödselar.

Som synes har man i Estland möjligheter till en mycket utförlig befolkningsstatistik. De tryckta förhållanden, under vilka Statistiska Centralbyrån arbetar, göra, att materialet ej kan till fullo utnyttjas. Fortfarande sker all bearbetning på manuell väg. De löpande redogörelser över befolkningsrörelsen, som lämnas i månadsskriften Eesti Statistika, äro likväl mycket utförliga. Också om små nationella minoriteter, såsom den svenska, kan man däri erhålla en del statistiska uppgifter.

Hannes Hyrenius.

Tidskriftsöversikt.

AV BROR GÖSTA CEDERSTRÖM.

Granskaren. Åbo. 1939. 4 (april). *Wikman, K. R. V.*, Frihet, jämlikhet och broderskap, s. 49—55. 5/6 (maj/juni). *Törngren, R.*, Vid riksdagssessionens slut, s. 65—67. — *Nordström, W. E.*, Inför riksdagsvalet, s. 67—69.

S. A. P. information. Sthm. 1939. No 2 (jan.). *Nilsson, Anders*, Partiets organisatoriska utveckling, s. 17—20. No 7 (april). *Andersen, Nina*, Valet i Danmark och författningsfrågan, s. 97—102.

Medborgaren. Högerns månadsblad. Sthm. 1939. No 6 (juni). Högern vid 1939 års lagtima riksdag. En återblick på partiets viktigaste arbetsinsatser, s. 198—202.

Nordisk familjeboks månadskrönika. Sthm. 1939. H. 3 (mars). *Berg, Gunhild*, Italiens nya parlament. Korporationskammarens sammansättning och arbetsformer, s. 183—88. H. 7 (juli). *Håstad, E.*, Interpellationer och enkla frågor. Det nya frågeinstitutets första tillämpningsår, s. 453—58.

Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Sthm. Bd 12 (1939). H. 1 (maj). *Nyström, P.*, Thomas Thorilds lära om harmonien och dess idéhistoriska bakgrund. En linje i den gustavianska tidens politiska ideologibildningar, s. 1—31. — *Lagerroth, F.*, Det svenska statsrådets ansvarighet i rättshistorisk belysning, s. 32—98.

Tiden. Tidskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sverges socialdemokratiska arbetarparti. Sthm. 1939. No 2 (febr.). *Nordström, G. H.*, Den svensk-norska socialdemokratin och unionsfrågan före 1895, s. 87—99. No 3/4 (mars/april). *Hansson, P. A.*, Demokrati och maktpolitik, s. 133—38. No 5 (maj). Danska valen, s. 314—16. No 6 (juni). *Nordström, G. H.*, Den svensk-norska socialdemokratin och unionsfrågan före 1893 [forts.], s. 335—45.

Historisk tidskrift. Sthm. 1939. H. 2. *Lindberg, F.*, Till landshövdingeämbetets äldsta historia. Östergötlands län före 1633, s. 139—56. — *Jäger-skiöld, O.*, C. F. Scheffer och 1750-talets författningskris [aktstycken och kommentar], s. 180—96.

Tidskrift, utg. av Juridiska föreningen i Finland. Hfors. 1939. H. 3/4. *Andersen, Poul*, Skolefriheden efter den danske Grundlov, s. 231—46. — *Lárusson, Ólafur*, Den islandske Fristats historiske Forudsætninger, s. 262—75. — *Willgren, K.*, Blick på förvaltningsrättsvetenskapens huvudriktningar, s. 421—28.

Nordisk tidskrift. Sthm. 1939. H. 2. *Wendt, F. W.*, Danmark i 1938, s. 135—48. — Sverige 1938: *Thermænius, E.*, Den politiska utvecklingen, s. 149—60. *Svennilson, I.*, Den ekonomiska utvecklingen, s. 160—63. **H. 3.** *Jónsson, Páll*, Island i 1938, s. 257—60.

Svenska stadsförbundets tidskrift. Sthm. 1939. H. 2 (mars). *Ekberg, T.*, Omorganisation av Stockholms kommunalförvaltning, ett kommittéreferat, s. 86—89. **H. 5 (juni).** *Humble, S.*, Riksdagen år 1939 ur stadskommunal synpunkt, s. 276—86.

Svensk tidskrift. Sthm. 1939. H. 3. Halvtidspaus i riksdagen, s. 202—04. **H. 4.** Socialdemokratiens femtioårsjubileum, s. 219—26. — *Beckman, N.*, Förtjänst, skicklighet och oväld, s. 238—47. — *Höjer, C.-H.*, Den belgiska krisen, s. 277—82. — **H. 5.** *Persson, G.*, Den kommunala indelningen och den kommunala självstyrelsen, s. 307—13. — Den danska författningsfrågan s. 338—44. — Det representativa systemets krisfara, s. 344—47.

Gads danske Magasin. Khvn. 1939. Marts. *Bögholm, K.*, Overhus, Senat og Landsting, s. 129—42. **April.** *Byskov, J.*, Valgbetragninger, s. 193—200.

Nordisk administrativt Tidsskrift. Khvn. 1939. H. 1. *Bergholm, A. H.*, Litteraturen om Finlands rättskamp 1899—1917 i riksdagsbiblioteket i Helsingfors, s. 1—18. — *Hansson, P. A.*, Vid konungens bord, s. 19—22. — *Dannevig, J.*, Spørsmålet om en omordning av tollvesenets centraladministrasjon i Norge, med sammenligninger med finske forhold, s. 22—33. — *Castrén, U. J.*, Om högsta förvaltningsdomstolens i Finland verksamhet under de 20 första åren, s. 34—43. **H. 2.** *Holck, H.*, De av Rigsdagen vedtagne Ændringer i Danmarks Grundlov, s. 81—107.

Ugeskrift for Retsvæsen. Khvn. 1939. No 16 (22 April). *Andersen, Poul*, Grundlovsforslagets Ejendomsparagraf i ny Affattelse, s. 109—13.

Internasjonal politikk. Oslo. 1939. No 2 (mars). *Schive, J.*, Chamberlains utenrikspolitikk. Dens bakgrunn og forutsetninger, s. 47—60.

Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfundsspørsmål. Oslo. 1939. H. 3. *Ingebretsen, S.*, Höires opgaver i vår politikk, s. 172—88. — *Friedrich, O.*, Det tredje rikes dynamisme, s. 238—43. — *Anderssen, O.-S.*, Ungdommens demokratiske pålitelighet, s. 244—57.

- International affairs.** Lond. Vol. 18 (1939). No 2 (March/April). *Woodhead, J.*, The report of the Palestine partition commission, s. 171—93.
- Contemporary Japan.** A review of Far Eastern affairs. Tokyo. Vol. 8 (1939). No 1 (March). *Yoshioka, B.*, Reshuffling the wartime Cabinet, s. 33—38. No 2 (April). *Baba, T.*, War and parliamentary politics, s. 183—93. — *Koellreutter, O.*, National socialism and Japan, s. 194—202. No 3 (May). *Sugimori, K.*, Totalitarianism versus democracy, s. 319—26. — *Ling Chi-Hury*, China and the Kuomintang, s. 390—95.
- The journal of modern history.** Chicago. Vol. 11 (1939). No 1 (March). *Brown, Louise Fargo*, Ideas of representation from Elizabeth to Charles II, s. 23—40
- The American journal of international law.** Washington/D. C. Vol. 33 (1939). H. 1 (Jan.). *Silvanie, H.*, Responsibility of states for acts of insurgent governments, s. 78—103.
- The nineteenth century and after.** Lond. 1939. No 748 (June). *Bienstock, G.*, Four hundred years of Russian foreign policy, s. 655—64. — *Murphy, J. T.*, The crisis in the labour party, s. 673—79. No 749 (July). *Bienstock, G.*, Four hundred years of Russian foreign policy 2, s. 40—47.
- Politica.** Lond. 1939. No 15 (March). *Jennings, W. I.*, Notes on constitutional developments. Constitutional implications of the Czechoslovakian crisis, s. 54—71. No 16 (June). *Forsey, E.*, Canada and Alberta. The revival of dominion control over the provinces, s. 95—123. — *Goodman, R.*, The new Danish constitution, s. 124—38. — *Seton-Watson, H.*, The social background in Balkan politics, s. 139—54.
- The Huntington library quarterly.** San Marino/Cal. Vol. 2. No 4 (July 1939). *Davis, G., & Klotz, E. L.*, List of members expelled from the long parliament, s. 479—88.
- The political quarterly.** Lond. Vol. 10 (1939). No 1 (Jan./March). *Simon, E.*, Primitive democracy in Switzerland, s. 41—54. — *Wilson, Ch. H.*, Hitler, Goebbels and the Ministry for propaganda, s. 83—99. — *Martin, K.*, Censorship during the crisis, s. 128—34. No 2 (April/June). *Parker, J.*, Constitutional background of the Cripps controversy, s. 165—73. — *Pole, D. G.*, Indian federation problems, s. 202—14. — *Rae, S. F.*, The Oxford bye-election. A study in the straw-vote method, s. 268—79. No 3 (July/Sept.). *Crossman, R. H. S.*, Labour and compulsory military service, s. 309—21. — *Stocks, Mary*, London government, s. 365—74. — *Wilson, T.*, Ulster and Eire, s. 375—90. — *Bentwich, N.*, Sout Africa: Dominion of racial problems, s. 391—99. — *Evans, F.*, How can we teach politics? s. 400—04.
- The national review.** Lond. 1939. No 677 (July). *O'Dyer, M. F.*, India under the Congress, s. 41—49.
- The quarterly review.** Lond. 1939. No 540 (April). *Marriott, J. A. R.*, Parliament in the fifteenth century, s. 189—205.
- The Round table.** A quarterly review of the British commonwealth. Lond. 1939. No 115 (June). The future of the Indian states, s. 504—17. — Canada and

the war danger, s. 570—83. — Ireland's vital problems, s. 584—97. — Mr Gandhi's fast, s. 598—602. — Great Britain, s. 607—21. — Australia, s. 622—33. — South Africa, s. 634—48. — New Zealand, s. 649—63.

L'Année politique française et étrangère. Paris. 1939. Fasc. 2 (mai). *Lavergne, B.*, Le redressement des démocraties et le declin des états totalitaires, s. 117—46.

Bulletin interparlementaire. Organe officiel du bureau de l'Union interparlementaire. Genève. 1939. No 2 (févr./mars). *Mirkine-Guetzévitch, B.*, La constituante (1789—1939), s. 25—34.

Revue des deux mondes. Paris. 1939. 8 (15 avril). *Eccard, F.*, Hitler jugé par les siens, s. 864—71. — *Dumont-Wilden, L.*, La crise politique de la Belgique, s. 916—27. **10 (15 mai).** *Marlio, L.*, Dictature ou liberté. Le problème militaire, s. 286—315. **12 (15 juin).** *Marlio, L.*, Dictature ou liberté. Le point de vue économique, s. 767—98.

Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger. Paris. T. 56 (1939). No 1 (jan./mars). *Lampué, P.*, Le régime législatif des pays de protectorat, s. 5—37. — *Chaumont, M.*, Étude juridique sur la dissolution des conseils municipaux par le pouvoir exécutif, s. 38—64. — *Leibholz, G.*, Syndicalisme, corporatisme et état corporatif [rec. av R. Bonnards arbete med samma titel], s. 65—79. — *Bultgenbach, A.*, La pratique des pouvoirs spéciaux et le droit constitutionnel de la Belgique, s. 80—154.

Revue d'histoire moderne. Paris. 1939. No 38 (juin/juillet). *Roubaud, A.*, Les élections de 1842 et de 1846 sous le ministère Guizot, s. 261—87.

Revue d'histoire politique et constitutionnelle. Paris. 1939. No 2 (avril/juin). *Barthélemy, J.*, Un tournant dans les conceptions françaises sur la loi, s. 161—68. — *Argyropoulo, P. A.*, L'évolution constitutionnelle en Grèce au XX:e siècle, s. 186—214. — *Alengry, F.*, Le référendum ou essai limité du gouvernement direct dans Condorcet, s. 215—29. — *Mélot, E.*, Origines des partis politiques en Belgique (1830—1890), s. 249—56.

Revue historique. Paris. 1939. 374 (janv./mars). *Halphen, L.*, L'idée d'état sous les Carolingiens, s. 59—70.

Revue belge de philologie et d'histoire. Brux. T. 17 (1938 [—39]). Nos 3/4 (juillet/déc.). *Sacke, G.*, Adel und Bürgertum in der Regierungszeit Katharinas II. von Russland, s. 815—52.

Revue politique et parlementaire. Paris. 1939. No 534 (10 mai). *Goblet, Y. M.*, La nation armée en Grande-Bretagne, s. 205—17. — *Craon-Poussy, R. de*, La situation intérieure de la Pologne, s. 234—52. — *Garsou, J.*, La situation politique en Belgique, s. 293—304. **No 535 (10 juin).** *Barety, L.*, L'empire colonial français. Ses origines et son avenir, s. 385—98. — *Mirkine-Guetzévitch, B.*, La révolution française. La constituante, s. 399—407. — *Herly, R.*, Caractères particuliers du mouvement colonial allemand. Les sources

de la doctrine coloniale hitlerienne, s. 413—27. — *Baumel, J.*, Psychologie politique du peuple espagnol, s. 481—93.

Revue internationale des sciences administratives. Brux. 1939. No 1 (janv./mars). *Austria, Q. E.*, The budget commission and modernizing public management in the Philippines, s. 33—57. — *Van der Meulen, J.*, La question des bourgmestres-fonctionnaires en Belgique, s. 58—76. No 2 (avril/juin). *Vacchini, A.*, La Chambre des faiseaux et des corporations, s. 259—69. — *Didisheim, R.*, La formation et le recrutement du cadre administratif supérieure, s. 279—316. — *Mondy, M.*, La fonction administrative comme élément d'organisation des services publics, s. 317—34.

Revue internationale de sociologie. Paris. 1939. Nos 5/6 (mai/juin). *Robinet de Cléry, A.*, Montesquieu sociologue, s. 221—32.

Sciences politiques. Paris. 1939. No 14 (juin). *Catroux*, Sur l'idée d'empire, s. 26—32. — *Marvaud, A.*, La fin de la 2e république espagnole. L'évolution du gouvernement républicain au cours de la guerre civile, s. 233—54. — ***La fin de la Tcheco-Slovaquie, s. 255—72.

Finanzarchiv. Tüb. N. F. Bd 7 (1939). H. 1. *Rath, K. W.*, Staat und Staatswirtschaft im kameralistischen Denken, s. 75—99.

Historisches Jahrbuch. Köln. Bd 58 (1938/39). H. 3/4. *Müller, Eva*, Die Anfänge der Königssalbung im Mittelalter und ihre historischpolitischen Auswirkungen, s. 317—60.

Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche. Berl. 1939. H. 3 (Juni). *Helander, S.*, Die parlamentarische Korruption in England, s. 305—21.

Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung. Innsbruck. Bd 52 (1938 [—39]). H. 2/8. *Dopsch, A.*, Die Ständermacht in Österreich zur Zeit Friedrichs des Schönen (1313), s. 257—67.

Nation und Staat. Deutsche Zeitschrift für das europäische Nationalitätenproblem. Berl. Jahrg. 12 (1938/39). H. 6/7 (März/April). *Weingärtner, A.*, Das Rumänertum als Volk und Staat, s. 381—90. — Die verfassungsrechtliche Stellung der Karpaten-Ukraine, s. 397—412.

Prager Rundschau. Prag. Jahrg. 8 (1938/39). H. 5/6. Die 'neue Tschecho-Slovaeki, s. 325—53.

Verwaltungsarchiv. Zeitschrift für Verwaltungsrecht und Verwaltungsgerichtsbarkeit. Berl. Bd 44 (1939). H. 1. *Köttgen, A.*, Die rechtsfähige Verwaltungseinheit. Ein Beitrag zur Lehre von der mittelbaren Reichsverwaltung, s. 1—96. — *Schack, F.*, Reichsgericht und öffentlich-rechtliche Entschädigung im neuen Staat, s. 97—123.

Zeitschrift für freie deutsche Forschung. Paris. 1939. No 1 (März). *Seiler, J.*, Das Ende der Selbstverwaltung in Deutschland, s. 41—53.

Historische Zeitschrift. Münch., Berl. Bd 160 (1939). H. 1 (Mai). *Hausherr, H.*, Verfassungstypen deutscher Volksgruppen im Auslande, s. 35—78.

Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft. Stuttg. Bd 53 (1939). H 2 (April). *Martin, K.*, Die Verwaltungsorganisation des portugiesischen Kolonialreichs, s. 109—43.

Zeitschrift für öffentliches Recht. Wien. Bd 19 (1939). H. 1 (März). *Wolgast, E.*, Auswärtige Gewalt. Bemerkungen anlässlich des schwedischen Monumentalwerkes »Den svenska utrikesförvaltningens historia». S. 1—43.

Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Berl. Bd 9 (1939). No 1 (April). *Bilfinger, C.*, Österreich und der Gedanke der Hegemonie in der deutschen Verfassungsgeschichte, s. 65—79.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Tüb. Bd 99 (1938/39). H. 3 (Mai). *Huber, E. R.*, Der Volksgedanke in der Revolution von 1848, s. 393—439.

T. GIHL: *Internationell lagstiftning. Förändringar i internationell rätt och i internationella rättslägen.* (Nr 5, Skrifter utgivna av Svenska Institutet för internationell rätt vid Universitetet i Uppsala). Uppsala 1938.

Av detta arbete utkom av särskilda skäl redan 1937 en engelsk översättning, således före den svenska upplagan, vilken nu utgivits av Johnsoninstitutet i Uppsala med bidrag från Längmanska kulturfonden. Arbetets titel verkar rätt vilseledande och kunde begränsats till underrubriken »Förändringar etc.», alltså med uteslutande av »Internationell lagstiftning», då boken egentligen handlar om förändringar i internationell rätt och internationella rättslägen och avvisar tanken på internationell »lagstiftning», en term som för övrigt icke är i svenskt språkbruk vanlig eller ur juridisk-teknisk synpunkt vare sig nödig eller nyttig. I första avdelningen av boken behandlas frågan om uppkomsten av och förändringar i den internationella rättens regler, och i den andra frågan om förändringar i internationella rättslägen: denna senare avdelning inbjuder mindre till kritik än den förra, men båda erbjuda stort intresse, även om detta mera beror av förf:s kritiska behandling av olika meningar inom doktrinen än av förf:s egna bidrag, må vara att hans synpunkter förtjäna beaktande.

Förf. skiljer mellan universell eller för alla stater bindande internationell rätt och kallar denna för folkrätt i egentlig mening, och å andra sidan partikulär internationell rätt, som blott gäller mellan och för de stater, som antagit dess regler, även om dessa i olika fall kunna förvandlas till folkrätt. Någon folkrätt i form av naturrätt av vad slag det vara må vill han med fullt fog icke erkänna, utan framträder som i viss mån begränsad positivist, ehuru det onekligen i sista hand hos honom också finnes något mysteriöst, vilket han själv halvt motvilligt och tvekande också medger som möjligt (sid. 42). Å andra sidan erkänner han fullt ut att i den nuvarande folkrättsgemenskapen, som bygger på suveräna stater, icke finnes något utrymme för en internationell lagstiftning genom något slags staterna överordnad lagstiftare; huru förhållandena skulle ställa sig under andra förutsättningar lämnar förf. försiktigtvis därhän trots sina ganska tydliga sympatier för utopien om en överstatlig makt: en sådan skulle emellertid uppenbarligen för-

vandla folkrätten till statsrätt och de suveräna staterna till delstater eller länder och därmed också medföra en fullständig omdaning av världsförhållandena och världsdelarna i rättsligt avseende.

För folkrätten i egentlig mening anser förf. sedvanerätten vara enda källan; traktater och överenskommelser skapa blott mer eller mindre omfattande partikulär internationell rätt. Beträffande sedvanerättens uppkomst är förf. för sin del övertygad, att internationell sedvanerätt uppstår på samma sätt som sedvanerätten i primitiva samhällen och att »frånvaron av en lagstiftare utgör således icke något för den internationella rätten specifikt problem» (s. 41). Övergången från »sedvänja» till »rättsedvänja» menar förf. vara »ett psykologiskt förlopp», som förblir ett mysterium i samma mån forskningen »endast kan iakttaga dess yttre manifestationer». Uppkomstfrågan reduceras härigenom till »ett led i den historiska och sociala kausaliteten». Förf. ironiserar på flera ställen över de »förtvivalade ansträngningar» (sid. 42), som folkrättsvetenskapen gjort att finna en »grundval» för folkrättens »rättskaraktär», men han förbiser om än icke helt och hållet (sid. 43), att kriteriet på en regels karaktär av rättsregel, det vare sig i sedvanerätt eller i skriven rätt, inom den internationella folkgemenskapen, den moderna staten eller det primitiva samhället, är *empiriskt givet* och städse det samma, nämligen regelns *faktiska hävdande eventuellt med yttre våld*, likgiltigt om detta hävdande sker genom överordnad makthavare eller genom självhjälp. Ett uteblivet hävdande i enstaka fall betyder heller ej så mycket, men blir ett icke-hävdande allmänt, så upphör regeln att vara en rättsregel och blir obsolet. Det psykologiska, historiska och sociala förloppet har ingen avgörande betydelse, och vad särskilt angår internationell sedvanerätt, måste man fråga sig om det »psykologiska förloppet», som icke kan äga rum hos statsfolkets medlemmar, vilka sällan eller aldrig känna till hithörande regler, ens kan hänföra sig till regeringarna och deras medlemmar eller om icke fastmera detta »psykologiska förlopp» är tämligen konstruerat.

Förf. menar vidare, att internationell sedvanerätt binder nya stater utan deras, även tysta, samtycke och att deras erkännande som stater intet har att skaffa härmed. Måne det? Erkännandet innebär från förutvarande staters sida en förklaring att den nya staten anses hava faktisk och praktisk möjlighet att bära folkrättsligt *ansvar* och i den mån erkännande önskas eller mottages har därmed den nya staten iklätt sig just detta ansvar, nämligen för då hävdade folkrättsreglers iakttagande: huruvida detta bör anses som ett tyst godkännande av den internationella sedvanerätten, blir härmed en tvist om ord — i sak blir den nya staten genom sitt åtagna ansvar bunden. Men härav följer också något annat och mera, som förf. icke heller velat vara med om, nämligen att folkrätten i egentlig mening också har en annan källa, nämligen allmänna traktater, även om de icke biträts av alla stater. Och varför? Av det mycket enkla och naturliga skälet att överenskomna skrivna regler, som av det stora flertalet stater och särskilt stormakterna, utan vilkas med-

verkan ett hävdande ej blir möjligt, faktiskt och praktiskt hävdas, icke kunna av övriga stater annat än biträdas uttryckligen eller genom konkludenta handlingar; här föreligger ett yttre tvång, som ingalunda upphäver den tvångsvis godtagna bundenheten, något som förf. själv synes i och för sig medgiva, om än icke just i detta sammanhang.

Bortser man från olika filosofiska synpunkter rörande rätten och dess uppkomst och håller sig allenast till den givna erfarenheten, lär icke kunna förnekas att ett nära samband råder mellan makt och rätt, i det att ingen regel kan betraktas som rättsregel, om den ej uppbäres av makt och att förty de faktiska maktförhållandena inom folkrättsgemenskapen alltid bli utslagsgivande, när det gäller att avgöra om en regel, den må tillhöra sedvanans eller avtalens kategori, är och förblir en rättsregel. Därför måste man beakta ej blott vad förf. kallat rättslägen, utan i första hand de olika maktlägen, som framstå såsom givna. Förändras ett maktläge de facto, kan inträffa att en på detsamma byggd regel kommer in suspenso och svävar i luften, varvid det gäller dels att konstatera, huruvida maktläget faktiskt har väsentligt ändrats, dels att avgöra om i anledning härav rättsregeln bör förklaras hava upphört. Förf. håller före att beträffande denna fråga, som hänför sig till den tysta s. k. *clausula rebus sic stantibus*, det icke finns »någon anledning i världen, varför icke en internationell domstol skulle kunna avgöra den rättstvist, som denna tolkningsfråga eventuellt kan ge upphov till» (sid. 79). Det må då betonas att här icke föreligger någon som helst tolkningsfråga, utan en eller rättare två politiska konstateringsfrågor, avseende den ena de skedda politiska ändringarnas väsentliga karaktär, den andra vilka följder därav politiskt är befogat att draga beträffande därpå byggda rättsregler: ingendera lämpar sig för domstolsbehandling.¹

Anser man, i motsats till förf., att allmänna internationella överenskommelser de facto kunna skapa folkrätt på samma sätt som sedvanan, uppstår frågan om man bör skilja mellan överenskommelser, som skapa rättsregler, och sådana som endast skapa rättslägen. Förf. har utförligt behandlat detta spörsmål och kommit till det resultat, att en sådan skillnad icke kan med fog göras, särskilt emedan även de så att säga rättsregelbildande traktaterna äro byggda på kontraktuell reciprocitet. Förf:s kritiska behandling av här förekommande teorier är i allmänhet från hans utgångspunkter övertygande, men detta hindrar icke, att andra utgångspunkter äro möjliga eller att i båda fallen en kontraktuell regel kan vara avsedd att vara partikulär rätt och blir detta om dess förverkligande kan med makt hävdas gentemot medkontrahenter, och att samma regel övergår till allmän och t. o. m. universell rättsregel, för att använda förf:s terminologi, om och när den på sätt ovan antytts göres gällande även mot stater, som ej uttryckligen anslutit sig till fördraget,

¹ Se härom min uppsats »Die *clausula rebus sic stantibus* im heutigen Völkerrecht» i h. 3—4 av F. J. F. T. 1939 (Festnummer till R. Erich), sid. 276 ff.

men av omständigheterna tvingas att tyst göra detta; förf. har själv medgivit att, om parterna i en tvist, som de hänskjuta till domstols avgörande, uppställa regler för domstolen, det är »självklat», att dessa regler utgöra partikulär rätt och kunna övergå till vad förf. betecknar som sedvanerätt (sid. 98, 99), men som i verkligheten blir universell kontraktsträtt genom att med makt hävdas. Så till vida kan emellertid en skillnad göras mellan rättsbildande traktater och andra, nämligen med hänsyn till innehållet, ehuru det icke föreligger någon juridisk åtskillnad dem emellan — enda skillnaden är den, att endast de förra också kunna utsträckas till sin giltighet genom tyst eller uttrycklig adhesion av andra stater, medan de övriga till sin natur förbliva partikulärfördrag.

Beträffande till slut, ifråga om det internationella rättsregelbildandet, betydelsen av satsen *pacta sunt servanda*, vilken förf. anser vara sedvanrättslig grund för alla internationella traktaters bindande kraft, bör framhållas, att detta betraktelsesätt knappast är riktigt: sin bindande kraft erhålla traktaterna endast genom den makt, som kan sättas bakom dem, och satsen *pacta sunt servanda* är därför, såsom också av formuleringen framgår, en motivregel, icke en rättsregel, om man över huvud ställer sig på positivrättslig grund. Naturligtvis ter sig saken annorlunda från naturrättslig synpunkt, men naturrätten har förf. i uttryckliga ord avvisat. Och dock ser det ut, som hade denna naturrätt i allt fall kommit in i hans egen uppfattning, omärkligt för förf., på en bakväg.

Förf:s andra avdelning om förändringar i internationella rättslägen ger, som redan framhållits, ej anledning till någon mera genomgående kritik i den mån den icke beror av den felaktiga utgångspunkten i första avdelningen, men väl till erinringar i vissa punkter. Denna avdelning omfattar två kapitel, det ena om rätts-tvistens avdömande under frångående av internationell rätt, det andra om politiska tvister och billighet.

I det förra kapitlet undersöker förf. först den intressanta frågan om »luckor» i folkrätten och den därmed nära sammanhängande frågan om staternas »*domaine réservé*». Förf. utgår här, fullt riktigt och i enlighet med faktisk erfarenhet, »från staternas handlingsfrihet såsom given och betraktar de folkrättsliga reglerna och traktaterna som så småningom införda inskränkningar i denna frihet», men hans slutsats (s. 89), att detta »fullkomligt överensstämmer med åsikten om den internationella rättens 'primat' över den interna rätten», är omöjlig att förena med denna utgångspunkt även från förf:s egna allmänna synpunkter, och i varje fall, när den internationella sedvanerättens överstatliga karaktär varken är bevisad eller riktig. Det är riktigt att med förf. anse staternas »*domaine réservé*» börja omedelbart där »folkrätten» i förf:s mening slutar, men det är felaktigt att påstå, att detta beror av folkrättens medgivande — tvärtom beror folkrättens regler av staternas medgivande och där detta saknas, vidtager deras av dem själva förbehållna »*domaine réservé*». Förf:s uppfattning, att folkrätten icke företer några »luckor» i

rättslig mening, utan endast »teleologiska» luckor, d. v. s. att den icke på önskvärt sätt eller i önskvärd utsträckning reglerat vissa frågor och därmed överfört dem från »le domaine réservé», kan däremot väl förenas med den här betonade riktiga uppfattningen, och förf:s framställning är därför i detta stycke av särskilt intresse, även om man måste beteckna hans juridiska argumentering som föga tillfredsställande, varom mera i det följande. Förf. upptager vidare till kort belysning folkförbundsaktens art. 15:8 och kommer där, i anslutning till sin berörda felaktiga uppfattning om grunden för »le domaine réservé», till det resultat, att denna artikel skulle utgå från en »uppfattning om det staten förbehållna behörighetsområdets natur» som skulle vara »väsentligen oriktig» (sid. 93 ff.) — motsatsen är i själva verket fallet, och visar i sin mån, att förf:s mening icke stämmer med verkligheten.

I det senare kapitlet åter är det två frågor som erbjuda större intresse, den ena om rättstvister och intressetvister, den andra om domstolsavgörande ex æquo et bono. Beträffande den förra framhåller förf. att önskade ändringar i ett bestående rättsläge icke behöva innebära eller förutsätta ändringar i gällande rättsregler, utan oftast blott påkalla möjlighet att oberoende av alla regler ombilda det ifrågavarande rättsläget, men att i allmänhet frågan härom icke kan vara domstolssak, även om tvistens lösning contra legem skulle synas påkallad vare sig av »rättvisa och billighet» eller i t. ex. »fredens intresse», utan måste på annat sätt ordnas. Han betonar att det är »i vilket som helst internationellrättsligt system, en falsk lära, att kriget skulle vara ett nödvändigt led i en internationell rättsordning». Att det icke behöver vara ett »nödvändigt» led, kan väl medgivas, men icke att kriget skulle vara uteslutet. Att avgöra vad som är riktigt enligt internationell rätt »är en rent intellektuel operation» och kriget är det sämsta möjliga medlet »att garantera rättvisans seger», menar förf. Ej ens är kriget enligt förf. nödvändigt för att »rimliga intressen» må kunna göras gällande mot »möjligen allt för stela och föråldrade rättsregler», oaktat enligt förf. »dilemmat med 'fredliga förändringar' är, att om man får fred, så får man inga förändringar» (s. 133). Men problemet om lösning av intressekonflikten existerar även »under ett tillstånd av evig fred». Vad förf. anfört om kriget är i viss grad riktigt, men man får ej förbise, att om, såsom här ovan framhållits, rättsreglerna få sin rättskaraktär genom att med makt och eventuellt med våld hävdas, om domstolsvägen såsom är fallet alltid beror av överenskommelser och om ingen staterna överordnad exekutivmakt finnes, så måste självhjälp bli den sista resursen, vare sig genom annat våld eller ytterst genom kriget. Att detta innebär ett suspenderande mellan de krigförande av gällande internationella rättsordning, och att därför kriget som rättsmedel är föga lämpligt ur rättssynpunkt, är obestriddigt, men det är dock slutligen det enda medel, som finnes för att erhålla ett rättsläge, som ömsesidigt erkännes, även med risk att detta rättsläge blir ett helt annat än det,

som framkallade konflikten: detta beror emellertid därav att de internationella förhållandena ingalunda uteslutande äro rättsförhållanden, utan också maktförhållanden, vilkas reglering icke kan, såsom politisk, lämnas till någon som helst domstol, där ej parterna härom blivit ense; förf. har heller icke varit blind härför med hänsyn till statsystemens nuvarande organisation (sid. 120, 121), men då han (sid. 122) menar att det är »en anomali att obligatorisk skiljedom icke föreligger enligt allmän internationell rätt», är detta icke riktigt just därför att hela den internationella rätten och alltså även »folkrätten» som sedvanerätt beror av staternas givna samtycke — från förf:s felaktiga utgångspunkt kan däremot satsen försvaras. Vad åter angår frågan om domstolsavgörande ex æquo et bono, är endast att erinra, att även här förf:s felaktiga uppfattning av sedvanerätten som överstatligt bindande i viss mån spelat in, men att framställningen, om man blott beaktar detta, är både instruktiv och klar.

Som helhet kan arbetet sägas utgöra ett logiskt riktigt genomfört försök, från en felaktig utgångspunkt, att försvara — icke förklara, ty detta har ej lyckats — tillvaron av en »folkrätt» i s. k. egentlig mening över staterna utan att denna anses som naturrätt. I själva verket har förf. en mera historisk-sociologisk än juridisk syn på tingen och därmed har följt ett omedvetet återfall i naturrättsliga tankebanor; förf. behandlar sitt ämne mindre från rättsliga synpunkter än snarare från de synpunkter som brukas anläggas av den moderna forskningen rörande »international relations», som till sin natur bör hos oss betecknas som statskunskap i vidsträckt mening. Då emellertid arbetet tydligen självt anger sig som juridiskt, måste några erinringar göras beträffande dess rättsvetenskapliga hållning. Ett belysande exempel härpå utgör bl. a. förf:s kritik (s. 49) av t. ex. Bourquin's analys av s. k. lagstiftande traktater, vilken ganska klart visar att för juridisk argumentering har förf. föga sinne. Bourquin's analys utmynnar i en distinktion beträffande innehållet i dylika traktater, vilken i och för sig är fullt riktig och som innebär att traktatförpliktelsen här har två sidor, den ena betecknad som en »lagstiftningsakt», den andra som en underkastelseakt under den förra. Häremot invänder nu förf., att denna »konstruktion» utgår från antagandet av fördragets lagstiftningskaraktär som förutsättning och sålunda rör sig i cirkel, samt att i själva verket intet annat äger rum »än att de fördragsslutande parterna inbördes förbinda sig att iakttaga ett visst handlingssätt»: förf. förbiser här att det som skett tillika innebär något mera, nämligen att orsaken till denna förbindelse angives vara en viss formulerad norm. Att denna norm, om den är ny, icke omedelbart blir annat än partikulär rätt, har ovan framhållits och ändrar intet i sak. Liknande gäller om förf:s kritik (sid. 88) av Politis' särskiljande av en internationell instans' uppgifter när en fråga faller inom den skyddade eller riktigare erkända »domaine réservé» och när det icke finnes någon internationell regel för dess bedömande:

i förra fallet bör, enligt Politis, fullt riktigt instansen förklara sig obehörig att fälla något omdöme i sak, i det senare måste den ogilla karendens talan. Förf. åter frågar på fullt allvar, varför inte i båda fallen ett ogillande borde äga rum, men visar också därmed att han icke beaktat den väsentliga skillnaden mellan att på grund av obehörighet utan prövning avvisa målet och att vid behörighet verkställa en prövning, som utmynnar i ogillande av käromålet. Att detta icke är blott en lapsus hos förf. framgår av den fullt likartade argumenteringen mot Ch. de Visscher (sid. 91, 92). Naturligtvis kan det i en avhandling om »international relations» vara både förklarligt och försvarligt att lämna det juridiska betraktelsesättet i viss mån åsido, men annorlunda ställer sig saken — i en juridisk avhandling.

C. A. Reuterskiöld.

TAGE LINDBOM: *Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872—1900.* 442 sid. Tidens förlag. Sthm 1938.

Ovanstående avhandling, som ventilerats vid Stockholms högskola, behandlar för första gången från vetenskaplig socialhistorisk synpunkt den svenska fackföreningsrörelsen. Med hänsyn till dens utomordentliga betydelse för den sociala utvecklingen är det snarast förvånande, att det dröjt så länge, innan den vid våra högskolor gjorts till föremål för politiska studier. Det måste betraktas som en stor förtjänst hos förf., att han vid valet av ämne för doktorsspecimen gått utanför statskunskapens gamla allfarväg, liksom det är en vinning för samhällsvetenskapen, att vår kännedom om den fackliga arbetarrörelsens uppbyggnadshistoria i viktiga stycken nu vidgats.

Vid bedömandet av Lindboms arbete kan man oreserverat peka på flera stora förtjänster. Förf. har uteslutande låtit fakta tala och därigenom åstadkommit ett ovanligt substantiellt verk; fraserna äro bannlysta, och ingen historiserande sentimentalitet lyser fram. Förf. har eftersträvat största objektivitet och affischerar aldrig sin egen politiska bekännelse: betecknande är att han ej ryggat tillbaka för — det i och för sig mera modiga än i sak resultatrika — försöket att rehabilitera Curry Treffenberg för dennes ingripande under Sundsvallskonflikten. Merendels — ehuru ej alltid¹ — äro förf:s

¹ Utöver några uppenbara sakskaäl, som senare skola påvisas, har förf. ifråga om representationen dels å den skand. fackföreningskongressen i Göteborg 1886, dels å soc. dem. partiets konst. kongress 1889 i detaljer något avvikande uppgifter från Fostervoll resp. Lindgren utan att det på något sätt framgår, att förf. observerat avvikelserna eller varpå dessa bero. Från Uhlén:s framställningar över fackföreningar i Malmö avvika flera uppgifter ang. årtal m. m. utan att man vet, vad som är rätt och riktigt. De uppgifter, som förf. sid. 145 hämtat ur Sågverksindustriarbetarförbundets Minnesskrift ang. Sundsvallsortens Sågverksarbetarförbund, ha i flera punkter rectificerats av I. Vennerström (F. V. Thorsson, sid. 44 ff.) utan att förf. beaktat det.

Betr. arbetskonflikterna har förf. för tiden 1886/1900 gjort sig skyldig till

sakuppgifter pålitliga; nästan undantagslöst gäller detsamma om noter och hänvisningar. Förf. har ett gott och sunt omdöme, som varit honom till största nytta vid bedömandet av många genuint praktiska fackföreningsproblem och hans slutsatser inbjuda därför mindre ofta till kritik. Den uppställda dispositionen — till 1890 en historisk, efter 1890 en övervägande systematisk framställning — är lyckligt funnen, och förf. har konsekvent följt den, varvid det bör antecknas att han sällan behövt göra några upprepningar. Slutligen måste det krediteras förf., att han lyckats hålla sin bok inom ett lagom omfång.

På debetsidan måste uppföras avh:s alltför tunga och livlösa, ibland litet slarviga språk, som i förening med anhopningen av fakta gör läsningen mer ansträngande än behövt. Man undrar, om det ej varit möjligt att ge åtskilliga avsnitt en mer levande skildring, utan att de sakliga resuméerna och konklusionerna därför behövt bli lidande eller dispositionen brytas: Man fäster sig särskilt vid, att de handlande fackföreningsledarna eliminerats, vilket är desto anmärkningsvärdare, om man tänker på det myckna som skrivits om arbetarrörelsens politiska pionjärer. Det kan visserligen anföras skäl för att göra framställningen rent principiell. Till övervägande del är avh. emellertid historiskt lagd. John Lindgrens första del av Metallindustriarbetarförbundets historia har visat vad en konstruktivt begåvad fackföreningsman, Ernst Blomberg, kunde betyda; måhända var han den bäste men dock blott en bland många. Om man vill förklara omständigheterna vid fackföreningsrörelsens uppkomst och orsakerna till skillnaden i effektivitet hos olika fackförbund — och detta klarläggande av kausalsammanhangen måste ju vara vetenskapens uppgift — frågar man sig verkligen, om det kan vara tillåtligt och riskfritt att helt negligera fackföreningsledares och fackföreningsteoretikers personliga insatser.

Vid värdesättningen av Lindboms doktorsavhandling måste hänsyn tas dels till den rika tidigare litteraturen i ämnet, dels till frågan huruvida han sorgfälligt utnyttjat den litteratur och det källmaterial, vars utforskande rimligen kunnat fordras.

I förra hänseendet kan man hänvisa till de omfattande förarbetena av Gottfrid Björklund, Sigfrid Hansson, John Lindgren och Kaare Fostervoll samt av författarna till de många fackförbunds- och fackföreningshistorierna; därjämte äro samtliga sifferuppgifter från det valda tidsavsnittets senare del direkt och utan någon eftergranskning hämtade från Landsorganisationens publikation 1915 med sifferuppgifter och grafiska tabeller. Vid utnyttjandet av före-

felaktiga adderingar av Raphaels bekanta siffror. Sid. 149 ha strejkerna 1886/89 angivits till 124, skall vara 123; sid. 171 ha föreningsrättsstriderna 1890/95 angivits till 5, bör vara minst 6 (eller 7, om man, som förf., även vill göra Norbergskonflikten till en föreningsrättsstrid); sid. 197 skall siffran för lockouter vara 46, ej 47; siffran för arbetarnederlag vid konflikter 1886/89 skall vara 24, ej 25, och för arbetarnederlag 1890/99 81, ej 82.

gångarnas forskning har förf. ej kopierat dem utan gått fram efter självständig plan och med självständiga slutsatser. När han i sin strävan att göra boken allsidig fyllt ut vissa kapitel med kända uppgifter för fullständighets vinnande, är ingenting heller att invända däremot, ehuru det måste konstateras, att förf. ibland alldeles i onödan upprepat kända fakta (särskilt gäller detta om 1880-talet). Den, som läser avh. parallellt med handböckerna och fackföreningshistorierna, upptäcker likväl, att boken ej ger fullt så mycket nytt som man från början trott; förf. är f. ö. mycket sparsam med källhänvisningar och har alltför sällan angivit, när samma problem — låt vara kanske knapphändigare eller annorledes — redan behandlats av andra författare. Mycket värdefullt nytt har dock förf. sammanbragt om arbetarorganisationerna under 1870-talet, om fackföreningarnas numerär 1885 och 1890, om arbetskonflikterna före 1886, varvid äldre beräkningar reviderats, om gången vid L.O:s bildande, varom Sigfrid Hanssons jubileumsverk på ett utmärkt sätt utfyllts, och om en del tekniska fackföreningsproblem, beträffande vilka förf. med insamlat material be-lysta äldsta praxis.

Den andra frågan rörande litteratur och källor ger anledning till den tyngst vägande anmärkningen. Förf. har i en, man frestas säga alltför flagrant ringa omfattning utnyttjat det material, som stått till buds och vars bearbetande måste anses av vetenskapens krav påkallat. Han anger sålunda visserligen under otryckt material bl. a. »Protokoll, styrelse- och mötes-, för fackföreningar, fackliga centralkommittéer och fackförbund». Alldeles uppenbart har en så viktig för att ej säga elementär källa som fackförbundens protokoll — vilkas genomgång f. ö. ej kan ha tagit lång tid i anspråk — dock endast i mycket ringa utsträckning begagnats, och förf. har hållit till godo med fackförbundshistorierna mer än tillbörligt. Åtskilliga tidningar och tidskrifter äro redovisade. Bortses från de vid denna tid små fackförbundsbladen, torde dock knappast någon tidning ha blivit systematiskt utforskad; så små som tidningarna ännu voro, skulle en fullständig genomgång av några lämpliga tidningar (jämte speciella studier av andra för viss tidpunkt) ej ha behövt kräva någon längre tid, och först därigenom skulle man ha fått den säkerhetsgaranti för att allt väsentligt kommit med, som nu faktiskt saknas. Man västar sig dessutom vid att förf. ej ens i litteraturförteckningen medtagit en del kända historiska arbeten,¹ vilka äro av otvivelaktig betydelse för ämnet och i vart

¹ Utan att här ingå på någon detaljkritik skall jag bland icke citerade arbeten blott nämna de kända verken av H. J. Branting, Z. Höglund, I. Vennerström, G. Magnusson, vidare Rönbloms doktorsavhandling, Olssons Textilarna, Kramers Norbergsstrejken samt en del smärre fackföreningsmonografier, som redovisas i Hilding Nordströms litteraturförteckning; i vissa fall borde de ovillkorligen ha medtagits med hänsyn till deras av förf. förbisedda uppgifter, i andra fall åtminstone för hänvisnings skull. Likaså skulle förf. sid. 49 ha haft nytta av Fornells arbete om Anton Nyström och sid. 84 av H. Hedlunds verk om S. A. Hedlund (del II. sid. 379); det senare

fall skulle ha kunnat befria förf. från en del småfel. Vidare har förf. på ett anmärkningsvärt sätt ransonerat tidens socialpolitiska litteratur, vilken visserligen i många fall äger blott tillfällighetsvärde men vars utnyttjande måst väsentligen underlätta för förf. att tränga in i tidsförhållandena. Framför allt skulle förf. med denna blandade litteratur kunnat rikta forskningen rörande 1870-talet och början av 1880-talet samt därigenom skapa en fylligare ideologisk bakgrund till fackföreningsrörelsens uppkomst än som nu kan skönjas i avh. Det vore icke svårt att räkna upp titlar på böcker och broschyrer från denna tid, av vilka alla omöjligt kunnat vara utan relevans. Och man frågar sig ovillkorligen, när dessa skrifter rörande »arbetarfrågan» skulle beaktas, om ej när arbetarfrågans centralaste problem — organiserandet — vetenskapligt studeras.

Den svenska socialdemokratien har — såsom icke minst Hilding Nordström dokumentariskt påvisat — i hög grad vid sin uppbyggnad arbetat efter utländska mönster. Även fackföreningsrörelsen i Sverige har under begynnelseåren varit internationellt påverkad, och på ett förtjänstfullt sätt har Lindbom i ett slutkapitel sökt analysera det danska inflytandet, som enligt hans säkerligen välgrundade mening varit det väsentligaste. Därutöver har han huvudsakligen inskränkt sina komparativa utblickar till att — vilket dock ej sker för första gången — ställa den svenska diskussionen omkring 1885 om »Trade unions» i belysning av den faktiska dåtida utvecklingen i England, sådan vi nu genom makarna Webbs' arbete känna denna. Det kan icke vara försvarligt att åtnöja sig härmed, om man vill riktigt värdesätta alla de faktorer, som inverkat på den svenska fackföreningsrörelsen under dess första årtienden. Framförallt blir man förvånad över att tyska fackföreningsarbeten om denna tid i litteraturförteckningen helt lysa med sin frånvaro; det är givetvis à priori otänkbart, att den tyska influens, som är så evident när det gäller den politiska arbetarrörelsen, skulle ha gått den fackliga totalt förbi. Säkerligen skulle små utblickar då och då på de fackliga striderna i andra länder ha skänkt större klarhet över den svenska fackföreningsrörelsens internationella rottrådar och inpassat dennas evolution i de internationella sammanhangen.¹

Man beklagar också frånvaron av en sammanfattande principiell framställning av dåtidens viktigaste doktriner om fackföreningsväsendet. Ej minst skulle sambandet mellan Brentanos »kate-

skulle ha överflödiggjort förf:s hypotetiska diskussion om författarskapet till en artikel i G. H. T. Förf. har ej utnyttjat den sent utgivna avh. av H. Nordström men väl det halvannan månad senare avlämnade officiella bet. om »landsbygdens avfolkning».

¹ Jfr exempelvis Lindgrens uppgifter, Sv. Metallindustriarbetarförbundets historia I, sid. 507 ff., ang. Bebels uppfattning under 90-talet om fackföreningscentraliseringen i Tyskland och den parallella diskussionen härom i Sverige. En annan fråga av intresse är t. ex. ursprunget till fackföreningarnas och fackförbundens styrelseformer med dess referendum m. m.

dersocialism» och den fackföreningsreformism, vilken förf. talar om men aldrig definierat, ha kunnat understrykas eller åtminstone undersökas. Även om den svenska fackföreningsrörelsen — som förf. ofta betonar — i sin realism ej tyngdes av något överdrivet teoretiserande, kan det teoretiska inslaget i denna ej helt elimineras, helst som dragkampen mellan liberal och socialistisk fackföreningsrörelse bottnade i klara teoretiska motsatser. Dessutom vore det oriktigt att förbise, att vår svenska fackföreningsrörelse från början ej saknade teoretiska begåvningar, såsom den skarp-synte målaren E. G. Hedlund, analytikern Blomberg och den doktrinäre Sterky.

I inledningen har förf. avskrivit tanken på »en sammanhängande framställning över statsmaktens och regeringens intresse för fackliga och därmed förknippade frågor», enär detta intresse skulle ha varit »alltför ringa». Icke blott en »sammanhängande» framställning utan t. o. m. varje notis om statsmaktens inställning till fackföreningsrörelsen saknas. Och det kan inte vara riktigt att karakterisera statsmakternas intresse som »ringa». Det fanns nog där, även om det icke var av det positiva slaget. Särskilt under 90-talet uppstodo ej sällan debatter i riksdagen både om fackföreningsfrågor och om sociala frågor, varav fackföreningsrörelsen hade åtminstone medelbart intresse. Man kan i förra hänseendet erinra om de upprepade motionerna under 1890-talets sista riksdagar om inskränkning av strejkrätten, om de många debatterna om »Åkarpsslagstiftning» både omedelbart efter Norbergskonflikten och vid den omstridda lagens antagande, om lösdrivarlagstiftningen särskilt i början av 1890-talet och senare, om Brantings interpellationer rörande arbetskonflikter 1898 och 1899 o. s. v. Och på 1880-talet förekommo bl. a. debatterna kring S. A. Hedins stora motion 1884 och dess kommittéfruktur, om S. A. Hedlunds arbetstidsmotion 1887, om upphävandet av försvarslagstiftningen o. s. v. Det torde vara omöjligt att hävda, att allt i detta skulle vara intresselöst och därför överflödigt. Tvärtom är det mer än sannolikt, att statsmakternas hållning direkt och indirekt övade inverkan på fackföreningsrörelsens taktik, som nog lämpades efter styrkan och arten av det motstånd den mötte. En historisk skildring av fackföreningsrörelsens genombrottsår kan omöjligen få sin rätta relief utan att »det officiella Sverige» även vederfares en viss uppmärksamhet.

Ett av avhandlingens mest givande och tyngst vägande partier är den långa systematiska avslutningen, där förf. behandlar fackföreningarnas avtalspolitik, andra viktiga fackliga problem på 90-talet samt fackföreningarnas självhjälpsorganisationer och självhjälpssträvanden. Den röjer en god systematisk förmåga och utmärker sig för ett välbalanserat omdöme. Likväl kan man registrera — i vissa fall som anmärkning, i andra fall som önskemål — att en del centrala fackliga arbetarproblem ej kommit med. Förf. har själv i inledningen förutskickat, att han endast ger en summarisk översikt över förliknings- och skiljenämndsväsendet, efter-

som fast praxis saknades. Även om hänsyn tas till att ämnet behandlats i det 1899 avgivna kommittéförslag, som ledde till inrättandet av förlikningsmannainstitutionen, måste frågan ändå vara av så väsentlig vikt för utrönande av uppfattningen om organisations- och strejkväsendet att det svårligen kan skjutas åt sidan, i synnerhet som intet spörsmål till följd av förskjutningarna av »praxis» torde vara en bättre barometer på det trevande i parternas och samhällsmakternas inställning. Åtskilligt vore också ur det föreliggande materialet att hämta, t. ex. rörande frekvensen av intresse- och rättstvister, med den belysning detta skulle skänka ej blott frågan om avtalsfastheten utan även uppfattningen om organisationsväsendets sociala funktion överhuvudtaget. Härutöver saknas särskilt framställningar om två viktiga sociala frågekomplex.

Det ena avser fackföreningsrörelsens strävan och insatser att ekonomiskt frigöra arbetarklassen från den gamla patriarkalismen, som omöjliggjorde full effekt av strejkaktionerna. Denna strävan riktade sig tillika mot samhällets lagstiftning, i den mån denna stöttade patriarkalismen och därigenom var hinderlig för arbetarrörelsens kampmetoder. Hit hör försvarslöshetslagstiftningen och legostadgan med dess långtidskontrakt, kost- och logisystemet, fabrikkassorna, trots att dessas slopande berövade arbetarna vissa materiella förmåner, trucksystemet, som åtminstone i Norrland spelade en viss roll, samt bostadssystemet. Av dessa problem har förf. blott behandlat kost- och logisystemet samt mera rapsodiskt fabrikkassorna och det personliga avtalet. Något försök till systematisk framställning göres ej.

Det andra frågekomplexet är uppbyggnaden av den solidaritetsmoral, som varit grunden för fackföreningsrörelsens slutliga framgångar. Både sakligt, d. v. s. med hänsyn till styrkan av sammanhållning, och principiellt, d. v. s. med hänsyn till att intet irriterade en allmän opinion starkare än yttringarna av sammanhållningens bud, måste den successiva segern för solidaritetsmoralen oundvikligen träda i förgrunden vid tecknandet av den svenska fackföreningsrörelsens historia; icke minst betydelsefullt är härvid, att solidaritetsmoralens hårdhänta oeftergivlighet skilde den triumferande socialistiska och den förlorande liberala fackföreningsrörelsen åt. Men ej heller detta kapitel har fått någon systematisk framställning, ja, knappast ens vidrörts av Lindbom. Man frågar sig dock, hur strejkbrytarna behandlades under olika tider; hur blockadsystemet uppkom; hur systemet med »tro- och hedersförbindelser» fungerade; när arbetsgivarnas svarta listor begynte ut-sändas; huruvida bojkotten vann större insteg vid denna tid och om den på de skandinaviska fackföreningskongresserna diskuterade tanken på varumärke eller ursprungsbeteckning föranledde något praktiskt försök; huru förhållandet under och efter strejker var mellan organiserade och oorganiserade på samma arbetsplats och i vad mån de senare profiterade av de förras ev. framgångsrika

aktioner. På dessa frågor får man inga eller högst ofullständiga svar.

Rörande avh:s positiva innehåll skola härnedan, av utrymmes-skal, utöver det redan anförda blott några spörsmål i största kort-het beröras. Härvid måste helt förbigås den viktiga frågan om de bärande faktorerna vid fackföreningsrörelsens framflytande under 1880-talets förra hälft, varom förf. på ett beaktansvärt ehuru säker-ligen ej uttömmande sätt fortbildat tesen om hantverksarbetarna såsom föregångsmännen. Ävenså måste jag gå förbi definitionsspör-målen i inledningen, förhållandet mellan liberal och socialistisk fack-föreningsrörelse, kvinnornas organiserande och frågan om lika lön o. s. v. Ej heller skall jag närmare beröra förf:s resning i målet om Curry Treffenberg's aktivitet vid Sundsvallsstrejken 1879. Givetvis är det endast en förtjänst att förf. förutsättnings-löst skridit till en ny prövning av akterna och påvisat de faktiskt humana verkningarna av de inhumana, improviserade »rättsliga» ämbetsåtgärderna. Likväl är det av Treffenberg's egen officiella utredning icke möjligt att övertygas av Lindboms tes, enligt vilken fruktan för förvecklingar vid den hotande importen av finska arbetsvilliga främst skulle ha dikterat den enligt egna vittnesbörd klart partiske Treffenberg's ingripande; ej heller kan man så kritik-löst, som förf. sid. 23 tycks göra, godta Treffenberg's uppfattning att försvarslöshetslagstiftningen verkliga skulle generellt kunna åberopas mot strejkande — en analys av rättsfrågan skulle f. ö. ha varit av största intresse.

Som sig bör har förf. ägnat en stor del av framställningen åt strävandena att samorganisera fackföreningarna, dels lokalt, dels i fackförbund, dels i Landsorganisationen. Med stöd av stadgar och en del genomgångna protokoll måste man dock finna, att förf. vad 80-talet beträffar något överbetonat såväl de fackliga centralkommittéernas stadgeenliga inskränkning av fackföreningar-nas befogenheter som deras faktiska betydelse i proceduren vid igångsättandet av strejkaktioner. Vad tiden efter partikongressen 1889 beträffar, har förf. genomgående (t. ex. sid. 133, 139 och 145) gjort sig skyldig till den fatala och för hela problem-läget vilseledande uppfattningen, att kongressens beslut skulle ha inneburit att de lokala fackliga centralkommittéerna skulle upp-hävas. I själva verket tillrådde kongressen bildandet både av riks-omfattande fackförbund för det vertikala och av F. C. K:er för det horisontella fackliga arbetet. I stället för att vara en efterföljd av kongressbeslutet stod upplösningen sommaren 1889 av Stockholms F. C. K. sålunda i strid mot detta eller var i varje fall ej betingat av detsamma; orsaken var helt enkelt att söka i den politiska om-ständigheten att liberalerna ännu hade förhållandevis stort infly-tande i vissa av fackföreningarna i Stockholm, varför det för social-demokraterna var förmånligare att låta partiets nybildade distrikts-styreelse i Stockholm fungera som F. C. K. — Ur gömmorna har

förf. framdragit det förut obeaktade supplementet till 1894 års kongressbeslut, då partiet uppställde vissa normerande ehuru icke förbindande regler angående tillsättande av lokala »fackutskott» och instansordningen vid strejkaktioner. Förf. har här ställt ett från Stockholm emanerande ehuru avvisat förslag mot Göteborgs av kongressen antagna och antytt att det förra åsyftade fackföreningsrörelsens emancipation från den politiska rörelsen. Förf. har emellertid förbisett, att bägge förslagen innefattade att två representanter för partiet skulle insättas i »fackutskotten». Skillnaden låg i stället huvudsakligast på ett annat plan, nämligen huruvida centralism (Stockholmsförslaget) eller decentralism (Göteborgsförslaget) skulle tillämpas i det fackliga arbetet. — Vid avvägningen av de olika faktorer, som influerade vid L. O:s bildande 1898, vill det synas som om förf. ej ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt de konsoliderade förbundens strävanden att i sina fackliga angelägenheter frigöra sig från partiet; dessa strävanden vägde minst lika tungt i vågskålen som partiets önskemål att slippa syssla med tidsödande fackliga spörsmål oftast av ringa omfattning, vid vilket önskemål förf. mest uppehållit sig.

Kapitlet om fackförbundens program och stadgar (177 ff.) är kanske det minst lyckade avsnittet i den organisatoriska avdelningen. I sin torra form, med avskrifter av stadgar, är det ej alls så genomarbetat och systematiserande som det bort vara möjligt; det är dessutom i detaljer ej fritt från inadvertenser, på vilka jag dock ej här kan ingå. Man efterlyser utvecklingslinjer och man får aldrig veta något om stadgepraxis, t. ex. om frekvensen extra kongresser, omröstningar o. s. v. ens i de största förbunden.

I kapitlet om kollektivavtalens utveckling har Lindbom dragit fram en intressant och mycket värdefull nyhet: han har funnit det första »riksavtalet», nämligen 1896 års uppgörelse inom tobaksindustrin. Han kunde dock gärna härvid ha mera utförligt återgivit och mera ingående analyserat dessa dokument (tryckta i Soc. Dem. 30 nov. 1896). Något avtal i vanlig mening förelåg inte utan överenskommelsen hade formen av vissa i punkter uppställda krav från arbetareparten, till vilka arbetsgivarna togo ställning genom protokollsutdrag, i sin tur besvarat av arbetarna med protokollsutdrag. (Parterna möttes aldrig vid slutuppgörelsen utan Branting fick oscillera mellan lokalerna!) Uppgörelsen fixerade vissa för olika fabriker starkt differentierade minimilöner, erkände föreningsrätten och innehöll stadganden om återtaganden efter konflikten; däremot innehöll den i slutgiltigt skick — tvärt emot vad Lindbom sid. 291 uppger — intet om obligatorisk skiljedom vid framtida tvister; först 1902 enades parterna om skiljedomsförfarande. Inte heller stadgades något om giltighetstid; de enskilda arbetsgivarna bibehöllo (och utnyttjade även) sin frihet att när som helst uppsäga »avtalet». Sid 293 vill emellertid förf. ej erkänna kollektivavtalskaraktär åt en sådan lokal uppgörelse, enligt vilken på detta sätt »arbetsgivarnas handlingsfrihet alltjämt var obeskuren». Kon-

sekvensen fordrar då, att kollektivavtalskaraktär även fränkännes ett likartat riksavtal. Under sådana förhållanden och med hänsyn såväl till den ovan avgivna utformningen som det sakliga innehållet synes det riktigaste vara att icke beteckna 1896 års tobaksöverenskommelse som det första riksavtalet utan allenast som den första riksutspörelsen. Även i denna blygsamma skepnad är den dock som milstolpe värd all uppmärksamhet. (Anmärkas må, att Uhlén, i sin monografi över Malmö tobaksarbetarefackförening, utan all diskussion anger 1904 som det första tobaksriksavtalets år.)

Trots de anmärkningar och erinringar, som här ovan gjorts — och som delvis måste ses mot bakgrunden av den kompakta anhopningen i avh. av sakutspörelser, vilkas mångfald gör en del misstag ganska mänskliga — är förf:s arbete värt stort erkännande. Icke minst gäller det med tanke på den mycket korta tid, varunder det utförts. Felen äro säkerligen mindre än bristerna, och dessa i sin tur skulle utan tvivel ha kunnat högst väsentligt reduceras, om förf. ägnat ytterligare någon tid åt sin utspörelse, varigenom han skulle ha fått ännu större glädje av sitt verk. Man får önska att Lindboms doktorsavhandling blir uppmärksammas och läst i vida kretsar. Den fyller en särskilt viktig utspörelse inom studiearbetet i allmänhet och det fackliga i synnerhet. Som nyförordnad föreståndare för Arbetarrörelsens arkiv har förf. fått utmärkt tillfälle att vidga och fullfölja sina forskningar. Hans brinnande intresse och stora arbetskapacitet borga för god fortsättning.

Elis Håstad.

Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning utgiven enligt beslut. av 1926 års riksdag. Senare avdelningen: Riksdagen från 1866. Tionde bandet. Riksdagssessioner och kammarplena efter 1866 av C. A. REUTERSKIÖLD. Sammanjämförande och gemensam votering av EINAR J:SON THULIN. Stockholm 1935.

Professor Reuterskiölds framställning av »riksdagssessioner och kammarplena efter 1866» i verket om Sveriges riksdag omfattar följande ämnen: lagtima och urtima riksdag, riksdagens konstituerande och åtskiljande, riksdagsutlösnings och kammarutlösnings, fullmakts- och behörighetsprövning, riksdagsmannarätten, riksdagens inre organisation under riksdagssessionen, kammarplena och riksdags övriga sammankomster, yttranden, yrkanden och protokoll, riksdagsärenden och framställningar till riksdagen, anhängiggörande och föredragning före eller utan remiss i kamrarna, föredragning och överläggning efter remiss i kamrarna, ärendenas avgörande i kammaren, val och riksdagsbeslut.

Behandlingen av detta i och för sig förhållandevis begränsade ämnesområde har dock krävt omfattande undersökningar. Förf.

framhåller själv, att sakregistret till riksdagstrycket »icke lämnar tillfredsställande ledning för uppsökande i protokollen av överläggningar, åtgärder och beslut av betydelse för utbildningen av den praxis, som den här givna framställningen avser att belysa». Han har emellertid gått igenom materialet så fullständigt, att han icke blott kunnat ge tillräckliga upplysningar om praxis utan även redovisa för avvikelser och undantag därifrån, antingen uttömmande eller med angivande av typfall alltefter sakens vikt.

Det är klart, att framställningen härigenom blivit belastad med åtskilligt av ringa intresse, men denna olägenhet har ej stått att undvika i ett verk av denna karaktär. Så mycket angelägnare är det för en anmälare att framhålla, hur mycket av intresse, historiskt, politiskt och praktiskt, som finns i professor Reuterskiölds arbete. Den rättsliga sidan av ämnet har väl intresserat förf. mest men ingalunda på bekostnad av praxis; arbetet ger många värdefulla bidrag till kannedomen om denna, särskilt i kapitlen om förhandlingarna i kamrarna. Därvid kommer naturligtvis åtskilligt fram, som rör förhållandet till regeringen. Så t. ex. märkes, att nuvarande praxis, att statsråd ej deltaga i debatter om skrivelse-motioner, har stadgats först efter 1880; under tvåkammarriksdagens första tid yttrade sig statsråd flera gånger i de då vanliga remissdebatterna om motioner, men efter 1880 ha avvikelser endast undantagsvis skett; då ett statsråd 1930 deltog i en skrivelsedebatt, erinrades om att detta stred mot praxis. Beträffande regeringsledningen påpekar förf., att statsministern såväl 1906 som 1907 inledde remissdebatten om rösträttspropositionen; sedermera har praxis här varit stadgad. Om ökningen av antalet propositioner lämnas utförliga uppgifter. Redan 1910 förekommo protester mot alltför många och alltför sent avlämnade propositioner, 1913 hölls en interpellationsdebatt i frågan, och trots reformerna av 1918 och 1933 »ha klagomålen över propositionernas mängd och stundom sena avlämnande dock ej upphört». Att icke heller en »ledande» regering kan tillfredsställa riksdagens anspråk i detta avseende, har man sett senast i år.

Professor Reuterskiölds konservativa inställning i konstitutionella och därmed sammanhängande frågor är ju allmänt känd, och den kommer på en del punkter till uttryck även i detta arbete. Så t. ex. kritiserar han den 1921 införda ordningen, att den av konungen underskrivna propositionen icke innehåller någon motivering och ej heller själva förslaget utan endast en hänvisning till utdraget ur statsrådsprotokollet. Motiveringen är alltså i sådant fall icke bindande för Kungl. Maj:t; ordningen innebär »en konstitutionell oformlighet och reellt en försämring». Förf. anser vidare, att propositioner enligt äldre praxis icke böra avlämnas annat än vid sammanträdets början och slut och icke med brytande av ordningen å föredragningslistan. Någon gång händer det, att professor Reuterskiöld kritiserar praxis såsom alltför sträng, så t. ex. beträffande beslutsyrkanden i debatt. Praxis är på detta

viktiga område icke stadgad, säger förf., men han anser, att den visat »en stark benägenhet till formalistisk och snäv begränsning av yrkanderätten». Beträffande protokollföringen kräver förf., att varje yrkande utom å bifall eller avslag avlämnas utskrivet. En punkt av stort intresse, där professor Reuterskiöld anmäler kritik, är användningen av hemliga plena; erfarenheterna tala knappast för att detta slag av sammanträden är »fullt lyckligt». Tyvärr utvecklar förf. icke närmare sin uppfattning i denna fråga.

I en inledning framhåller förf. några förhållanden som utmärka det svenska riksdagsskicket till skillnad från det i utlandet vanliga. Han finner, att den svenska riksdagen »vida mer än någon främmande folkrepresentation» är organiserad »såsom ett byråkratiskt ämbetsverk med alla dess funktioner och med biträde av en särskilt avlönad, i ämbetsverken väl skolad kanslipersonal, vartill utrikes i regel motsvarighet saknas». Med grundlagsbestämmdheten följer »en viss fara för stelhet och brist på smidighet, måhända särskilt i fråga om arbetsförmerna». Utländska former, säger förf., kunna emellertid, »även om de i och för sig synas goda och riktiga, sällan utan vidare införas i svensk riksdagsrätt, då gemenligen här för saknas nödiga förutsättningar», och han finner det därför »både förklarligt och försvarligt, att svensk riksdagspraxis så segt, som verklig är fallet, fasthåller vid gammal tradition». Frågeinstitutets införande visar dock, att riksdagen ingalunda saknar progressivitet på detta område; åtskilliga motioner efter tillkomsten av föreliggande arbete, inte minst innevarande år, äro tecken, som peka i samma riktning.

Att förf:s framställning i sakligt avseende är av högsta kvalitet, därför borgar på en gång hans vetenskapliga kvalifikationer och hans mångåriga erfarenhet som riksdagsman. På en del punkter skulle man önskat utförligare upplysningar, t. ex. om debatternas omfattning, antalet anföranden, deras längd o. s. v. Att framställningen här och var fått en väl juridisk karaktär bör ej alltför mycket klandras; det förefaller dock, som om förf. kunnat sätta lite mer färg på framställningen genom att i större utsträckning, än som skett, ange ämnet för en omnämnd debatt och namnge en åsyftad talare eller förslagsställare i stället för att använda omskrivande vändningar.

*

Om byråchefen Thulins arbete om sammanjämkning och gemensam votering kan man utan överdrift säga, att det fyller en brist; ämnet hör till de mest centrala inom vårt riksdagsskick, och saknaden av en fullständig vetenskaplig framställning av den gemensamma voteringen har ofta beklagats, då den inneburit stora praktiska svårigheter. Upprepade gånger ha förslag framställts i riksdagen om sådan formulering av bestämmelserna om gemensam votering, att det bleve fullt klart, när sådan kan äga rum, men de ha alla avvisats, åtminstone en gång med den motiveringen, att det

vore lämpligast, att praxis utvecklade de rättsgrundsatsen, som skulle följas vid uppkommande tvistefrågor. »Uppenbart är likväl», säger förf., »att om den konstitutionella praxis skall få någon verklig betydelse vid behandling av frågor om gemensam omröstning, det är nödvändigt, att fortlöpande förteckningar föras över sagda praxis, och att dessa göras lätt tillgängliga i riksdagen. Det går näppeligen för sig att i längden förfara så, som man hittills gjort, nämligen att lita till minnet av vad som tidigare inträffat». Uppmuntrad inte minst av ett uttalande i denna riktning av kommittén för riksdagsverket har förf. föresatt sig att i möjligaste mån bringa reda i frågan. Han har i detta syfte samlat ett oerhört och tydligen i det närmaste fullständigt material, förtecknat på omkring 3200 kartoliner, ett material som han behandlar med stor skicklighet. Att förf., som han på vederbörliga punkter själv framhåller, på grund av materialets omfattning icke kan ge vissa upplysningar eller dra vissa slutsatser är en sak, som läsaren förvisso icke känner sig ha lust att göra några erinringar emot. Framtida forskning kommer att vara förf. tacksam för den säkra grund han lagt för fortsatt arbete på detta viktiga område.

I en inledning och ett därpå följande kapitel om behandlingen av skiljaktiga beslut under tiden 1809—1866 har förf., som sig bör, givit en orientering om de historiska förutsättningarna för den nu gällande ordningen beträffande sammanjämkning och gemensam votering. Han erinrar om att det under frihetstiden icke fanns någon klart utvecklad strävan att överbygga ståndsuppdelningen och anmärker, att saknaden av bestämmelser i detta syfte måste anses ha varit en av orsakerna till statskicket's undergång. Ur kritiken av det Håkanssonska förslaget med dess vidsträckta befogenheter för det hemliga utskottet i statsregleringsfrågor framgick, såvitt man vet utan varje förebild, idén om samfällid votering i förstärkta utskott. Den gemensamma voteringen i 1866 års riksdagsordning uppfattades som ett direkt upptagande av den förra.

Förf. ägnar därefter två kapitel åt »gällande bestämmelser om handläggning av skiljaktiga beslut» och »skiljaktiga beslut och gemensamma återremisser 1867—1933». Sammanjämkningsen behandlas därefter i tre kapitel: »allmänt om sammanjämkningsförfarandet», »sammanjämkningsmetoder», »sammanjämkning i frågor, där gemensam omröstning kan äga rum». Förf:s slutomdöme om institutets användning blir det, att utskotten till punkt och pricka åttlytt grundlagens föreskrift, att de, »såvida möjligt är», skola söka sammanjämka kamrarnas skiljaktiga meningar; endast i absolut omöjliga fall ha de avstått från försök därtill. Det stora antalet bifallna sammanjämkningsförslag visar, att utskotten fullgjort sin förlikningsuppgift med all den saklighet, som den svenska riksdagen är berömd för.

Den gemensamma voteringen behandlas i följande kapitel: »inledande anmärkningar om gemensam votering», »olika uppfattningar om institutets ställning och användning», »för omröstnings-

institutet gemensamma frågor», »omröstningar om olika slag av ärenden»; därtill kommer ett sista kapitel om återremisser. Förf. framhåller, att grundlagsstiftarna torde ha avsett, att gemensam votering skulle användas endast i ringa utsträckning; de Geer yttrade en gång, att den »skulle så lite som möjligt förekomma». Under tvåkammarriksdagens första år förekommo icke några större meningsskiljaktigheter om institutets tillämpning, men 1872 inträffade en stor konflikt, då talmännen i båda kamrarna vägrade proposition på statsutskottets förslag till voteringsproposition i frågan om avskaffande av mantalspenningarna. Denna utgång blev bestämmande för vad förf. kallar »den stränga tillämpningen under slutet av 1800-talet». Den gamla uppfattningen, att det främst var Första kammaren, som var ansvarig för denna, korrigeras av förf. så, att »om man enbart tar i betraktande de av kamrarna avvisade voteringspropositionerna, synes Andra kammaren ha utövat ett åtskilligt större inflytande på inskränkningen av de gemensamma voteringarna än Första kammaren», varvid ju dock märkes, att Första kammarens representanter kunna ha övat inflytande inom respektive utskott för avvisande av omröstningar. Går man däremot till debatterna i kamrarna, »får man närmast det intrycket, att motståndet mot den vidsträcktare användningen av voteringsinstitutet utgick från Första kammaren». Det torde, säger förf., framför allt ha varit den fortgående omvandlingen av statskicket i demokratisk och parlamentarisk riktning, som åstadkommit den friare användningen av den gemensamma voteringen. »Övergången skedde utan några märkliga meningsmotsättningar därför att partierna voro ense om en sådan friare tillämpning».

Till red. insända skrifter.

- Ekonomiska Samsfundets Tidskrift*, Ny serie: H. 46: Hfors 1939.
Finsk Kommunaltidskrift: 1939: N:r 2—4: Hfors 1939.
Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik. T. CXXVI. H. 5—6.
Hfors 1939.
Förvaltningsrättslig Tidskrift. Årg. 2. H. 3. Sthlm 1939.
Helsingfors stads statistik. IV. Kämpungin teknilliset laitokset. 1938. Hfors 1939.
Historisk Tidskrift. 1939. H. 2. Sthlm 1939.
Industria. Årg. XXXV. N:r. 11—17. Sthlm 1939.
Institut International d'Agriculture, Rome. Revue internationale d'Agriculture. 1939.
N:o 5—7. Rome 1939.
International labour review. Vol. XXXIX. N:r. 6. Vol. XL. N:r. 1—2. Genève 1939.
Kommersiella Meddelanden. Årg. 26. N:r. 9—14. Sthlm 1939.
Kommunaltidningen. 1939. N:r. 7—9. Hfors 1939.
Meddelanden från Skattebetalarnas Förening. N:r. 63. Sthlm 1939.
Mercator. Årg. XXXIV. N:r. 20—32. Hfors 1939.
Nationalekonomisk Tidskrift. 1939. H. 3. — Innehållsförteckning 1913—1937. Kbhvn 1939.
Nordisk Försäkringstidskrift. 1939. N:r. 3. Sthlm 1939.
Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri. 1939. H. 3—4. Sthlm 1939.
Nordisk Tidskrift för international Ret. Vol. 10. Fase. 1. Kbhvn 1939.
Skandinaviska Banken. Kvartalsskrift. 1939. N:r. 3. Sthlm 1939.
Sociäl. Tidskrift. 1939. N:r. 5—7. Hfors 1939.
Sociäl. Meddelanden. 1939. N:r. 5—7. Sthlm 1939.
Sociäl. Tidskrift. 1939. N:r. 4—6. Kbhvn 1939.
Statistisk Maanedsskrift. 1939. N:r. 3—5. Kbhvn 1939.
Statistisk Månadsskrift. Årg. 34. N:r. 4—6. Sthlm 1939.
Statsekonomisk Tidskrift. 1939. H. 3—4. Oslo.
Sunt Förruift. Årg. XIX. N:r. 5. Sthlm 1939.
Svensk Tidskrift. 1939. H. 5—6. Sthlm 1939.
Svenska Stadsförbundets Tidskrift. 1939. H. 4—5. Sthlm 1939.
Sveriges officiella statistik. Befolkningsrörelsen år 1936. Av Statistiska Centralbyrån. — Kommunala valen år 1938. Av Statistiska Centralbyrån. — Kooperativ verksamhet i Sverige år 1937. Av Socialstyrelsen. — Sjöfart år 1937. Av Kommerskollegium. Sthlm 1939.
Tiden. 1939. N:r. 6—8. Sthlm 1939.
Tidskrift för Sveriges Advokatsförbund. Årg. 5. H. 2. Sthlm 1939.
Tidskrift for Rettsvidenskap. 1939. H. 2. Oslo.
Weltwirtschaftliches Archiv. Band 49: H. 3. Band 50. H. 1. Jena 1939 (tr. Hamburg). Kt. 1939. N:r. 21—32. Sthlm 1939.
Ökonomi og Politik. Aarg. 13. N:r. 1. Kbhvn 1939.
Översikt över obligationsmarknaden i Sverige 1938. Utg. av A. B. Göteborgs Bank. Sthlm 1939.
DUCASSÉ, PIERRE, Essai sur les origines intuitives du positivisme. Paris 1939. Librairie Félix Alcan.
HERLITZ, NILS, Sweden: A Modern Democracy on Ancient Foundations. (The University of Minnesota Press, Minneapolis).
HOLM, AXEL, Københavns Kommunes Forfatning. Kbhvn 1938.
KRISTENSEN, THORKIL, Faste og variable Omkostninger i en Virksomheds Økonomi. Kbhvn 1939. Ejnar Munksgaard.
PEDERSEN, JØRGEN, Das Gleichgewicht der Wechselkurse und seine Bestimmungsgründe. (Kieler Vorträge. 58.) Jena 1939.
PHILIP, KJELD, En Fremstilling og Analyse af den danske Kriselovgivning 1931—38. (Studier fra Aarhus Universitets Økonomiske Institut, Nr. 3.) Kbhvn 1939. Ejnar Munksgaard.
Ekonomisk-historiska Institutet i Stockholm 1934—1939. (Särtryck ur Handelshögskolans årsberättelse 1938—1939.) Sthlm 1939.
Hälsövärdstidgan med flera författningar rörande den allmänna hälsövården. Sthlm 1939. Landskommunernas Förbunds Förlag.
Nationernas Förbund, Internationella arbetsorganisationen. XI. Arbetskonferensens tjugonde—tjugooandra sammanträden m. m. (1936). (Delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet.) Sthlm 1939.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om beslutsverkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1:—
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT RÖHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk ståtshushållning. 1927. Pris kr. 8:—
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början. 1928. Pris kr. 12:—
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—
- XII. GUNNAR BOMGRÉN: Sekretä utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:— Slutsäld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:— Slutsäld.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BÄUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—
- XVIII. E. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen... i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härad, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under sepere år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2:25.
- XXII. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan i en medelstor svensk stad. 1936. Pris kr. 2:50.
- XXIII. PAUL DAHN: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. 1936. Pris kr. 15:—
- XXIV. JOHAN ÅKERMAN: Ekonomisk kausalitet. 1936. Pris kr. 5:—
- XXV. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan inom ett utvalt svenskt landsbygdsområde (Motala fögderi). 1937. Pris kr. 2:50.
- XXVI. LARS FRYKHOLM: Översikt över riksdagshandlingar samt författnings- och rättsfallssamlingar. 1939. Pris kr. 2:50.